

HALASSY BÉLA

A

HALASSY-

RODRIGUEZ

CSALÁD TÖRTÉNETE (REGÉNY)

2026.

HALASSY-RODRIGUEZ CSALÁD

**A HALASSY-RODRIGUEZ
CSALÁD**

REGÉNYE

HALASSY BÉLA

2026.

***A művet Melinda lányomnak és Béla unokaöcsémnek ajánlom,
akik érdeklődnek a család viselt dolgai iránt.
Ajánlom továbbá dr. Barsi Béla távoli unokabátyámnak,
akivel egyazon Rodriguez ős leszármazottai vagyunk
és akinek sok családi ismeretet köszönhetek.***

PROLÓGUS

1844. augusztus utolsó napjának délelőttjén szelíd napfény árasztotta el Lovasberény városkáját. A Czirákyak kastélyában szokatlanul nagy volt a nyüzsgés. Főleg a konyha felől hallatszottak ígéretes zajok-zörejek, pedig az nem lehetett a vasárnapi készülődés, merthogy még csak szombat volt.

A kastélytól jobbra megbújó kápolna körül is folyt a serteperte. A kaput kinyitották, fiatal lányok virágokkal díszítették az oltárt meg a padokat, és Gellért atya pattogó utasításai hangzottak a fehér karinges ministráns gyerkőcök számára. A harmónium fűjtatója nehézkesen szuszogni kezdett és egy erélyes fiatalember, név szerint Schäffer Ignác járta körül vizslató szemmel a kis épületet kívül-belül.

Ő volt Halassy József esküvői tanúja. Hamarosan megérkezett a barátja is, a vőlegény, mégpedig csak úgy, gyalogosan. A harminc éves fekete hajú fess férfi a kastély felől érkezett, ugyanis az volt a lakhelye. Kicsit esetlenül és elfogódottan álldigált a kápolna előtt ünnepi öltönyében, ami feszélyezte, hol a harangtorony órájára, hol a kastély felé pislantva. Ez előbbitől nem sokat remélhetett, mert sohasem volt pontos. Az utóbbi felől várta leendő párját, akire viszont mindig mindenben lehetett számítani.

Hamarosan kocsizörgés hallatszott a kastély oldala felől és megjelent Cziráky gróf feldíszített nyitott hintaja hátsó ülésein Rodriguez Jozefával, az egyszerű, de ízléses menyasszonyi ruhájú arával és Schäffer Erzsébettel, a tanújával, első ülésein pedig a két koszorús lánnyal. Sok utat nem kellett megtenniük, mert hiszen Jozefa maga is a kastély vendégszeretétét élvezte.

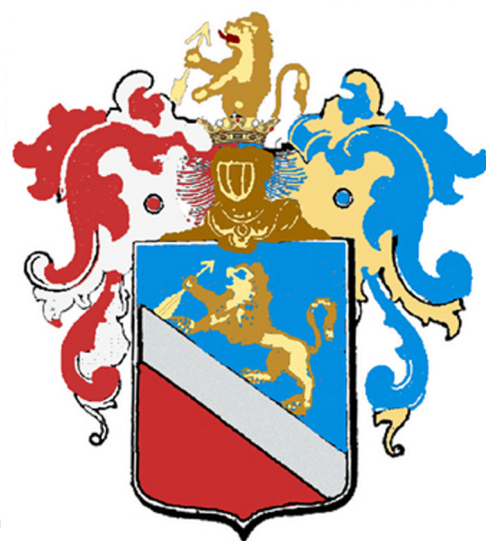
A többit az Olvasó képzeletére bízom. Azt viszont már nekem kell elárulnom, hogy mi és hogyan vezetett eddig a frigyig. Mivel pedig erre nézve kevés dokumentum áll rendelkezésre, mondanivalómat a fantáziám szárnyaira bízva regényes formában fogom elővezetni, mesékkel kiegészítve ott, ahol a tények hiányoznak és ahol az kíváncsok és lehetséges. Végeredményben az arányok megfordulnak: a regényes részeket fogják itt-ott tarkítani a száraz, de szükségszerű beszámolók.

A fontos tényszerű forrásokra [\[n\]](#) módon utalok. A képek részben sajátok, részben közkinccsek az interneten. Csak ott hivatkozok rájuk [\[x\]](#), ahol el kell osztatni az esetleges kételyeket. A tételek az A. függelékben találhatóak.

HáBé

I. RÉSZ

HALASSY ELŐDÖK

1. CSÚZ – A HALASSYAK ÓSI FÉSZKE

A küldönc

Szép száraz, napfényes késő őszt volt, amit Amerikában indián nyárnak (indian summer) neveznek, szemben a szeptemberi vénasszonyok nyarával. A köd és a hideg szelek még nem hámlasztották le a fák leveleit, amelyek még a legszínesebb pompájukban díszeltek.

A Csútból Jászfalu felé vezető utat egy szakaszon magyalbokrok kísérték. Az egyik rugalmas ágán egy pintyőke készülődött az ebédhez. Fél szemmel az utat leste, a másikkal a bokor alá igyekvő bogárra sandított, amely éppen alkalmasnak látszott előételnek. A cserje bogyói jelentik majd a desszertet. Aztán csak-csak letottyant a bogár mellé, de kulináris élvezetében váratlanul megzavarta a kettős zaj.

Az egyik úgy hangzott, mintha egy botot húzgáltak volna végig egy kerítés rácsain. Merthogy olyasmi is történt. Ezt egy másikké hang kísérte, amit okozója éneklésnek vélt, bár a saját megítélése szerint is némileg hamisnak. Az Olvasóra bízom annak megítélését, hogy az énekművész kismadárnak mi lehetett erről a véleménye, miután a fülét nem tudta befogni. Mindenesetre a bogarat gyorsan bekapva felröppent a biztonságos, tüskés levelek közé.

Közben elő is bukkant a kanyarból a tettes. Tíz-tizenkét éves surbankó fiúcska volt, aki göcsörtös botját a maga szórakoztatására a bokrokhoz csapdosva dudorászott. Egyszerű paraszti gúnyát viselt, lábán bocskorral. Úgy tűnt, hogy öltözkédésnek a legfelsőbb darabjára volt büszke: a sityakjára, amit időnként a másik oldalra fordított. Vállán vászonszütyő egészítette ki a róla alkotott képet.

Látszott, hogy nem először teszi meg ezt az utat. Céltudatosan haladt, lépteit egy kicsit szaporázva. János úr ugyanis így igazította el:

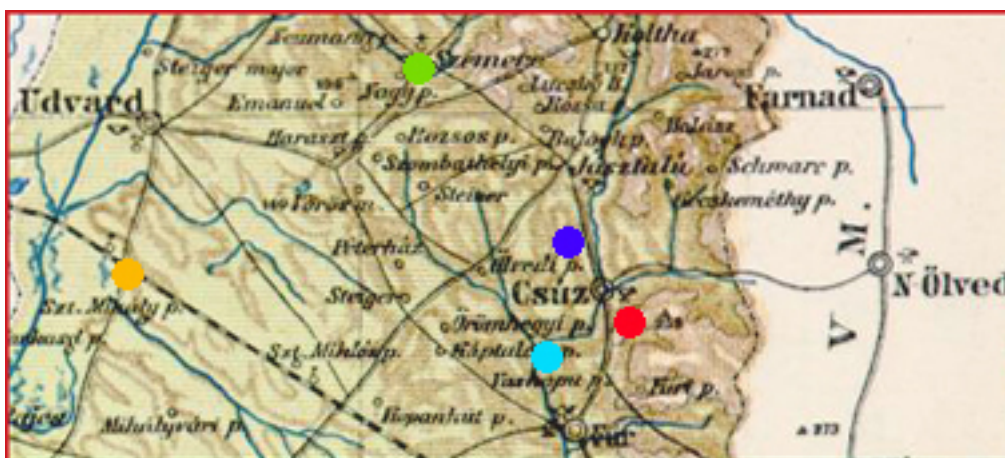
– Oszd ne mulasd nekem az időt útközben; egyik lábad ott, a másik itt.

Pedig hát a magyalt időnként váltogató hecsedlibokrok erősen pirosuló bogyói nagy kísértést jelentettek a gyerkőc számára. Még szerencse, hogy lelkiismeretét a déli harangszó ébren tartotta. A domb alján épült (1317) templom harangja szólalt meg. Az egyházat Szent Erzsébetnek szentelték, akinek napját (november 19.) a falu öt nap múlva, kedden fogja ünnepelni.

A fiú lekapta a sapkáját, de az úrangyala imádságból csak annyit tudott elmormolni, hogy „köszönté Máriát”, többre egyelőre nem futott ministráns mivoltából se. A mondott fejdísz egyébként már másodszor hagyta el helyét,

láttatni engedve a fehérés sávval keretezett kobakot. Tudniillik a kanyar előtt állt az útjelző kereszt a mellékút torkolatánál.

Az utak itt olyan alakzatot öltöttek, mint a görbített újra tett nyílvevessző. Az új északi végét Jászfalu jelentette, a délit Kürt, a nyíl vékonyabb rajzolata pedig Övednek hegyeződött; de az már Esztergom vármegyébe tartozott. A nagyövedi út a Páriz patakot kíserte át az itt kezdődő dombságon, amelynek kezdetéhez közel volt legmagasabb pontja, az Öreghegy (238 m). A Komárom vármegyei Csúv, Jászfalu (régen Tykeresnyek) és Kürt mindegyike a Csúv család birtokában volt. A két utóbbi honfoglaló törzsek neveit viseli.

Gönczy Pál: Komárom vármegye részlet (1883)

A küldetés

Ha valaki nem tudná, annak elárulom, hogy Erzsébet a fiatalság napja volt (mint ma a Valentin nap), amely lánykérő játékokkal telt el, amiken a fiatalok nótáztak, táncoltak és remélték, hogy megtalálják a párjukat. Ez nem pusztán reménykedés volt: az öregjeik sokat tettek azért, hogy Ámor nyila célba találjon és pont abba, amit ők már előre kijelöltek gyermekeik jövőjét egyengetendő. Ilyesmi volt készülöben azon a napon Csúv is.

Szóval Gergő – mert így hívták kis küldöncünket – nemhiába koptatta az időjárásnak nem éppen megfelelő meztelábas saruit. János úr, családnévre Halasy azzal menesztette unokáját a kastélyba, hogy meginvitalja Csúzyékat az Erzsébet napon általa rendezendő mulatságra.

Nem tudni, hogy a két család mikor keveredett olyan nagy barátságba. Tény, hogy a több mint rokonszenv nem ismert időbeli és térbeli határokat és a két fél közti gyakori házasságokkal fűződött még szorosabbra. A régebbi

kötélékeket nem jegyezték fel a krónikák. De például a Heves vármegyei Halasy Károly alispán és királyi tanácsos 1800 táján Csúzról vette aráját Csúzy Antóniát és ez idő tájt lett a Zala vármegyei becsehelyi Csúzy Pál császári és királyi kamarás ismeretlen nevű fiának neje Halasy Berta.

Talán egyetért a türelmes Olvasó abban, hogy nem árt a két családot kissé közelebbről megismerni. A bemutatót a nemesebbikkel illik kezdeni.

Csúzt és környékét a Szemere-nemzetségből származó **csúzi és pusztaszentmihályi Csúzy család** 1247 óta birtokolta. (Szemerét zöld pont jelöli a térképen.) Azonban a genealógiai vonal 1497-ben megszakadt, amitől fogva Pusztaszentmihályi Tamás volt a családi ős, ki úgy jutott a Csúzy névhez, hogy nőül vette Csúzy Menyhért Anna nevű fiúsított leányát.

A helyekről sok számárságot hord össze az Internet. Még azt se tudják, hogy Szentmihály puszta Csúztól nyugatra, Bajcsnál volt. A térképen sárga pont jelöli.

A mai Csúzy kastély

A régi hasonló lehetett a méretében, de bizonyára nem klasszicista stílusú volt.

Eseményünk idején Csúzy Benedek, az említett Pál édesapja volt a család feje. Köpcös, alacsony, nem túlságosan testes kopaszodó férfi volt enyhén rózsás komplexussal. Joviális természetéről a szeme melletti ráncok is tanúskodtak. Szerette a „komoly” tréfákat, bár olykor megengedett magának egy-két furcsábbat is. Mondjuk úgy: kicsit habókos volt. Finoman szólva nem volt túl vallásos és nem róla mintázták a házassági hűség szobrát.

Imádta a nőket és ez az érzület kölcsönös volt. Amellett rajongott Anna nevű lányáért. A barna hajú leányzó szeme szürke volt és a természete kicsit vadóc annak dacára, hogy három bátyja kényeztette. Vagy tán éppen azért?

– Megnizem magamnak azt a legínt, aki velem jáccóni akarna – mondogatta dölyfösen a térségre jellemző orrhangú nyelvjárásban. Nem az istálló**ból** jött ki, hanem az istálló**bú**, nem is a kazal**hoz** ment, hanem a kazal**hó**, de nem pihen**ni** rajta, hanem pihen**nyi**.

Pedig akadt egy „legín”, aki nagyon kedvelte vón azt a „jáccódást”! Az pedig nem volt más, mint Halasy Pál, János úr harmadik fia.

– Idősapám, ha elküldené *ehelyt* Gergőt, hogy hívná meg őket és jöjjenek el *minálunk* a mulatságunkra.

De atyja azt már úgyis régen eltervezte.

A **Halasy család** nem büszkélkedhetett olyan jeles múlttal és ősökkel, mint a Csúzy. Ismert története Csúzon kezdődik, ahol – mint mondani szokás – a magukén gazdálkodtak mint akkoriban annyian mások. Nem jobbágyok voltak, de nem is nemesek, hanem – gazdálkodók.

Annyit mindenesetre sejteni lehet már Pál úrfi megszólalásából is, hogy a családnak erdélyi gyökerei vannak. És valóban a szóbeli hagyományokból a következőket tudhattuk meg.

Az erősen katolikus Halasyak valamelyik Kolozs vármegyei egyházközség tagjaihoz számláltattak, nem tudni melyikhez. Aztán, mint ismert, 1568-ban Tordán kitört „*az erdélyi vallásszabadság*”, aminek hozadékaként a katolikusokat vagy az új vallások egyikére kényszerítették, vagy elűldözték. Ezért a család ismeretlen őse a szülőföldje elhagyása mellett döntött. Feltehetőleg a Felvidék felé távozva meglehetősen zaklatott úton jutottak el Zólyomba, ahol a vándorok némelyike leszakadt, a többi pedig végül Komáromba ért.

Történetünk idejére János felesége, Teőke Ilona négy fiút (Miklós, István, Pál, Mihály) és egy leányzót (Anna) szült. A két idősebb már megállapodott, a legkisebb még fiatalka volt, Pál úrfi pedig most lépte át a huszadik évet.

Ez nem az, de ilyen lehetett a Halassy kúria is.

A Halassyakra a szikár alak, kicsit görnyedt váll, inas kar, gesztenyeszín haj és zöldesszürke szem a jellemző. A lányt kivéve meglehetősen rátartiak voltak, de humorral őket is megáldotta az ég. Viszont – mint már mondtam is – a vallásukat nagyon komolyan vették.

Sok hozzájuk hasonló család élt Csúzon és mindegyikük kereste a falu legjelesebb tagjának, egyetlen nemesének a barátságát. Viszont Benedek úr csak János úr közeledését fogadta jó szívvel. Rossz nyelvek szerint azért, mert hallott már a még titoknak szánt, de a fáma által megszellőztetett hírről, amire rögvest kitérünk.

A követ

Gergő a Halasy kúriából (térkép piros pont) igyekezett a Csúzy kastélyba (kék pont). Az előbbi egy átlagos úrilaktól csak a mérete, a stílusa, de főleg a rendezett környezete különböztette meg. Az utóbbi se ütött épp' egy Loire-menti francia kastélyra, de kishazánkban az ilyen formásabb épületeket még a huszadik században is ezzel a megtisztelő titulussal illették.

A Csúzy kastélyt amúgy egy csodás arborétum-szerű park vette körül amelynek erecskéi-tavacskái gazdag flórával és faunával voltak megáldva. A parkon túl pedig akkoriban még két igazi halastó is találtatott.

Gergő barátunk már éppen ahhoz a ponthoz ért, ahol a kastély felé vivő árnyas gyalogút kezdődik, amikor egyre erősödő lódobogást hallott a háta mögül. Megállt és várakozóan tekintett dél felé. A delelőre jutott nap miatt hunyorognia kellett, hát tenyeréből szemellenzőt formált.

Egy középtermetű, magánál nem sokkal idősebb ifjonc volt a lovas, aki a közszolgák öltözékét viselte. Nyeregkapájában lándzsaszerű rúdon aprócska, a vármegye színeit mintázó zászló kornyadozott a teljes szélcsendben. Olyan szakadt futár volt, akinek a lovát csak a legmerészebb képzeletűek nevezték volna paripának. A vármegyének ennyire tellett hírvivés szinten.

A 17. században Komárom vármegyének ugyancsak kijutott a háborús zaklatásokból. Egyelőre csak Bocskai István felkelését említem. Az erdélyi fejedelemmé avansált földesurat Bethlen Gábor tüzelte a Rudolf elleni hadviselésre. Egyesek ugyan a vallási sérelmeit emlegetik, de ez hamis érv, mivel Bécsben nevelkedett katolikusként és csakis a földjei miatt konvertált reformátussá, node hagyjuk ezt. 1606-ban elfoglalta Érsekújvárt, ami után békét kötött Rudolf királlyal. Még abban az évben a Csúztól déli zsitvatoroki mezőn kiegyezett a törökkel is, de hamarosan elhunyt. Csúz, ami a fejedelem útjába esett, akkor még mentesült a töröknek való szolgálatok alól.

Szóval a megye eléggé, hogy úgy mondjam, rozoga állapotban találtatott. Anyagilag is, hiszen minden erőforrását a komáromi erődbe ölte, amivel az egyre közeledő törököket akarta megállítani. Ennek dacára eleget tett köz-igazgatási feladatainak. Ezek egyikeként 1619-re is meghirdette a vármegyei gyűlést, amire hivatalosak voltak a vármegye meglevő és leendő nemesei.

Nohát éppen az utóbbiakról lesz majd szó.

A követ hátsója nem szokhatott túlzottan a négylábúakhoz, mert megpillantva barátunkat gyorsan lepattant gebéjéről és a fenekét dörzsölgetve közeledett felé.

– No te öcskös! Mond csak...

Idáig jutott mondanivalójában, a többit már csak egy hátnak címezhetette volna. Gergővel, egy igazi Halasy-sarjadékkal, Miklós fiával nem lehetett így beszélni. A sápadt, vézna és fáradt fullajtár csak nézte hátulról a korához képest erős, barna nyakat. Belátta a hibáját és újra próbálkozott.

– Bocsánat. Azt akartam mondani, hogy szerbusz. No ne csináld már, megfordulnál végre?

Gergő elégedetten vette tudomásul a békítő közeledést. A magyar ember jellegzetes gesztusával a szütyőjébe nyúlt és elővarázsolt belőle egy szép piros almát. Nálunk az együtt étkezés mindig az elfogadás jele volt...

– Kéred a felét? Roppantotta ketté erős markával a gyümölcsöt. – Sietek, de azért mondjad csak!

– Gyurka vagyok és köszönöm – nyújtotta a kezét. Egyformák voltak és az ő vállán is volt egy tasó.

– Lennél kedves elárulni, te hogyishívják – folytatta – hogy merre találok a Halasyék úrilakát?

– No te osztán beletrafáltál. Egyébként Gergő. Halasy – vigyorgott a közlésére bambán bámuló kortársára. – Vissza kell menned a nagy kőrifáig; onnan már láthatod a Halasy udvarházat. De mi dolgod van mivelünk?

Akkoriban a hírvivőket gyanakodva kezelték, ámbár ez a félig nőtt hírnök nem lehetett valami rossz hír hozója. Azt nem rá bízták volna.

– Háááát, azt én nem tudhatom. Itt van ni a pöcsétes meghívó, csapott a szütyőjére. Majd meglássátok. Most mennem kell, tán még találkszunk.

Esetlenül paroláztak, mint a korukbeli fiúk. Gyurka megveregette az addig békésen legelésző lovacska nyakát, majd nagy nehezen felkászálódott rá. Ha netán huszárnak készül, akkor akad még mit csiszolni a technikáján.

Két fogadtatás

Gergő a fél almája csutkáját harapdálva sietett az árnyas gyalogúton a kastély felé, amelynek vörös cseréptetőzete már kilátszódott a fehér nyírfák zöld lombozata közül.

– A mi színeink – gondolt nagyapja tanítására, és valahol a szíve táján valami furcsát érzett. De sok ideje nem maradt az elmélkedésre. A lassan kibontakozó tornác előtt egy légies fehér alak tűnt fel a ház elejét övező rózsabokrok mellett. Az egyikről épp’ most szakított le egy bíborvörös fejet.

A fiú felé pillantott, akinek elállt a lélegzete. Hát igen, abban a korban az ilyen fiúk még többnyire lovagiasak és a nőket illetően álmvilágban élnek. Mindent megtennének a tiszta szerelmük – ez alatt valami éterit értve – javára és kedvéért.

Anna megkapóan szép volt, hasonlóan a saját Anna nővéréhez, de ugyebár a tesó az nőként nem számít. Mármint úgy. De azért mégis, ha valamiért védeni kellene. Persze másként. Gergő itt belezavarodott a gondolataiba.

A tünemény a közeledő léptekre lassan megfordult és sűrű szempilláit a közeledőre emelte. Gergőnek a torkában dobogott a szíve.

– Jaj, de kedves fiúcska – fuvolázta egy égi hang. – Mond csak, mit keresel itt, ahol egyetlen férfi se jár? – évődött Anna, akinek a maga korához illő allűrjei éppen úgy nem hiányozhattak, mint lánytársaié általában.

Az meg nem tudta, hogy merre van a keze meg a lába. Elvörösödött. És mivel ezt érezte, zavara még jobban nőtt. Aztán a kezében lévő almacsutka a valóságra ébresztette és határozott-keményen közölte jövetele szándékát.

– Kezit csókolom, de nekem a ház urával kell beszélnem.

– Szóval a ház úrnője meg se teszi? – Majd a lány felmérte a fiú zavarát és már barátságosan folytatta. – No gyere csak, bevezetlek. Addig is eltennéd nekem ezt a rózsát?

Gergő a bal kezébe vette át a csutkát, a jobbal a rózsáért nyúlt, de végül nem vette el, hanem gálánsan javasolta: – Inkább tesszen a hajába tenni. Azzal hátrafordulva a csutkát a bokrok közé hajította a lány rosszálló pillantásától kísérve.

Szerencsére Benedek úr kevesebb gondot jelentett Gergő számára.

– Nicsak! A legkisebb Halasy. Üdvözöllek – nyújtotta férfias-barátságosan a kezét. – Mi jó hírt hoztál Gergő? – csípte össze a szemöldökét.

A küldönc kivette a szütyőből az úrnak címzett pecsétetes levelet, aminek alján a művelt osztályok záradéka állt: R.S.V.P. („répondez s'il vous plaît”, azaz legyen szíves válaszolni.) A joviális férfi átfutotta a tartalmát, majd leültette Gergőt.

– Várjál csak, amíg megírom a választ!

Gyönyörű nagy íróasztala mellé ült. Vette a kalamárist, megfogalmazta a választ, beporozta a levélkét, vörös pecséttel lezárta és átadta a fiúnak.

– Akkor ott leszünk – veregette vállon jobbal, miközben a baljával valahonnan egy ötkrajcárost varázsolt a küldönc markába.

A lejártnál még ott álldigált Anna. Most az ő arca lett egy picit színes:

– Hogy s' mint van a bátyád? – kérdezte közömbösséget tettetve.

Gergő az éretlen féltékenységgel keménységével válaszolt:

– Meglátod, ha majd átjössz. – Azzal maga se értve, hogy miért, futni kezdett a főút felé. A korabeli gyerkőcök futással jelzik határozott voltukat. Vagy inkább azzal leplezik a zavarukat?

Mindeközben a vármegyei küldött elérte az út menti nagy kőrisfát, ahonnan az üres térségen túli Halasy kúriára lehetett látni. A lódobogásra a tornácon megjelent egy alak és várakozóan a korlátnak dőlt. Majd valamit bekiáltott az ajtón. Egy szolgaféle került elő és a lovas elé sietett, aki a ház elé érve leszállt a nyeregből. Ezúttal egy kicsit méltóságosabban, mint előbb az úton tette. A szütyőjéből egy kisebb formátumú írást kotort elő.

– Adjon Isten! A menetlevelem – közölte a szolgával, aki azt a tornácon lévő úrhoz vitte és mellette várakozott az utasításra.

Miklós, a legidősebb fiú megvizslatta az irományt, majd elfogadóan bólintva intett Gyurkának:

– Fogadj Isten! Kerüljön csak beljebb. A lováról majd Lőrinc gondoskodik – utasította a házat megkerülő mozdulattal a szolgát.

Gyurkát beljebb tessékelték. Azonnal egy szalonszerű szobában találta magát. Minálunk nem pazarolták a teret olyan fölösleges luxusra, mint az angol kastélyok hatalmas előcsarnokai. A szoba közepén óriási tölgyfaasztal állt, körülötte kényelmes karosszékekkel, a fal melletti tálaló pedig elárulta, hogy a helyiség egyben az ünnepi ebédek színteréül is szolgál. A sarokban álló nagy kandallóban lanyha tűz pislákol. Még nem igazán volt rá szükség; inkább a hangulata, semmint a melege kedvéért fűtötték be.

A küldöttnek nem kellett várakoznia. Az egyik oldalajtóból megjelent egy szikár, határozott fellépésű, tekintélyt parancsoló idősebb úr és intett:

– Kérem, foglaljon helyet. Látom, hivatalos ügyben jár. Mindjárt arra is sort kerítünk. Miklós, légy szíves gondoskodj valami itálról!

A korabeli rátarti nemes urak nemigen paroláztak egy ilyen fullajtárral, ráadásul ennyire fiatallal. Azonban János úr maga is gazdálkodó lévén nem tartott ilyen távolságot, meg aztán a küldöttben a vármegyét tisztelte meg.

Gyurka átnyújtotta a kisebb paksamétát, amit a szütyőjéből kotort elő. Csendben méregették egymást, a fiú félénken, a ház ura magabiztosan, amíg a bor meg nem érkezett egy kristályüvegben a poharakkal. Miklós töltött, János úr pedig szívélyesen biztatta a jövevényt:

– Na Isten, Isten! Biztosan jól esik a fáradságra. Ebédelt már? Jaj, de számár vagyok, hogyan is tehetne volna. Na, csak hörpintse ki, aztán a fiam elvezeti a konyhába, ahol kap harapnivalót. Addig én megnézegetem ezt.

– Azaz várjon csak egy pillanatra! Majd elszállásolják ott valahol a hátsó traktuson, ahol kipihenheti magát. Marad, ameddig maradhat.

Csűz mintegy 36 kilométerre fekszik Komáromtól, amit egy jó ló vágatva egy óra alatt is megtehet. Azonban most nem egy paripáról van szó és nem is gyakorlott lovasról, hanem csak egy sihederről, akitől a megyei hivatalnokok se várhatták el, hogy sűrűlön-forduljon. A kosztot meg a kvártélyt pedig úgyis a fogadó fél állja, na szóval Gyurka mondhatni időmilliomos volt.

A paksamétában három jól bebugyolált irat volt. Az egyik egy díszes-cirkalmas meghívókártya az 1619 februárjában tartandó komáromi vármegyegyűlésre. A másik beszámoló az 1618-as év eseményeiről, eredményeiről. Ez nem volt korai: Adventben, mint bőjti időszakban abban a korban már nem sok említésre méltó hivatalos dolog történt. A harmadik a gyűlés tervezett napirendi pontjait listázta fel.

Ezek közül egyet keresett János úr tekintete. Meg is találta valahol az utolsók között: „A vármegye újonnan kinevezett nemeseinek az ünnepélyes beigtatása, nemesleveleik átadása.”

Megrázta az asztalon álló kellemes hangú ezüstcsengettyűt, mire megjelent Márton, a család idős szolgája, afféle komornyik:

– Márton! Kéretem az egész családot. És hozz még poharakat!

A család apraja-nagyja hamarosan elő is került, csak Ilona asszony zsörtölődött egy kicsit, ami szokása volt, ha a készülő ebéd felügyeletében zavarták meg. A Halasyak mindig pontosan egy órakor ebédeltek, amiből a ház ura nem engedett. Most meg feltartják az ebéd készültét...

– Jaj, ez a Bözsi oda fogja égetni a kappant! – tördelte kezeit a ház még mindig bájos, de már kicsit elnehezedett úrnője. Férjeura azonban leintette:

– Asszony! Itt nem egy kappanról van szó, de nem is kettőről ám.

Azzal felolvasta a meghívás rá vonatkozó passzusát.

– Hát, nagyot néz majd Benedek komám, ha ezt megtárgyalom vele! De hol is késik már ez a Gergő – türelmetlenkedett, bár nem annyira, hogy fel ne álljon és ne mondjon egy rövid tósztot:

– A Halasyak **nemes** családjára! – tudatta a nagy hírt mindenkivel, mire az asztalt körbevevő társaság tapsolva, az öröm kifakadó felkiáltásait hallatva egymás nyakába borult.

Ekkor már háromnegyed egyet kongatott a tükör melletti mives állóóra. Ideje volt teríteni. Az apa még egyszer elolvasta a jó hírt, az asszony aggódva rohant a konyhába, a fiúk rágyújtottak, Anna pedig apjához simult, akinek kedvence volt és most is gyengéden megpaskolta a lány derekát.

Márton és Julcsa már hordozták befelé a traktát, amikor mintegy vég-szóra az ajtóban megjelent Gergő is, a küldönc, a nagyobbik unoka. A kicsi, az ifjabb István a dadus ölében a kályha melletti pad mellől bámulta nagy szemekkel a zajos gyülekezetet. Időnként úgy döntött, hogy ő is hozzájárul a kakofóniához a maga módján, de Terka dadus elcsitította.

– János papa, íme Benedek úr válasza – szedegette elő Gergő a szütyőből a lepecsételt levélkét.

Az úr felbontotta, egy pillantásra megértette a lényegét, bólintott és a jelenlévők nagy ovációjára fennhangon jelentette be:

– Lészen Erzsébet bál!

2. EGY KIS KÖRNYEZETRAJZ

A birtok

Az egyének sorsát meghatározza az a természeti és társadalmi környezet, amely az érzékeny ifjúkorban körülvette őket. Ezért célszerű egy kis kitérőt tennünk bemutatva: miként éltek a Halasyak a faluban és a vármegyében. Közben nem feledkezhetünk meg a régiót érintő eseményekről, a természeti csapásokról és a hadjáratokról, amikben nem volt hiány a 17. században.

Nálam szebben-jobbban tájékoztat Fényes Elek a falu viszonyairól (1851). A nagy földrajztudós által festett kép a 17. századra is érvényes.

„Földe általában jótermékeny s könnyű műveletű fekete föld. Szántóföldei igen sikeres búzát, árpát, zabot teremnek... Szőlőhegye szép fekvésű s róla elragadó kilátás a körülfekvő vidékre; bort egyébiránt keveset, de jót ad; gyümölcsöt bőséggel. Az erdőben sok nyúl, róka, fogoly tanyázik; farkas ritkán... A helység egy kiálló hegyoldalban kies völgyhajlaton fekszik. F. u. (földesúr) Halasy, Csúzy stb.”

A tehetősebbek lakhelyeit kastélynak, úrilaknak, kúriának hívták, bár be kell vallanunk, hogy az elnevezésben semminemű következetesség nem találtatott: itt a kisebb kócerájt kastélynak hívták, míg ott az egészen csinos épületegyüttes neve is csak úrilak volt.

A főbejárat általában az út felé néz, előtte többé-kevésbé elrendezett tágas térséggel, amit a jobb ízlésű urak fasorral, de legalábbis fás ligettel tettek árnyasabbá és egyben méltóságosabbá.

Az urak hajléka mögött, az által elrejtve állt a cselédlak. János úrnak négy szolgálja volt, de nem cselédként kezelte őket. Márton, az inas, Lőrinc, a kisasas, Julcsa, az úrnő szolgálólánya és Bözsi, a szakácsnő. Terka, a dadus nem állandóra volt a háznál: csak a kisdedeknél segített ki, bár Ilona úrnő reménykedett abban, hogy sokszor kell majd igénybe venni a szolgálatait.

A Halasyak majorsága az udvarháztól kicsit lejjebb, az út túloldalán az ún. Vaskapu fölött terült el. Lásd a fenti térképen a világoskék pontot.

A majorságban volt egy istálló kevés lóval, több tehénnel és ökörrel, pár báránnyal. A „palláson” száradt-szellőzött az állományt tápláló széna, benne a frissen világra jött még vaksi kismacskákkal. Külön álltak a csűrök, ahol a gabonát és más learatott terményeket tárolták. Mellettük a fészer gazdasági eszközökkel, szerszámokkal. A képet az egyik majorságban pár nyúlketrec, a másikon galambdúc tarkította. Az ólak mindennapi kellékek. A majorsági épületsort a borospince és a jégverem egészítette ki.

Ez nem az, de hasonló lehetett a vaskapui major is.

Ami a falu népét illeti, a pár tucatnyi lakos csaknem mindegyike magyar katolikus volt, kivéve Izsák korcsmáros igen népes családját. A korábban jelentős település lakossága a 16. századi kolerajárványban, illetve a törökök 1551-es és 1576-os portyázásai közben apadt le.

1663-ig ez a kép a vármegye teljes Dunán inneni részét jellemezte. Ebben a térségben nem éltek se idegenek, se más vallásúak, kivéve Komárom városa katolikus német polgári rétegeit. Tótoknak még híre-hamva se volt.

Háborúságok

Először is el kell oszlatni a belénk sulykolt nézetet, ami a II. világháború utáni, máig ható meghamisított történelemoktatás egyik terméke.

Széles körben él a tévhit, hogy az ország három részre szakadása után a magyar szellemiség hordozója Erdély volt. Ezt megspékelték azzal, hogy az erdélyi fejedelmek országaink újraegyesítésén fáradoztak.

A valóság az, hogy a **szakadás** nem önmagától adódott, hanem Fráter György mesterkedésének köszönhető, aki átengedte Budát a töröknek, majd az erdélyi rendek döntöttek úgy, hogy **szakítanak** az anyaországgal (1556). Erre nem kényszerítette őket se a német, se a török. Mármost a szakadás és a tudatos szakítás egészen más tészta; az utóbbinak ugyanis van felelőse...

Attól fogva az erdélyiek egyáltalán nem az újraegyesítést célozták meg, hanem el akartak foglalni a megmaradt Magyarországból annyit, amennyit a

helyzet aktuálisan kínált. Három fejedelmük is az anyaországra támadt, úgy hogy mindegyikük a török támogatását élvezte, vagy fordítva: ők támogatták a törököt. Az öt alkalomból – Bethlen Gábor három hadjáratot is vezetett – három a Csúzhoz közeli Érsekújvárt is komolyan érintette.

1577-ben Ernő főherceg elnöklete alatt a haditanács elhatározta, hogy *„tekintélyes erősséget kell építeni, amely az ellenséget a Dunán innen feltartóztathassa.”* Így olasz hadi mérnökök tervei alapján épült fel az a vár, amelynek erejében szó szerint egész Európa reménykedett.

Az új erőddel olyasféle volt a helyzet, mint fociban a tizenegyessel. Ezt nem lehet kivédeni, csak rosszul rúgni. Azt nem lehetett bevenni, csak a rossz védelem vagy árulás által elveszíteni.

1606-ban Bocskai hadai ostromolták a várat **török segítséggel**. A védők közül a magyarok átpártoltak az ostromlók oldalára. Amikor az élelemhiány és a védők megfogyatkozása miatt a vár tarthatatlanná vált, Mátyás főherceg utasította a védőket, hogy Bocskainak adják fel, nehogy török kézbe essen.

1619-ben Bethlen Gábor csapatai vették körbe a várat. Kapitánya Koháry Péter volt, akit katonái az ostrom során elfogtak és megnyitották a kapukat az erdélyi csapatok előtt. Ez volt a **második árulás**. Negatív hatásait nem akarjuk elemezni, de tény, hogy hosszú távon ez is a törököket erősítette.

1663-ban a török támadta meg a leromlott állagú várat, aminek a védői egy hibás külső manőver során erősen megfogyatkoztak és külső segítségre sem számíhattak. Az egri vár ostromára emlékeztető jelenetek után a már tarthatatlan erődot ezúttal valóban fel kellett adni.

Azonban az **árulás** itt sem maradt el, amennyiben I. Apafi Mihály **a törököket támogatta** az ostrom során. Seregével Csúzon is átvonult.

A törököket kísérő kozák és tatár rablóbandák Érsekújvár tág vidékét teljesen elpusztították. A helyzet adott alkalmat a tótoknak, hogy túlsúlyba kerüljenek a várostól északi-északkeleti tájakon. Ámde a változás Komárom vármegyét alig-alig érintette. Csúz átmenetileg elnéptelenedett, de a minket érdeklő helységek közül csak Szemere vált szlovák többségűvé.

3. ERZSÉBET NAPJA

Báli előkészületek

János úr azért értesítette pénteken a komáját, Benedek urat, hogy igenlő válasz esetén alaposan fel lehessen készülni a keddi nagy eseményre. Ami ugyebár főként a fehérnépek öltözékei, valamint a konyha körüli sürgölődés tekintetben nem éppen öt percet igényel.

Mármost ami a viseletet illeti, csalódást kell okoznom az e téren többet remélő Olvasónak. A térségben nem voltak néprajzi szigetek vagy olyan társadalmi sajátosságok, amik feloldották volna az öltözékek monotonitását. A lakosság nagy hányada a kismemességhez tartozott és csúnya szóval élve a főurakat majmolta, igyekezve magát elhatárolni az úgymond pórnépektől.

Komárom vármegyei diszes és hétköznapi öltözékek [H]

Nem volt várható tehát, hogy a két család Annái valódi Anna-báli ruhakölteményeket viseljenek egy ilyen egyszerű falusi „novembrális” alkalmával. (Ezek a kisebb táncos találkák a majális módjára zajlottak.) Pedig úgy tűnt, hogy az időjárás tartósan kedvezni fog a mulatságnak és a késő ősznek ellentmondó kedvező hőmérséklet alkalmat adna a hölgyeknek ruhatáruk ékeesebb darabjainak a fitogtatására.

A hölgyek ilyen alkalmakkor réklit viseltek, aminek derék, lipityő, röpülő, otthonka, majkó, puruszká is volt a neve, holott csak egy blúz volt. A hűvös idő alatt pruszlik is dukált hozzá, méghozzá a prémmel bélelt vastagabbik mellényke. A ráncos-fodros szoknya ugyanezen okból többretegű volt.

A fiatalság körében a fehér mellett a piros és a kék, kisebb lánykáknál a rózsaszín divott. Az idősebbek a barna őszi árnyalatait preferálták, kivéve persze az özvegyeket.

A báli öltözék csak a minőségében tért el a mindennapitól: nem volt éppenséggel tarka-barkának mondható. Az élénkséget inkább a fejfedők és a lábbelik hordozták. Az előbbieket csak volna. Ugyanis mindkét Anna fejét dús, bár sima hajzat koronázta, az egyikét barna, a másikat gesztenye színű. Kár lett volna elrejtetni a fürtjeiket valamiféle párta vagy kendő alá. Ami felül hiányzott, az alsó traktus bőven kárpótolta. A fiatalok magas szárú bársonytopánjaikkal, a még ifjabbak a piros csizmáikkal tűntek ki a sokadalomból.

Bármennyire meglepő, ékszer, függőt és gyűrűt csak itt-ott viselnek. Fontosabb dolgokra kellett a pénz, no meg azokban a nehéz időkben nem is tartották ildomosnak a cifrázkodást.

A férfiakra kevesebb szót kell pazarolnunk. A mindig fehér ümögőre (ingre) ilyen alkalmakkor mándli dukált, mert annak nyitott volt a nyaka, szemben a dolmánnyal. Mindkettőt újasnak (ujjas) is hívták, ami megkülönböztette a lajbitól, ami ujjatlan mellényke volt és a fiatal fiúk viselték. Mindegyikük anyaga legtöbbször posztó volt. A férfiaké fekete színben, a fiataloké kék vagy barna, olykor homoksín. Ők megengedhettek maguknak színesebb és csinosabb hímzést is.

Magára valamit is adó férfi nem viselt gatyát, hanem – bármennyire is németnek csúfolták, pedig a székyek is olyasmit hordtak – nadrágot öltött. Ennek nem sok színe akadt a feketén, esetleg a sötétkéken kívül, kivéve a széky halinát. A csizma nem is volt kétséges, fejfödőt pedig ki az ördög viselne a sugárzó napon, miközben a leányzót pörgeti?

Tekintettel a tavaszi időre, a felső ruházat – ködmön, szűr, bekecs – ezúttal a ládákban maradt, pedig azokon még virágos díszek is találhatók.

Ami a konyhai dolgokat illeti, az ünnepi étkezések a legpéldásabb családi együttműködésre adtak alapot. János úr rendelkezhetett a taktikáról úgy, hogy fiai, unokái voltak a beszerzés közkatonái. Azonban ilyen alkalmakkor a marsallbot, a stratégia a ház úrnőjének, Ilona asszonynak a kezében volt.

Miközben a többi fehérnép a ruhákat válogatta-próbálgatta, Ilona Bözse szakácsnővel tartott életbe vágó konzultációt az ünnepi ebéd és a további kínálatok menetéről és tételeiről. A derék asszonyságra rengeteg teendő várt: nem is bírta volna egyedül. Ezért három napra előre felfogadtak a faluból konyhai segédeket, jobbfejű pórnépek leányasszonyait, akiket a plébános úr volt szíves ajánlani és akiket Anna kisasszony vezényletére bíztak.

Természetesen Gellért atya első helyen állt a meghívandók között, hiszen rá várt úgy az esemény megáldása, mint a kedves szentünkről való emelkedett hangulatú megemlékezés. Amihez a gyertyák, füstölők, karingek és más kellékek okán a sekrestyés és két surbankó ministráns is szükségeltetett.

Mint látjuk, a traktálandók köre kezdett duzzadozni, mint tavaszi áradáskor a Zsitva vize.

Apropó: Zsitva.

– Gergő! Hol van már ez a gyerek, kéretem az onokámat. Ja és Miklóst, meg Pált is – dörgött János úr a feléje lábatlankodó kisinásra. Amikor előkerültek, mindegyikük megkapta a beosztását.

– Na fiam, Gergő! Most mutasd meg halásztudományodat. Ugorj már le a Zsitvára egy-két halért, és ha a patakban van még felesleges rák, ne hagyjad ott árválkodni!

A két nagyobbik fiú az erdőre lett küldve nyúlért, fogolyért, fácánért, főleg az utóbbiért, mert azt kopasztás előtt fel kell akasztani a fára „érlelődni”. A legidősebb fiú, István se maradt tétlenül: neki jutott a legférfiasabb feladat: az italokról kellett gondoskodnia.

A Halasyak szőlőjéből készült ugyan pár hektó elfogadható minőségű bor, de főleg fehér, a kevés vörös meg csak ebédre, nem ünnepre való. Szóval meg kellett vizitálni Izsákot, a korcsmárost, de azt még pénteken kellett tenni, merthogy szombaton ő nem hajlamos az eladásra, vasárnap pedig ugyebár a család fogja az Urat tisztelni.

A zsidónál kapható volt – persze méregdrágán – valódi ásványvíz is, amit a szomszédos Bars vármegyei Szántóról hozatott és már Georg Wernher De Admirandis Hvngariae Aquis Hypomnemation (A magyarországi csodálatos vizekről) című, 16. századi művében is említésre került. Egy idő óta a középosztály tehetősebb berkeiben, főleg az asszonyok körében kapóssá vált ez az itóka, bár nagyobb luxusnak számított egy jó pincéjű bornál is.

El kell árulnunk, hogy a lelkes lényeknek akadt egy olyan csoportja, amelyik nem nagyon örült a leendő eseményeknek. A majorságon a rossz hír fölötti aggodalmukat egynémely malacok fülsiketítő visítással fejezték ki, karban a tyúkudvar felől hallatszó kétségbeesett kárálással.

A disznó az akkor még nem kihalt bakonyi sertés fajtájából való, amit az ízletes, bár kicsit szívós húzáért tartottak. (A mangalicának még híre se volt.) A tyúkok közül meg a kendermagos vitte el a pálmát, amit magyar tyúknak is neveznek és a legízletesebb levesbe való egész Európában.

Még eláruljuk, hogy az ebédet záró sajtféléket főleg a magyar racka juh szolgáltatta, amit egyenes hosszú szarva különböztet meg erdélyi, görbeszarvú rokonától. Asztalra került még kecskesajt is, viszont a kiváló húst adó magyar szürkemarha tejét nemigen használták sajtkészítésre.

Az asztalokon nagy tálakban heverték a Halasy-gazdaság gyümölcsösének a friss őszi terményei, a jégről hozott nyáriakkal tarkítva.

Az ebéd végén még „hátra lesz a feketeleves”, azaz majd feketekávéval fognak szolgálni. (Ámbár a fordulat csak írói találmány: a valódi feketeleves nem babkávé ital volt, hanem egyféle mártás, mint például a gravy.)

A „tethely”

Az ünnepség az úrilak előtti tágas, sima térségen került megrendezésre. A fészerből előcipelték a ház előtti árnyas fák alá a nehéz iksz-lábú asztalokat a hozzájuk tartozó ülő alkalmatosságokkal együtt. Ezeket az ebéd után rendezték át úgy, hogy mind a táncter felé nézzenek.

Jobboldalt a család és vendégei foglaltak helyet középen a plébános úrral, mint díszvendéggel, akivel Benedek és János urak voltak szomszédosak, mindegyik a másik asszonyától kísértén, a többiek pedig utánuk, felváltva helyezkedtek el. Baloldalt nagy kesze-kuszaságban a népek foglaltak helyet. Külön asztal várt a muzsikuskok ellátására. Amikor munkálkodni kezdtek, ők is a tér felé fordultak és időnként, a nagy lelkesedésben fel-felálltak.

Csúzon nem éltek zenészek. Azokat jó előre meg kellett hívni, mivel pedig a komáromiakat helyben már lefoglalták, János úr egy lévai (Bars vármegye) komáját bízta meg a báli bandáról való gondoskodással. Ebben a korban még nem volt divat a cigány melletti mulatozás, nem is voltak cigánybandák. A többnyire ad hoc összeállt muzsikuskok társaság rendszerint egy hegedűsből, egy pikulásból (furulyásból) és egy dobosból (esetleg ütőgardonosból) állt. A vendégseregéből olykor hozzájuk csapódtak „muzikálisabb” egyének, ki egy dorombot, ki egy kisebb citerát szólaltatva meg a ricsajt növelendő.

A zenészek természetesen kocsin érkeztek. Mivel pedig ez a szekérből kifejlődött közlekedési eszköz a Komárom vármegyei Kocs találmánya, úgy illik, hogy röviden bemutassam. Könnyű, finom kidolgozása révén gyors és viszonylag kényelmes volt, ezért Európa-szerte elterjedt.

A kocsi első hiteles ábrázolása (1568)

A kocsi azon kevés magyar szó közé tartozik, mely más nyelvekbe jutott (angol coach, német Kutsche, cotxe, spanyol coche, olasz cocchio, flamand goetse, lengyel koczk, cseh kočár, szlovák koč, szerb kочиje, szlovén kočija, svéd kusk). A Kaukázus vidékén és Kis-Ázsiában a könnyű szekeret „madzsarnak” hívják.

A tánc

A 16. század sok mindenben a változás kora volt, hiszen a magyarságot akkor érték először erőteljesebben idegen – lengyel, német, török, sőt távoli francia – kulturális hatások. Ámbár mindkettő a nevét csak a 19. században kapta, a 17. században már mindenfelé járta az urak között a **palotás**, a köznép köreiben pedig a **csárdás**.

Pavane 16. századi udvari tánc Edwin Austin Abbey 1897-es festményén

Az előbbi feltehetőleg az olasz pavane (pavone=páva) társastáncból nőtt ki a „hallgató magyar”, más néven „lassú magyar” elemeivel ötvöződve. Ahhoz hasonlóan 2/4-es vagy 4/8-os ütemű, méltóságos, lassú, feszes tánc, amit a nevének megfelelően főleg az udvarokban műveltek.

A frissebb, hasonló ütemű csárdást hagyományosan a köznépek ropták, de gyorsan elterjedt a felsőbb körökben is. Mindkettő zenéjét a klasszikusok is felkapták. A palotás Erkel Ferenc Hunyadi László című operájával vált ikonikussá, a csárdásra pedig Brahms magyar táncai emlékeztetnek. Utóbbi az „ugrós nóta” nevet is viselte, ami a **toborzó** (verbunkos) hatását tükrözi.

A 17. század változó korában a mulatságokon ez a három egyveleggé ötvöződött, nemes házaknál adott rend szerint.

János úr Erdélyből leszármazván ünnepi alkalmakkor az **erdélyi lakodalmast** vette elő a tarsolyból. Amikor Léváról megérkezett a banda és bekapták már az aprósülteket meg a frissítőket, János úr maga elé citálta a vezetőjüket, egy bizonyos Karcsit, akiben volt némi szász beütés.

– Osztán fiam tuggya-é a táncrendet?

Kérdése azért volt jogos, mert tartott attól, hogy a zenekar a dolgát túl németesre, azaz lassúra – mondjuk ki: unalmasra – veszi.

– Már hogyné tenném én, ténsúr. Lassú palotás, friss csárdás és ugrós csárdás lesz az.

Szóval ebéd után, amikor a szivarok már elfüstölögtek és az asszonyságok jól kidiskurálták magukat (persze csak átmenetileg), a plébános úr szólasra emelkedett és ünnepélyes szavakkal megnyitotta a táncot. (Szemben más szigorú felekezetekkel, a katolikus egyház nem tiltotta a táncot, sőt még a papjaitól is elnézte azt.)

A hagyományoknak megfelelően János úr, a remélt vőlegény, Pál apja kérte fel Csúzy alacsony és természetes feleségét, Borbálát, miközben a várt ara, Anna apja, Benedek úr, jobban járt a mindig feszes tartású Ilonával, János úr nejevel. A szokásoknak mindig van jól meggondolt alapja. A lassú, nem annyira fárasztó palotás ritmusából nem lehet senkit se kizökkenni: a kevésbé fiatalosak is a táncolni tudás látszatával foghattak a lejtéséhez.

A két úrnő leült legyezgetni magát egy-egy pohár hideg fehér bor mellé, míg Benedek és János urak inkább egy testes vörösre bízták magukat.

Következett a második forduló. Ez eredetileg a házasulók tánca, de itt ugyebár nem se volt menyasszony, se vőlegény, csak két olyan fiatal, akiket a szüleik annak szántak. Mindazonáltal Anna kiválóan játszott a „incselkedőst”, amibe Pál csak nehezen tudott beilleszkedni. Ez a tánc egy polkára emlékeztető szökkenős figura, amelyben a leány a térség távoli sarkába pördül, majd a fiú hívására újra párba áll vele. Nos a mi Pálunk eléggé ügyetlen volt ebben az incselkedésben, Anna viszont szemlátomást bolondozott véle, „palira véve” a boldogtalant.

A harmadik tétel eredetileg egy friss, szeleburdi csárdás lenne, amit a nyoszolyónép, a menyasszony és a vőlegény segédei együtt ropnak. Azonban ki tudta volna ekkor már a többi résztvevőt visszatartani?

Karcsi primás és társasága minden tüzet a zenéjébe adott, amitől minden jelenlévőnek megbizsergett a talpa és – a méltóságosakat kivéve – a parkettra, akarjuk mondani a táncterre özönlött.

Mondanunk se kell, hogy az egészet a gyerkőcök élvezték a legjobban, bár Gergő megsértődne ezen a tituluson. Füle vérpiros színt öltött, amikor a legkisebb Csúzy, a már 16 éves Anna választotta partnerérül.

És ámbátor Bátor, János úr kedves kuvasza és kutyatársai nem konzultáltak egy dietetikussal, „movere necesse est”, mozogni szükséges alapon ők is ritmusra kezdtek ugrándozni a kutyajó muzsikára.

4. EGY KIS TÖRTÉNELEM

Az ármális

Történetünk idején, 1618-ban Habsburg I. Mátyás német-római császár volt Csehország és Magyarország királya II. Mátyás néven. Ekkor már nagyon beteg volt: utolsó életévét élte.

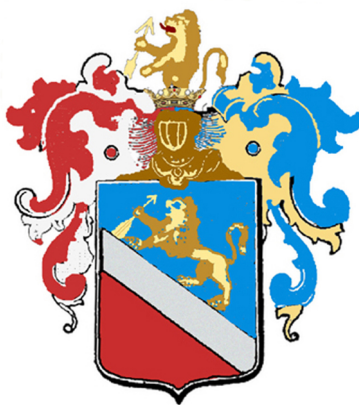
Még mint főherceget a németalföldi szabadságharc során a déli, katolikus tartományok 1578-ban helytartónak választották. Jogköre korlátozott volt és a már Belgiumnak hívott részeket nem sikerült megtartania. Később a térség rövid időre mégis az osztrákok birtokába került.

A tizenöt éves háborúban (1591-1606) a magyarországi keresztény hadak fővezére volt. Három hadjáratot szervezett Budavár visszafoglalására (1598, 1602 és 1603) – sikertelenül. Működése alatt a császári zsoldosok feladták Eger várát (1596), viszont visszafoglalta Székesfehérvárt (1601).

1608-ban koronázták magyar királlyá, miután – mondhatni puccsal – lemondatta bátyját, Rudolfot. Elődjénél és utódjánál (II. Ferdinánd) vallási szempontból türelmesebb uralkodó volt. Mindazonáltal sokat tett azért, hogy a saját támogatói táborát, a katolikus nemesi réteget megerősítse.

Ezzel elérkeztünk a családi vonatkozáshoz.

1617-1618-ban Mátyás sok tehetséges és tehetős gazdálkodót nemesi rangra emelt. Ekkor tört ki a vallási alapú harmincéves háború (1618-1648) és már előre tudott volt, hogy Bethlen Gábor erdélyi fejedelem annak okán Magyarországra fog támadni, amint az meg is történt 1619-ben. Bécsnek tehát szüksége volt hű, kardforgató nemesekre.

Az armális nemességet jelentő oklevél, mely tartalmazza a címer képét is, nemcsak a leírását. A nemesség- és címeradomány birtokadomány és nemesi kiváltságok nélkül történt, ezért az ilyen oklevéllel rendelkezőket armalistáknak hívták.

Így kapott nemesi jogokat Halasy János úr is II. Mátyástól 1618. március 10-én, amit 1619-ben a komáromi megyegyűlésen hirdettek ki. Úgy tudni, hogy a Bocskaival folytatott háborúskodásban (1604-1606) szerzett némi érdemeket, bár azokról nem maradt fenn írásos feljegyzés.

A Halasy címer *jobbról balra rézsútosan vonuló ezüst csíkolat által kétértelműen osztott vért; a felső osztály kék mezőben egy lépő oroszánt mutat, első felemelt jobb lábában egy nyilat tartva; az alsó osztály üres vörös mezőben áll. A vért fölötti sisak koronájából kinyúló oroszán első jobb lábában szintén nyilat tart. Foszladék jobbról arany-kék, balról ezüst-vörös.* Sajnos nem maradt fenn róla színes kép: a fentit én színeztem ki egy fekete-fehér alapról.

Derűre ború

Az 1619. év elején tartott komáromi megyegyűlésre Csúzy és Halasy urak együtt utaztak az előbbi hintájával. Ilyen útra és helyre asszonynépség nem való, így mindketten csak az első szolgájukat vitték magukkal a bakon. Úgy tervezték, hogy két napot tartózkodnak a városban.

Kétlovas fedél nélküli hintó

Bethlen Gábor tervezett hadjáratát a Habsburgokkal elégedetlen főurak örömmel, támogatóan várták, mindazonáltal a katolikus vallásukhoz hű nemesek félelemmel vegyes ellenérzésekkel vették tudomásul. Mint tudjuk, Bethlen törekvéseit a magas Porta se ellenezte, hiszen azzal a fő ellenségét, a Habsburgokat gyengítette.

Kölcsönkenyér visszajár?

Bethlen azért indított hadat Magyarországra, mert Habsburg Ferdinánd állítólag lábbal tiporta a protestánsok jogait. Ideérkezvén ezt azzal viszonozta, hogy elnyomta a katolikusokat. Mindjárt a hadjárata elején került sor három jezsuita kivégzésére (vö. „kassai vértanúk”), majd pedig 400 katolikus papot elüldözött.

Történelmünk furi számtanában 400 kevesebb, mint 40: több szó esik bizonyos prédikátorokról, mint ezen papoknak és sok ezer szerzetesnek a szenvedéseiről.

A megyegyűlés heves jeleneteit nem kívánom felidézni. Viszont a zavaros hangulat árnyat vetett az utolsó, ünnepélyesnek szánt napirendi pontra: az új nemeslevelek átadására és az új nemesek ünneplésére, ami így kimerült néhány erőltetett vivátozási kísérletben.

Benedek és János urak a később elpusztult Korona szállóban szálltak meg. Ott akarták egy jó vacsora és vidám nótázás közben megünnepelni a jó hírt. Azonban az ünneplés nem sikeredett valami fényesre, mert az örömből ürömként vegyült az ország állapota és a várható dűlő miatt aggodalom. Emiatt a hazautazás utáni beszámoló hőfoka se lehetett túl magas.

Mielőtt tovább lépnék a történetünkben, ismertetnem kell röviden Csúzfalunak és a benne lakóknak az általános helyzetét. Ugyanis a nagy európai háborúskodás, amibe Bethlen révén mi is belekeveredtünk, szomorú következményekkel járt a Halassy családra is.

1618-ban rövid ideig Csúz még a törököknek szolgált, bár nem tartozott a hódoltságához. A falu csak 1663 után került hódoltság alá, noha csak rövid ideig. Mindaddig, jöllehet a budai vilajet határa a szomszédos Nagyölvédnél húzódtott, a háborúskodások nem érintették.

Pieter Bruegel: A halál diadala (olaj táblán, 1562 körül)

Bethlen hadjáratai (1619-1627) – mint mondani szokás – betettek a Halasyak fészkeébe és benne a családnak is. Élelmiszerhiány és dögvész járt a nyomukban, amiről valamiért hallgatnak. Pestisjárvány a század során 29 (!) alkalommal tört ki. Közülük a legsúlyosabb a 1644-45-ös kór volt.

Halasy Mihály (János úr legkisebb fia) és Halasy Anna (egyetlen leánya) feltehetően annak során halálozott el. A fáma szerint a harmadik fiú, Pál a Bethlen ellen vonuló önkéntesekhez csatlakozott. Sorsa ismeretlen: minden valószínűség szerint Érsekújvár körül egy csetepatéban lelte a halálát.

Így hát a nemes Halasyak örökségét csak a két idősebb fiú, Miklós és István vihette tovább. Azonban már ők is el kellett, hogy hagyják a család ősi fészket, Csúzt.

A Komárom vármegyei Halasy János ősünk (1618 – Csúz) és a Fejér vármegyei Halassy József ükapám (1812 – Lovasberény) között eltelt kétszáz esztendőnyi urret nem illik betöltetlenül hagyni akkor sem, ha azt nem tudom kitölteni regényes részletekkel tarkított tényekkel. Ezért a főleg száraz adatokat tartalmazó folytatást a B. függelékben adom közre.

II. RÉSZ

RODRIGUEZ ELŐDÖK

5. SPANYOL BIRODALMI HÁTTÉR

A spanyol birodalom

A témát azért érdemes egy kicsit körüljárni, mert nemcsak a szépapánk, Rodriguez Károly volt katonaorvos, hanem a hagyomány szerint a felmenői is spanyol katonákként szolgáltak.

A történet V. Károllyal kezdődik, aki spanyol király (1516-1558) és egyben német-római császár (1519-1555) volt. Uralkodása alatt erősödött fel az Újvilág gyarmatosítása és úgy tartották, hogy birodalmában sohase nyugszik le a Nap. Európai uralma kiterjedt Nápolyra, Szardíniára, Sziciliára, Milánóra és a Németalföldre. Jómaga is Németalföldön, Gentben született.

Minket ezek közül csak Milánó és Németalföld érdekel.

Az előbbi 1525-ben került spanyol uralom alá. 1713 után az osztrák Habsburgok kapták meg. Azonban a spanyolok egy része ott maradt és a közös latin gyökér dacára sem olaszosodott el. Ezért „italohispánok”-nak nevezték őket. Lombardiában, benne Milánóval (Mailandban) az osztrák hadvezetés etnikailag vegyes katonai egységeket tartott fenn. Ide kényszerítették a besorozott magyarok egy részét is, amiről az ismert nóta szól:

„Sej, Nagyabonyban csak két torony látszik, de Mailandban 32 látszik”.

Megjegyzendő, hogy Lombardia, Nápoly és Szicília hármására szervezték meg a verhetetlennek tartott spanyol hadsereget, aminek elit egységei innen kapták a **terció** nevet.

Végülis a magyar-spanyol ismeretség nem is olyan meglepő, mint sokan gondolnák a két anyaország távolsága alapján. Akkoriban az ezredeket igen távoli területekre is átvezényelték, mint például a dunántúli magyarokat Flandriába. Megfordítva: Milánóból és Nápolyból spanyol katonákat rendeltek Magyarországra a Bánát visszafoglalása (1717-18) körüli harcokba és a Habsburg örökösödési háború (1740-48) kapcsán.

Károly Németalföldet apja halálával (1506) örökölte, Burgundiával együtt. Az augsburgi vallásbéke (1555) után birodalmát fiára, II. Fülöpre hagyta, aki alatt Spanyolország az aranykorát élte.

Fülöp súlyosan terhelt fiáról, Don Carlosról (Habsburg Károly asztúriai herceg) sok téves mende-monda kering. Így például Németalföldi szerepéről, amit csak szeretett volna irányítani, de sohasem tette.

Minket viszont sokkal jobban érdekel Don Juan de Austria (1547-1578), V. Károly nagyon tehetséges, bár törvénytelen fia. Ő sem annyira a török flotta felett aratott lepantói tengeri győzelem (1571) miatt, hanem mert ő lett (1576) Németalföld kormányzója, aki ellen – a híresztelésekkel szemben – csak a flamandok lázadoztak, a vallonok elfogadták.

Amikor a törökök 1565-ben megtámadták Máltát, Don Juan ifjonti hévvel a védelmére akart indulni. A korabeli fiatalok százával követték volna, de a király, II. Fülöp – féltékenységből? – lefűjta az akciójukat. Viszont a lepantói ütközet előtt már őt bízta meg a spanyol egységek vezetésével és ezúttal is tömegével tódultak hozzá az önkéntesek.

Közöttük bizonyára pár Rodriguez is. A győzelem után nem mindegyikük tért haza. Egyeseket Milánóba vezényeltek. Ezért nem kizárt, de sajnos nem is bizonyított, hogy az 1776-ban született Rodriguez Károly elődje Milánóból (esetleg erdélyi, sőt pesti kerülővel) jutott Brüsszelbe. Ugyanakkor az sem lehetetlen, hogy más Rodriguezek kerülő nélkül, közvetlenül Németalföldre kísérték el Don Juant.

Spanyolok Magyarországon

Fallenbüchl Zoltán: Spanyolok Magyarországon a 18. században című műve [8] részletesen tájékoztat arról, hogy miként kerültek hazánkba több hullámban, több irányból (Nápoly, Milánó) és több helyre. Csakhogy ez az értékes mű nem számol be a jóval korábbi magyar-spanyol kapcsolatokról.

Bagi Zoltán Péter: „Mansfeld oskolájából valók” című művéből [9] megtudhatjuk, hogy Peter Ernst II. von Mansfeld, a hasonló nevű gróf törvénytelen fia Magyarországon szerzett harci tapasztalatokat a törökellenes **tizenötéves háború** (1591-1606) során, amit hosszú háborúnak is neveznek.

És amit a magyar történelemtanítás csak nagyon szőr mentén említ...

Mármost Mansfeld német katonatisztként spanyol királyi „stadtholder” (hollandul: helytartó) volt Németalföldön. Bagi elmondja, hogy a Mansfeldek és velük együtt spanyol katonáik a XVI-XVII. század fordulója körül **ide-oda ingáztak Magyarország és Németalföld között**. Elképzelhető, hogy voltak közöttük Rodriguezek is.

A spanyolok németalföldi hadakozásai közül kiemelkedik Ostende kikötőváros ostroma (1706-1709). A vallon Flandriában ez volt az egyedüli holland birtokban lévő város. A véres küzdelemben százezren haltak meg. Abból, hogy mint hírlík az ostromnál az avilai légióban szolgált egy Rodriguez, nem

következik sem az, hogy Avilából származott, sem az, hogy Ostendében (vagy a környékén) kell keresni a családját és a leszármazottait.

A XVIII. század első felében a hazai várak (pl. Arad, Szolnok, Szigetvár) parancsnokai között számos spanyol tiszt volt, mivel az udvar nem bízott a magyarokban. Az 1730-as években a Bécsi Udvar a Bánságban tervezte spanyolok letelepítését. Nagybecskerek közelében, Új-Barcelona (Carlobagen) néven akartak várost építeni, de a terv megghiúsult. Néhány spanyol család honosodott meg a Bánságban, főleg Temesvár vidékén, de páran Erdélyben és a Délvidéken is. Minderről Barsi Béla részletesen tudósít [1].

A folytatás előtt tisztáznunk kell a **nemesség** kérdését. A hazai törvények szerint az idegenek nemességét még az azt igazoló iratok birtokában se fogadták el automatikusan. Nemcsak azért nem, mert nálunk a nemesség birtokkal járt, hanem azért sem, mert feljogosított a vármegyei gyűlésen való aktív részvételre. A nemesség elismerését a királynál kellett kérvényezni, aki azt csak ritkán hagyta jóvá. Az elismerést indigenátusnak, honosításnak hívták és általa a honosított külföldi a magyar nemesi nemzet teljes jogú tagjává vált. A Rodriguezek nem kérték a honosításukat, de ennek dacára van, akit nemesként említenek. Például Antonius Roderiguez de Ballestero **nobilis, hispanus** – olvashatjuk a piarista anyakönyvben (1765).

A Halassyaknak nincsenek a spanyol ősökre vonatkozó hagyományaik. A Barsiaknak annál több. Ezért ha hagyományt mondok, az mindig Barsi Béla közlésén alapul. Családja birtokában van egy gobelin címer másolata:

A másolat hátoldalán ez a felirat látható:
„Arma Rodriguez de la Rod”, Milánó, Villa di Ferrara.
Vagyis a La Rod-i Rodriguezek címere.

Melyik Rodriguez?

Szépapánk édesapjának a kiléte körül felmerülnek némi dilemmák. Ezért a kérdést három részre célszerű bontani:

- szépapánk születésére
- édesanyjának a személyére
- a lehetséges apának a személyére

Születés. Rodriguez Károly brüsszeli születése és örökbefogadása kellően tisztázott és az alábbi feljegyzés igazolja:

Egy Crabbe nevezetű kirurgus és Catherina de Tru vette magához Josephus Rodry és Maria Carola Carolus Josephus nevű ma nyolc órákor született törvénytelen fiát (akit 1776. július 28-án kereszteltek meg).

Édesanya. Barsi doktor sikerrel kutatta fel Maria Carola Bolengiert, akit 1754. november 5-én kereszteltek meg. Apja Ludovicus Bolengier, anyja Antonia Morgavitz néven szerepel.

Apa. Származását és kilétét illetően a hagyományok és a tények részben vagy látszólag ellentmondanak egymásnak.

Spanyolország érintett tartományai és települései

A hagyományokban **Andalucía** és **Extremadura** tartománya tűnik fel. A címer által sugallt **La Roda** helység viszont nem egyértelműen adott, mert Andalúziában is, **Castilla La Mancha** tartományban is előfordul egy. A majd említendő Fulgentius szerzetesnél El Balletero és Albacete települése kerül szóba, amelyek szintén az utóbbi tartományban foglalnak helyet. Ezért nála feltehetőleg az utóbbi La Rodával kell számolni.

Barsi Béla örökölt egy családi ereklyét, egy XVII. századi medaliont, ami a Fekete Madonnát ábrázolja és valamelyik ősrünk védelmére szolgálhatott.

Fekete Madonna medál

Az extremadurai Madonna a Santa Maria de Guadalupei kolostorban található. A Madonna-szobor tisztelete a 15-16. században érte el csúcspontját, amikor a spanyol földről induló felfedezők szinte kötelezően járultak a Szent Szűz tiszteletére alkotott műalkotás elé. Ekkor vált a Guadalupei Madonna igazán a spanyolok által újonnan meghódított területek védőszentjévé. Mexikó nemzeti szentjévé is nemesült ebben a korszakban. A Virgen Morena, azaz Fekete Madonna ma is Extremadura tartományának védelmező szentje.

Az extremadurai Fekete Madonna [\[1\]](#)

Visszatérve az apa kiblenlétéhez Barsi doktor két fonalat követett.

Az egyik szerint szépapánk apja **Joseph Rodrigez** (sz. 1750), akinek az apja, Franciscus Rodrigez (sz. 1706) és az anyja Joanna Mavig Frinez. A nagyapa, Dominus Dominicus Rodriguez az avilai légió hadnagya, felesége Cecilia van Eyck volt. Ez a Joseph szépapánk születésekor 26 éves volt.

A másik fonal szerint **Joseph Rodricq** (ismeretlen születési dátum), házasságot kötött Maria Anna Philipparttal (1755), akitől több gyermeke is született. Nem szerepel a császári hadseregtiszti lajstromában. Ez a Joseph szépapánk születésekor mintegy 42-48 éves lehetett.

A dilemmát csak akkor lehetne feloldani, ha előkerülne Rodriguez Károly és Szalay Anna ükszüleinknek a házassági bejegyzése és azon utalás lenne a férj szüleire. Azonban eddig az ezirányú alapos kutatás nem vezetett sikerre.

6. A RODRIGUEZ ŐS

A sors gyakran űz szeszélyes játékokat az emberekkel. Néha egészen kedveseket is. Közéjük tartozik Rodriguez Károly születése, ami az egyesek által véletlennek mondott jelenségek sorát gazdagította. Ámbár mások jobban kedvelik a gondviselés kifejezést. Talán mert ők is szeretik, szeretnék mások gondját viselni...

Történetünk kezdetének színhelye: Brüsszel.

Városháza a Grand Place-on 1880 táján

Egy pár lennének?

Történetünk idején, a 18. század utolsó negyedének elején tekintetes Ludovicus Josephus Crabbe kirurgus úr már benne járt a korban. Jóllehet neve *rákot* jelent, nem visszafelé lépdelt: meglehetősen haladó szellemű volt. És bár távoli rokonsága kiterjedt egész Németalföldön, őt magát nem áldotta meg az ég utódokkal.

Ez pedig kár, igazán kár. A doktor meglehetősen jó névnek örvendett nemcsak sebészként, hanem úgy is, mint tanár: sokan adták hozzá fiaikat tanulni. Vágyott rá, hogy tudását saját sarjára örökítse, ne csak mások gyermekeit kelljen okítania.

Régi óhaja váratlan módon teljesült.

Az orvos hivatásához méltóan meglehetősen rendezett ember volt. Mindennapi életvitele során két helyet különösen kedvelt Brüsszelben.

Reggelente, bár gyalogolnia kellett, a főtértől egy utcányira lévő kávézóba tért be, ami a Café Capitale díszes cégért viselte. A bóbítás szolgáló fekete szoknyája fölött a helyhez méltó fehér csipkekötényt viselt a csipkék fővárosában. Kedvesen kérdezte:

– Akkor hozzam a szokásosat? – pukedlizett kicsit esetlenül.

Brüsszeli „duchess” (hercegnő) csipke

Ez persze csak a színjátékhoz tartozott, mert hiszen a sebész mindig ugyanazt kérte: két croissant-t habzó tejszínes kávéval. Az itteni sütemény finomabb, mint amit a francia rokon, Párizs bármelyik kávézója produkál.

– Ez fölöttébb fölséges volt – fejezte be a reggelijét és a vele járó játékot a kicsit már ősz, de még mindig daliás férfi. El kell árulnunk, hogy bár eléggé vonzó jelenség volt, csak egy bizonyos hölgy szólíthatta Ludovicusnak.

Egyes estéken a mértékletes medikus megengedett magának egy jó hideg sört. A habzó nedűt már akkor is Stella Artois-nak hívták. Egy kiadós kis sétával elballagott a Szent Mihály és Szent Gudula székesegyház felé. Nem tért be, hiszen már sokszor megcsodálta a főoltárt, amit Jean Voorspoel képe díszít, Mária mennybemenetelét ábrázolva. A templom előtti nagy zöld parknak a katedrálissal szembeni oldalán egy kis panzió bújt meg a házak között, ahol a Stella hűvöse és habja ugyanaz, mint másutt, ámde nincs az élvezetét zavaró zajos tömeg.

Az alig nyolc-kilenc méter széles házikó három felső szobácskájába szűk lépcső vezetett fel. Az első forduló alatt bújt meg a fogadás pultja. Szemben a fal mellett három kockás terítős asztalka várta a vendégeket két-két székkal, összesen hat személyre. Több nem fért el és ez pont így volt jó.

A párbeszéd itt is a szokásos:

– Akkor talán egy pohárával? – kérdi az érettebb hölgy incselkedve, csakhogy tiszteletben tartsa a rítust.

– Ma inkább egy korsóval kérnék – hangzik az elfogadóan tagadó válasz.

Vasárnap a program kiegészül egy harmadik tétellel.

Tévedés lenne azt hinni, hogy a sok test és vér láttán minden sebész ateistává válik, tagadva *annak* a bizonyos testnek és vérnek az üzenetét. Crabbe doktor úr eljárt vasárnaponként a Saint Géry/Saint Gaugericus Kerk-be misét hallgatni. (A templomot már nem sokáig látogathatta, mert a 19. század hajnalán lebontották. A róla elnevezett tér és utca viszont máig megmaradt.)

Saint Gaugericus templom

A mise után találkozott Catherina de Tru kisasszonnyal és karonfogva együtt ballagtak el a szomszédos utcában lévő barátságos Nüetnigenough étterembe. (A név jelentése „never not enough”, azaz sohasem elég.) Ámbár a hely a prima söréről nevezetes, a jólszituált páros a finom ebédet inkább egy-két pohár bordóival vagy moselivel koronázta meg – a főételtől függően.

Manneken Pis [\[A\]](#)

Katarina kisasszony – hogy a korára utaló csúf jelzőt elkerüljük – ragaszkodott az útvonalhoz. Ugyanis a séta mindig elvezetett a Manneken Pis mellett. Ilyenkor a már élemedett asszonyság mindig nagyot sóhajtott:

– Milyen kedves is! Tudja, Ludovicus, nekem már csak ez hiányzik az életből.

És a doktor csak bólintott. Nem lett volna férfias, ha ő is kinyilvánítja az érzelmeit, amik pedig a nemes hölgyével teljesen megegyeztek.

A de Tru hölgy jeles családból származott egyetlen leányzóként. Szüleit korán elveszítette, vagyont nem örökölt, így megélhetés után kellett néznie. Szerencsének érezte, hogy a szülész szakma kitanulása után nem bábaként dolgozott, hanem Crabbe sebész mellé került asszisztensnőként. A munkája kielégítette, a doktor megbecsülésénél nem is vágyott többre. Katarinának már igazán csak egy apróság hiányzott, mégpedig szó szerint: egy saját kis manneken, vagyis fiúcska.

Ámbár egy leányka ugyanúgy megtette volna...

Történelmi kitérő

Sokan mosolyognak a „hát mi belgák hová álljunk” viccen úgy gondolva, hogy a vallonok és a flamandok egyike se belga. Ez persze így is van, de ne feledkezzünk meg arról, hogy a belga nem újkeletű fogalom. Belgium neve a *Belgica* szóból ered, amit még Julius Caesar használt a gall háborúkról szóló művében. Szerinte *horum omnium fortissimi sunt Belgae*, vagyis „mind közül a belgák a legbátrabbak”.

Németalföld 1543-tól a német-római császárság része volt. V. Károly a tizenhét tartományt fiára, II. Fülöpre hagyta. A spanyol Habsburgok uralma alatt a térség gazdasága és művészete virágzásnak indult. Itt kell eloszlatni a protestánsok és a franciák által a köztudatba sulykolt tévhitet.

Eszerint a németalföldiek gyűlölték a spanyolokat, amit az ellenük folytatott folyamatos felkeléseik igazolnának. Azonban ez a kép hamis: csak az északi hét kálvinista egységre vonatkozik. A tíz déli 1579. január 6-án megkötötte az **arrasi** (ma Franciaországban) **egyezményt**. Kifejezték hűségüket a spanyol koronának és elismerték az 1578-ig kinevezett kormányzó, Don Juan de Austria fennhatóságát. Válaszul az északiak január 23-án létrehozták az **utrecht-i uniót** és megalakították a Holland Köztársaságot (másként: Hét Egyesült Holland Tartomány Köztársasága).

A Spanyol Németalföld a spanyol örökösödési háborút lezáró utrecht-i békével (1713) Ausztria birtokába került. A vallonok pedig két ok miatt is jó viszonyban álltak mind az osztrákokkal, mind spanyol elődeikkel.

Németalföld az uniók idején (1579)

- Egyrészt hűek maradtak katolikus vallásukhoz, amit meg akartak védeni úgy az erőszakos kálvinistáktól, mint az istentagadóvá avanzsált franciáktól.
- Másrészt Madrid is, Bécs is távol volt Brüsszeltől, kevés befolyást gyakorolva rá, szemben a szomszédos hollandokkal és franciákkal.

Az egyetértés alól egy átmeneti kivétel volt. A katolikus tartományok lakossága gyűlölte II. József úgynevezett reformjait. (Egyébként azt tette minden normális alattvalója...) Ez az 1789-es felkeléshez, az osztrák kormányzó elűzéséhez és a rövid életű Belgiumi Egyesült Államok megalapításához vezetett. Az osztrák fennhatóságot II. Lipót állította helyre 1790-ben.

Fogadjuk el bátran, hogy a leendő Belgiumban maradt kevés spanyol és a még kevesebb odarendelt osztrák meglehetősen baráti viszonyban állt a vallonokkal. A XVIII. század második felében ezt csak erősítette, hogy közösen vették fel a harcot az egyre gyakrabban betörő francia egységekkel.

Mire jó a sör?

Crabbe úr kirurgus volt, amit ma a sebészorvosnál alacsonyabb képzettségűnek mondanak, de anno a rengeteg háborús sebesülés miatt azzal egyenrangúnak és nagy becsben tartottak. A doktor úr megengedhette magának, hogy a belvárosban, a Rue Saint-Géry egyik jó karban lévő emeletes házát bérelje, ahonnan szép meleg napokon gyalog, máskor bérkocsival jutott munkahelyére, a Sacré-Cœur Koekelberg szomszédságában lévő Invalidus kórházba (Hospitalier Valida). Ámbár ez csak az állandó elfoglaltságának a színtere volt, amúgy számtalanszor hívták súlyos esetekhez a város legkülönbözőbb részeibe.

A kórházban ismerkedett meg egy spanyol katonával, aki Josephus Rodry alhadnagyként mutatkozott be és egy osztrák ezredben szolgált. Egy franciákkal vívott csetepatéban csúnya combsebet kapott, amit eléggé ügyetlenül látott el a harctéri felcser és most komoly funkcionális és esztétikai korrekcióra szorult.

A páciens ugyancsak meghatódott a doktor emberséges bánásmódjától, ami – valljuk be – nem volt a katonaorvosok legjellemzőbb vonása. Az utolsó átkötözéskor meg is szólította gyógyítóját:

– Crabbe úr! Beszélhetnék önnel valahol egy nyomasztó problémámról? Ha megengedi, meghívnám estére valahová egy italra, egy csöndes helyre.

A doktor már megszokta, hogy az általa operáltak bizalmas ügyeiket is megosztják vele, bár ennyire sürgető invitálásnak még nem volt tanúja. Rövid gondolkozás után, miután más teendője úgysem akadt, beleegyezett a kérésbe. Már csak azért is, mert az „öreg harcik” mindig meglepték valamilyen újdonsággal az életet illetően. Pláne, hogy most egy spanyolról van szó, aki ráadásul osztrák katona.

– Rendben van. Akkor hát hol és mikor találkozunk?

A kórháztól nyugati környéken csak úgy hemzsegték a kiskocsmák. A katona megadta az egyik, nem is olyan barátságatalannak tűnőnek a nevét.

A sebész lezárta aznapi dolgait. Nem tartotta érdemesnek haza menni, inkább az orvosi pihenőhelyen kezdett egy sebészeti szakcikket lapozgatni. Majd a kellő időben elbandukolt a kérdéses kocsmába, ami nem is volt annyira lepukkant. A pincértől kért egy sört, amit az gyorsan meghozott és a tisztának tűnő abroszra helyezte.

Pár perc múlva mankóra támaszkodva megjelent a páciens is.

– J’astét – köszöntötte a doktort. – Bocsánat a késésért, de ezekkel – legyezett jobbra-balra a támaszaival – lassabb a mozgás, mint gondoltam.

Letelepedett és ő is rendelt egy Stellát. Majd sokáig némán bámultak egymásra a korsó fehér habja fölött. Úgy méregették egymást, mint két

birkózó összeakaszkodás előtt. A doktor állta tovább a sarat és a fiatalember szólalt meg.

– Furcsa kérdésem lenne. Teccik tudni itt van ez a lány, Mária Carola és teccik tudni én szeretem is, meg meggyász, de... – szakadt meg a vallomása.

A doktor már kezdte sejteni a dolgokat. Háborús időkkel éltek. A fiatalok úgy akadtak egymásba akkoriban, mint az út menti bogáncs gubói. A fiúk keresték a lányt, aki feledteti velük a sok kegyetlenséget. A lányok pedig teli voltak úgymond vigasztalási vágygal. A doki is ismert egy ilyet: az a bolondos szősz mindig megvárta a kórház kapujában a falnak támaszkodva nagy szemeket meresztve rá. No persze az ilyen támaszkodásnak sokszor az lett a vége, hogy...

– Garszon! Kérünk még egyet – intett a doktor az arra járónak. Vannak dolgok, amik mélyebb megfontolást igényelnek.

– Szóval megesett? – kérdezte kicsit kétértelműen, miután letörölte a habot a szájáról.

– Hát igen. És még fiatalka. De – döngette a fejét kétségbeesetten – már jócskán időben van. Tudna a doktor úr valami otthont, valakiket, akik... – ejtette le az ökleit.

Crabbe doktor úrra mindig jó hatással volt a második sör: elővarázsolta a pozitív énjét. Rodry alhadnagy nagy meglepetésére az asztalra csapott:

– Miért is ne? Mikorra várják? Beszélnem kell valakivel. És látnunk kell Maria Carolát is. Találkoznunk kell újra – sorolta kissé összefüggéstelenül.

Megegyeztek a másnap estében.

A nagy elhatározás

Következő nap a sebész türelmetlenül várta a soron kívüli közös ebédet Katarínával. Ebéd közben elmesélte neki esti élményét. Majd egyszer csak átnyúlt az asztal fölé, megfogta a nő kezét és feltette a meglepetésszerű, de mégis várt kérdést:

– Nem gondolja, Katarina, hogy pártfogásunkba vehetnénk azt a kis eljövendőt?

A máskor megfontolt hölgy egy heves mozdulatot tett, feldöntve a sőtartót, de ez egyiküket se zavarta: nem voltak babonások.

– Talán tényleg az lenne célszerű – mondta visszafogottan, kicsit elpirulva.

A részleteket már a feszültségből felengedve beszéltek meg.

Történt tehát, hogy másnap négyen ülték körül az asztalt a kockás terítő fölé, amit a doktor tanácsára most özpecsenyés tányérok díszítettek nagy

salátás tálak társaságában. Elvégre korgó gyomorral nem lehet értelmesen dönteni. A doktor mellett ült Katerina, a hadnagy oldalát pedig Carola leányzó támasztotta, akin már erősen látszott az előrehaladott állapota.

Maria Carola szelíd, jólnevelt, bár kicsit rámenős lánynak tűnt, akit egyetlen gyermekként a szülei nemigen tudtak kordában tartani. A Bolengier házaspár nem egy osztrák katonát szánt neki férjül, akit ma ide, holnap oda vezényelnek. Ezért a papa, aki tisztos pékmester volt, nemcsak elfogadta, de határozottan óhajtotta is, hogy a leendő unokája megállapodott környezetbe kerüljön, ha már úgymond a dolgok ilyen nemkívánatos módon alakultak. Nem ellenezte az örökbe adást, sőt. A lány pedig idővel majd csak talál hozzá jobban illő párt.

Az asztal körüli diskurzus eleinte semleges dolgokról zajlott, majd rátértek az ifjak problémájára. Mivel nagy zavarban voltak, a megoldást a doktor vezette elő:

– Ne aggódjanak, a gyermek nálunk majd a legjobb nevelést kapja – szorított egyet a társnője kezén. Katerina csak szipákolva bólintott hozzá.

A többi már történelem.

Carolus Josephus Rodry meglehetősen szokatlan módon egy brüsszeli invalidus kórházban látta meg a napvilágot. Még furcsább volt a dologban, hogy az újszülöttet az örökbefogadó pár, Crabbe úr és a segédkező bába, Catherina de Tru segítette a világra. Arról már nem szól a fáma, hogy ez a fordulat mennyire mélyítette el – úgy érte, hogy hivatalos kapcsolattal is – a kettejük viszonyát.

A keresztelőt a Saint Géry templomban 1776. július 28-án tartották. Az esemény legboldogabb résztvevői a gyámszülők voltak. Együtt már régen vártak egy hasonló alkalomra, a kis jövevényt együtt segítették a világra, szóval senki se vitathatta el tőlük, hogy azt az édes picurt maradéktalanul a sajátjuknak tekintsék.

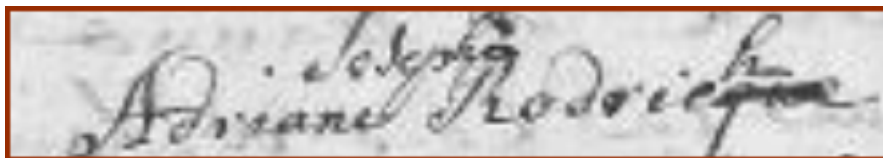
7. KATONADOLOG

Fölösleges aggályok

Nem csodálkoznék, ha valakit aggasztana, hogy Carolus Josephus Rodry tényleg azonos-e Rodriguez Károllyal, hiszen a két családi név eltérő, bár hangzásuk hasonló.

A Rodriguez név olyan gyakori a spanyol és portugál világban, mint nálunk például a Kovács. Spanyolországban a köznép soraiban is számos nemes akadt: a 18. századi nemes Rodriguez családok száma több mint 8 ezerre tehető.

A név számos alakban fordul elő. A *Rodrigues* portugálnak számít, a *Rodriguez* spanyolnak és hangzása miatt nálunk az terjedt el. A gót eredetű név jelentése: Rodrigo fia. Német környezetben a *Rod(e)rich* volt használatos, egyébként a *Rodry* rövidítés se volt ritka. Megjegyzendő, hogy az iratokban számos alakja található, de ezek nem *névváltozatok*, hanem csak *elírások*. Az alábbi matrikula is mutatja, hogy a betűzéssel sokszor nem tudtak mit kezdeni: a Rodrich-re javított név eredetileg Rodricque volt.

Rodricque Joseph matrikulája

Egy fontos körülmény alátámasztja, hogy a név miatti aggály fölösleges.

Crabbe kirurgus neveltje maga is katonaorvos lett Rodriguez Károly néven. Brüsszelben hasonló nevű újszülött akkoriban igen kevés akadt és közülük is csak az egyiktől lett katonaorvos. Tehát kizárásos alapon csakis ő lehet az ősünk.

És növekedett bölcsességben...

Keveset tudunk Károly gyermek- és ifjúkoráról. Nevelőszülei összeköltöztek az igencsak tágas, jól szituált Rue Saint-Géry utcai házba. Annyi

bizonyos, hogy saját korukból adódóan szelíd szigorral, de környezete miatt katonásan nevelték. Károly mindent megkapott, amit csak egy tehetős, polgári rendbeli család nyújthatott. Talán csak a testvér hiányzott neki.

Vallásos környezetben nőtt fel és hitét felnőtt korára is megőrizte, ám bár sok csúnya dolgot látott az életben. Gyermekevei a francia forradalom eseményeivel estek egybe. Kora miatt szülei nem beszéltek neki arról, hogy a „felvilágosodás” álszent szelleme mennyi mocskos áldozatot követelt. Erre később magától is rájött. Egyébként a brüsszeli anyukák rosszkodó gyermekeiket azzal riogatták, hogy „elvisz majd a francia”, ami olykor bizony megesett. A háborúmániás Napóleon hadjáratai hatalmas tömegű „emberanyagot” emésztettek fel és állandó réseit kényszertoborzással akarták betömni, amiről persze a császár hívei nem szívesen beszélnek.

Így tehát a kis Carolus nem szerette a franciákat, noha anyjával vallon nyelven, vagyis franciául beszélt. Apja viszont a németet erőltette, hogy meg tudja értetni magát az osztrák katonákkal. Gyökerei dacára spanyolul egy kukkot se tudott. Arról, hogy apja révén feltehetően spanyol nemesi származású, nevelőapja csak akkor beszélt neki, amikor már elérte a tizenhat éves kort. Természetes szüleivel soha nem találkozott.

Az ifjú Károly társadalmi helyzetének megfelelően művelt fiatalember lehetett. Bizonyára kedvelte a művészetet, olvasott, sőt az se kizárt, hogy mint általában az orvosokról hírlik, zenerajongó volt. Esetleg még a kor divatos hangszerén, a pianofortén is játszott.

Az első zongora

Az első ilyen Bartolomeo Cristofori készítette 1709-ben, de csak 1732-től nevezték így. Onnan kapta nevét, hogy szemben csembaló ösével a hangerő-különbségek megszólaltatására is képes volt. A zongora szó a magyar nyelvújítás eredménye (Barczafalvi Szabó Dávidtól).

A fiatal Károly jövője nem lehetett kétséges. Miután apját számtalanszor elkísérte a munkájába és megfigyelte azt, hozzászokott a kemény katonás környezethez és nem ijedt meg a vér meg a súlyos sebek látványától.

– Mi szeretnél lenni, ha majd megnősz? – kérdezte sokszor az anyukája.
A fiú pedig egyre öntudatosabban válaszolta:
– Először is én már nagy vagyok. Amúgy pedig katona és orvos, mint apámuram.

Amikor a franciák 1792-ben először foglalták el Brüsszelt, már tizenhat évesen zászlós rangban belépett a hadseregbe, ahol jól kamatoztathatta sebészi tudását. A következő évben sebészi vizsgát tett Martin Henry Eckhart katonai törzsorvosnál és amint várható volt, a császári hadsereg alorvosa lett.

Rodríguez Károly unokája, Ágoston

A szerteágazó Rodríguez családnak csak erről a férfitagjáról maradt fenn kép. Feltehető, hogy Ágoston a nagyapjára hasonlított. A spanyolos vonásokat őrző kép középkorú, feltehetően átlagos magasságú és felépítésű férfit mutat, aki öltözéke szerint a polgársághoz tartozott.

Brüsszel romjai a francia ostrom után

„Karcsi doki”

1793-tól a franciák gyakran betörték Dél-Németalföld, azaz Osztrák-Németalföld területére. Eleinte az osztrákok még viasszaszorították őket, de 1795-ben a franciák elfoglalták Brüsszelt és a déli tartományok jelentős részét. A fenti ábra mutatja, hogy miként „terjesztették a kultúrát...”

A történelmi kerektség kedvéért említem, hogy a térséget Napóleon 1815-ös veresége után a győztesek a hollandoknak adták és az Egyesült Holland Királyság része lett. Belgium az 1830-31-es szabadságharccal vívta ki végső függetlenségét.

Karl Rodrigueznek is, aki ekkor németes keresztnévet viselt, távoznia kellett a városból a hátráló osztrák ezredekkel együtt. Fájdalmas búcsút vett nevelőszüleitől. La Tru asszony könnyeit törölgetve kis keresztelt rajzolt a fiú homlokára, hiszen az ő szemével még gyermek volt a maga 18 évével.

– Ne feledj minket! Ne feledd apád jelszavát: „előbb a beteg, aztán a betegség” és amikor lehet írjál!

Mivel nem akarok érzelmeket ébreszteni, ami nem lenne katonás dolog, a búcsú további pillanatait nem idézem fel.

Károly nehéz szívvel csatlakozott az egységéhez, amit a Rajna partjára, Mainzba vezényeltek. Az osztrákok két ok miatt választották ezt a támaszpontot: közel volt Belgiumhoz és a Rajna meg az itt abba ömlő Majna a legjobb szállítási lehetőséget biztosította.

Az előbbi a hadiszerencse esetleges fordultával komoly tényezőnek számíthatott volna. Ámde mint tudjuk, a visszatérésre már nem került sor. Az osztrákok szempontjából talán sajnálatos módon, de nekünk, utódoknak a szerencsénkre a másik változat következett be: az osztrák egységeket hamarosan végleg haza rendelték. Haza, azaz Magyarországra, aminek majd alább adom a magyarázatát.

Karl 1799-ig a mainzi kórházban dolgozott sebészként. Nem állíthatjuk, hogy sok szabadideje lett volna, pedig a rengeteg látnivaló miatt lett volna mivel eltöltenie azt ebben az érdekes városban.

Itt született Johannes Gutenberg (1400–1468). Itt adta ki 1455-ben Európa első nyomtatott könyvét, a Gutenberg Bibliát. A városka templomai és vára számos építészeti stílusnak a példái.

A várost 1793-ban rövid időre a franciák szállták meg, de akkor hamar kipaterolták őket. 1799-ben Napóleon ezt a német tartományt is leigázta és Franciaországhoz csatolta. Ámde a Rajnán nem tudott áthatolni és az

osztrák seregek vissza tudtak vonulni a jobb partjára. A franciák végül 1801-ben elfoglalták azt a városrészt is.

Mielőtt ez megtörtént volna, a császári parancsnokság elrendelte az osztrák egységek hazatelepítését. A hadifelszereléseket uszályokon úsztatták le a Rajnán és Feketeerdőnél szállították át szekerekkel a Dunára. A gyalogság egy része is azt az utat követte.

A legelső légi felderítés Mainz francia ostrománál történt
(Mintha csak egy Verne regény címoldala lenne.)

Rodriguez Károly kirurgust röviddel a francia foglалás előtt, 1799. január elsején vezényelték át a 3. Ferdinánd huszárezredhez. A fáma nem szól arról, hogy milyen viszonyban állt a lovakkal, de ezt egy kiszólásból sejthetjük.

– Karcsi doki! Az ott elől a feje – szólt a sebészre magyarul egy bajtársa látva, hogy kicsit nehézkesen kászálódik a paripájára.

– Nichts verstanden – szólt vissza ősünk németül. Egy kukkot se értett ebből a furcsa nyelvből, csak az élcelődő hangsúlyon akadt fenn.

– Nem baj, majd megérted – biztatta vigasztalóan a magyar huszár. A regiment többsége magyarokból állt, akik rátartiak voltak kétségtelenül jeles lovas tudásukra, hagyományaikra és előszeretettel ugratták kicsit nyersen a többi lovas.

A regiment korábbi parancsnoka gr. Cziráky László ugyan 1792-ben elhunyt, de még most is szolgáltak benne magyar főtisztek, így Mecséry Dániel kapitány úr. Látva a fiatal orvos zavartságát, magához intette.

– Nicht übel nehmen. – Nehogy már rosszul vegye, *alhadnagy úr*, hangsúlyozta az új rangot a főtiszt. – Nem rossz gyerekek ezek, csak hát nagyon szeretnek évdni.

Rodriguez Károly sebész pedig nemcsak megszokta, hanem meg is kedvelte a huszárok kedveskedő megszólítását: Karcsi doki. Kíváncsi lett rá, hogy a magyarok milyen emberek. Kíváncsisága előbb elégtelt ki, mintsem gondolta volna.

Magyar huszár a 19. sz. elején

A huszár szó gyökeréről sok csacsiságot hordanak össze. Egyesek szerint szerb eredetű, martalóc jelentéssel, amit cáfol, hogy a rácok éppenséggel nem voltak lovasok. Az eredet az olasz „corsar”-ban keresendő, ami portyázót – tengeren kalózt, szárazföldön kószáló gyors lovasegységet – jelentett. Lásd latinul: cursus (ide-oda rohangálás) és cursus equorum (lovaglás).

8. AZ ÚJ OTTHON

Hazatérés

A huszárezrednek a múltjánál csak a jövője volt fényesebb.

Az alapító ezredtulajdonos Forgách Simon gróf 777 emberből álló ezredével már a 18. század elején a Rajnához vonult, ahol többször nézett szembe a franciákkal. Másutt zajlott kalandok után az 1793. március 18-i neerwindeni csatában is, ahol a magyar huszárok a győzelem fő részesei voltak.

Johann Nepomuk Geiger festménye a csatáról

Később az ezred névadója és tulajdonosa Hadik András lett, aki 1757-ben megsarcolta Berlint, ami a történelem leghíresebb huszárbravúrrja volt.

Történetünk idején a császári ezredek még azok tulajdonosairól, fenntartóiról nevezték el és 1848-ig a névadó maga is az ezredénél tartózkodott. Habsburg-Estei Ferdinánd Károly József főherceg (*Erzherzog Ferdinand Karl Joseph von Österreich-Este*) tábornagy, Mária Terézia császárné unokája, 1794-ben, mindössze 13 évesen lett a 3. huszárezred tulajdonosa és – papíron – a parancsnoka. (1816-tól már ő volt a Magyarországon állomásozó valamennyi császári haderő főparancsnoka.)

Az 1800-as esztendőben a marengói csata utáni békeállapotot az osztrákok arra használták ki, hogy befejezzék az ezred hazatelepítését. A békeidő éveit 1801-04-ig az ezred a dunántúli Móraon töltötte. Ennek két oka volt.

Egyrészt a 3. Ferdinánd huszárezred állományát már a felállításakor az Észak-Dunántúlról toborozták és később is onnan egészítették ki. Másrészt a városka egyenlő távolságra van Budától és Győrtől, az északi bécsi és a déli kanizsai főúttól, ezért mozgathatósága és ellátása egyaránt biztosított

volt. A hely megválasztásában annak is szerepe volt, hogy a török távozása után az elhagyatott falut Mária Terézia népesítette be svábokkal, majd 1758-ban városi rangra emelte.

Ferdinánd főherceg
Josef Kriehuber színezett litográfiája, 1841

Érthető módon „Karcsi doktor” mindenre rácsodálkozott, hiszen ez a világ annyi mindenben eltért az általa megszokott nyugatitól. Érdeklődését mindjárt egy aggódó kérdésben fejezte ki:

– Te Pista, csak nem azokról a vad mórokról kapta a városka a nevét? Bár nem igazán ismerem őseim történetét, a spanyol történelmet, annyit mégis tudok, hogy sok bajuk volt azzal a fékezhetetlen népséggel.

Barátja maga is érdeklődő lévén eléggé tájékozott volt az ügyben.

– Ne aggódj! A honfoglalás korában éltek muszlimok is nálunk, például kálizok, akiket szerecseneknek hívtak – így mondtuk mi a szaracént – és Fejér vármegyében még ma is van Káloz nevű falu. Azonban ez a városka a nevét nem róluk, hanem a Móri családról kapta. Tudod, nálunk régen a falvakat azokról a nemzetségekről és utódaikról nevezték el, akik a királytól kapták azokat a szolgálataikért.

Egyébként a környék fő nevezetessége ugyancsak ízlett a huszároknak. Károly és István a kimenőjükön együtt kóstolgatták az ezerjő nedűjét. Ez magyar eredetű szőlőfajta, amely *borának színe zöldes-fehér, illata, zamata diszkrét nem hivalkodó ugyanakkor gerinces, testes, savban gazdag bor, azonban ez a savtartalom nem ütközik ki, hanem mintegy belesimul a bor harmóniájába.*

Ez utóbbit kénytelen voltam idézni, mert ilyen kacifántos fogalmazásra magamtól képtelen lennék...

Mór város címere

Egy iszogatás alkalmával Pista megkérdezte:

– Kérsz hozzá borkorcsolyát is?

– Hát az meg hol teremni fán? – villogtatta magyar tudását Karcsi doki. Kedvelte a jó bort és kitűnően tudott korcsolyázni, hiszen az a vallonok egyik kedvenc téli szórakozása volt, de a kettőt csak nem tudta összerakni.

– A bor- és sörkorcsolya olyan tésztaféle vagy rágcsálnivaló, amely segít abban, hogy az ital simán csússzon le a torkodon és fokozza az ivás vágyát. Látod ez itten a katzenpratzl, a macskapracli – világosította fel a barátja.

– Jézusom, ti megeszitek a macska mancsát? – szörnyűlködött tréfásan a doki.

Pista elmagyarázta, hogy bár az ilyen sütemények általában sósak, fűszerek, a másként kvircedlinek, nusstanglinak is nevezett diós süti édes, de ugyancsak jól passzol az ezerjő ízvilágához, no meg a dió segíti az alkohol feldolgozását is.

– Amúgy ez móri unikum, mondhatni móricum – móríkálta Pista – ezért itt ezzel illik élni. Abba kellett hagynia, mert barátja oldalba bökte.

– Ennyi elég a magyarból.

Macskapracli [B]

Károlyt nem lepte meg a sváb név, hiszen otthonosan mozgott abban a nyelvjárásban, mert régi állomáshelye, Mainz, félig-meddig maga is svábnak számított. Ugyanakkor tett egy meglepően szellemes kijelentést:

– Nálátok a férfi német nyelvtudásához a gyomrán keresztül vezet az út.

Mert hiszen az italt illetően a krigli, a stampedli, a spricni, a snapsz, étekben a cvekedli, nokedli, granadírmars, beigli, virsli (Würstchen), smarni, prézli (Brösel) – és még folytathatnám a sort – sváb eredetű, de mindennap használt magyar szavak és nem mondhatjuk, hogy nem tudjuk: eszik-e vagy isszák ezeket a dolgokat.

Mórtól Gárdonyig (zöld pont: családi vonatkozású hely)

Mór városkától a Lambergek történetével búcsúzik. Fellner Jakab ekkortájt (1762-66) építette a copf stílusú kastélyt gróf Lamberg Ferenc Antal számára, akinek Mária Terézia indigenatust adott, vagyis magyar nemesként honosította (ami ritkaság volt akkoriban). Úgy tűnik, hogy a gróf nem ápolta baráti viszonyt Ferdinánd főherceggel, legalábbis nem tudunk kettejük találkozásáról Móron, ami pedig kézenfekvő lett volna.

Itt született 1791-ben a gróf fia, Lamberg Ferenc Fülöp későbbi császári-királyi altábornagy. Ismert, hogy őt 1848-ban a felzaklatott tömeg a pesti hajóhídon meggyilkolta. Nem az emberrel volt baj, hiszen ő személyesen nem volt a magyarok ellensége, hanem az általa képviselt elnyomó hatalommal. A szerencsétlen küldött rosszkor volt rossz helyen.

Mivel viszont Ferdinánd főhercegnek móri tartózkodásakor csak egy tisztességes hajlékban illett megszállnia, feltehető, hogy a nemrég épült (1790-91) Luzsénszky palota, a Láncos kastély vendége volt, ámbar a család az újjgazdagok közé számítva csak 1727-ben nyert bárói címet.

A meghívás

A császári seregek vezényleti nyelve a német volt. Ezért Károlynak 1801-1804 között négyszer is így kellett (volna) jelentkeznie a szemlén:

– Ich melde gehorsamst (alázatosan jelentem).

Az első alkalommal (1801), amikor rákérdeztek a családi állapotára, még azt könyvelték el, hogy Karl nőtlen és gyermektelen. A második mustráról (1802) pedig elmaradt, aminek a háttere hosszabb kifejtést igényel.

Móron az ezrednek nem sok teendője akadt. Az unalomig gyakorlatoztatták a huszárokat, hogy el ne tespedjenek és meg ne lazuljon a fegyelem. Néha egy egység egészen Fehérvárig elhatolt, ami csak kb. 26 kilométerre van Mórtól. Károly, akinek orvosként egy-két ficamon, csuklósérülésen és sebellátáson (az unatkozó katonák olykor hajba kaptak, máskor valamit bütyköltek) kívül nem sok dolga akadt, egy ilyen alkalommal a barátjához fordult. Ekkor már tűrhetően prűntyögött magyarul, bár a beszédébe néha német fordulatokat kevert:

– Mond csak Pista, miért tisztelitek ti annyira ezt a városkát? Hol van ez a Stuhlweißenburg Mainzhoz képest, hogy Brüsszel csodáiról ne is beszéljek?

– Tudod, doki, ez volt egykor a mi fővárosunk. A fényes és nagy Magyarországé még az első királyaink korában. Sokuk fejére itt helyezték a Szentkoronát és néhányuknak itt van a nyughelye is. A „stuhl” (szék) azt jelenti, hogy itt volt a királyi törvényhozás és ítélőszék, a „weiß” fehér szín pedig nálunk is a nemesség jele.

– Szeretnék erről etwas mehr hören (kicsit többet hallani) – jelentette ki a doki.

És István, apja után Szalay, akit az orvos egy lovas balesete után foltozott össze, csak mesélt és mesélt. Művelt fiatalember volt. Mint kiderült atyja valamilyen hivatalt töltött be egy Gárdony nevezetű városkában és Fehérvárott járatta iskolába az ott 1702-ben megtelepedett ciszterciekhez. Pista ott tanult meg németül, mert a városban sok német élt és a rendben sok német szerzetes tevékenykedett, ámbar a ciszterciek igazi központja a Veszprém vármegyei Zirc volt.

Pista egyébként folyton a nőkkel cukkolta a barátját.

– Karcsi doki, nem gondoltál még a nőülésre? Benne vagy a korban és mivel te csak félig-meddig vagy katona – már meg ne haragudj – tette hozzá barátja sértődött rándulására, akár ki is ugorhatnál. Tudod nekem van egy éppen neked való eladó nővérkém.

– Ugyan ne marhulj már! – szólt a válasz, ami barátja magyar tudásának a fejlődését mutatta, de azért Károly kicsit elgondolkodott.

Aztán a sorsnak nevezett gondviselés magától elrendezett mindent.

Amikor Móron 1802-ben a szemlét tartották és Rodriguez Károly nevéhez értek, a rövid némaság után egy hang bekiáltotta:

– Megnősült. Engedéllyel távol.

A hang Szalay Pistáé volt. Az egység nyüzsögni kezdett. Hangos „bravó”, „ezaz doki” és hasonló felkiáltások zavarták meg a fegyelmet, mígnem a parancsnok „Achtung!”-ot vezényelt és a rend gyorsan helyreállt. Oszolj után mindenki Pistához tódult:

– Hogyan történt? Mit tudsz? No, mesélj már!

Kiderült, hogy mindennek a vadászat a kiinduló oka, ami már sok frigy megkötésének az ártatlan okozója volt.

gróf Cziráky Antal Mózes

A vadászati főszezon szeptemberben a szarvasbikák bögésével, azaz a szarvasok párzásával indul. Azonban Antal gróf nem ilyet tervezett. A szarvasvadászat igazi színtere a Bakony, mint ahogyan a vaddisznóé is az, bár ez a jószág mindig és mindenütt kilóhető. Nem volt szó szalonkázásról sem, mert az a vadászaton belül egy annyira sajátos műfaj, mint a horgászoknál a pisztrángozás. Sőt, még a vadkacsa se volt soron: annak is meg kell adni a módját. Főleg a Velencei-tónál, Szalay István tekintetes uram vendégszeretete ad alkalmat a kacsázásra, szárcsázásra.

Mindezek igen komoly figyelmet igénylő, szertartásos, szinte fárasztó feladatok. Nem, nem: Antal gróf most valami lazább szórakozásra gondolt.

Apróvadakra, főleg nyúlra, fácánra, fogolyra, nyári és vetési lúdra, meg minden hasonlóra, ami puska elé kerül és persze majd konyhára is.

Így tehát 1801. október végén – azért akkor, mert már a kései szüret is lezajlott a szőlőkben – küldönc érkezett a huszárezred főparancsnokához egy díszes borítójú levéllel, amelyben ez áll:

„Nagytiszteletű Főméltóságú Úr! Ezennel van szerencsém meghívni a ...-án kezdődő rendes éves vadászatunkra a Máriavölgyi kastélyomba. Nagy örömünkre szolgálna eminenciádat és kíséretét eme jelentős és örömteli eseményen üdvözölni, stb. stb. R.S.V.P.” Aláírás: gróf Cziráky Antal Mózes királyi tanácsos.

Antal gróf jó barátságot ápolt Ferdinánd főherceggel, aminek részben az volt az oka, hogy édesapja korábban maga is a 3. huszárezred parancsnoka volt. Azonban az összetartásnak volt egy másik erős alapja is: méghozzá gazdasági. Egy ezrednek, pláne, ha lovasegység, rengeteg ellátmányra van szüksége. Antal gróf óriási birtokai sok mindennel szolgálhattak a magyar huszárezred számára. Ezért időről-időre elküldte gazdatisztjét, hogy felvegye a rendeléseket, vagyis megbeszéljék az aktuális szállítmány tételeit. Az olyan alkalmak, mint a gróf országos hírű vadászata, vagy a főherceg által tartott nagy dunántúli katonai seregszemle, amelyekre kölcsönösen meghívottak voltak, tovább mélyítették a barátságot.

Fulgentius Rodriguez

A vadászaton részt vett a mi Károly doktorunk is, mert Antal gróf kifejezetten kérte a herceget, hogy hozza magával „azt a spanyolt” is. Egy vadászaton a sebészorvos jelenléte amúgy is üdvös dolog, ezért a kívánság teljesített. Viszont a kérés oka rövid magyarázatra szorul.

A címben nevezett ágostai szerzetes volt. Ennek ellentmondóan igen kalandos életutat járt be. Bár nem bizonyított, nem is kizárt és sok jel mutat arra, hogy a milánói Rodriguezek sarja, akik részt vettek a török kiűzésére a Temesközben folytatott harcokban (1716-17), de sok más spanyollal szemben meg is telepedtek ott. Úgy tudni, hogy Temesvárott Antonius Rodrich-ként született, Fulgentius a felvett szerzetesi neve, a környezete miatt németes Rodrich-ot pedig idővel visszaváltoztatta a spanyol Rodriguez-re.

A pesti piaristáknál tanult, majd szerzetes lett Budán. II. József 1782-es, egyes szerzetesrendek feloszlatásáról szóló rendelete miatt 1787-ben elhagyni kényszerült a budai Ágoston-rendet és Karintiába költözött, ahol a völckermarkti kolostorban szolgált. Az uralkodó rendeleteinek visszavonása után kérelmére 1798-ban 10 év és 3 hónapnyi nyugdíj kompenzációt kapott

kárpótlásként. Ez azért érdekes számunkra, mert a kérelmet gróf Cziráky Antal támogatta, mint helytartótanácsi titoknok.

Mármost a gróf valahonnan hallotta, hogy a főhercegnél is szolgál egy Rodriguez és kíváncsi volt, hogy a két eredendően spanyol személy vajon rokonságban áll-e egymással. Ezt akarta megtudakolni a mi doktorunktól.

(Sajnos a két érintett családi kapcsolatára nézve nincsenek egyértelmű, közvetlen bizonyítékok. Ebben a kérdésben csak a hagyomány erejére lehet támaszkodni.)

9. TALÁLKOZÁS

A vendégsereg

A máriavölgyi vadászkastély Lovasberénytől délkeletre a Meleghegy irányában állt, a mai Lovasberény hotel táján. Már nyoma sincs, de egykor nagy társadalmi élet színtere volt. Környéke vegyes bozótos-csalitos táj, amit mezők és azokat szegélyező ligetek tarkítottak, a hegy felé pedig egy erdőcske állott. Szóval egyik nap erre, a másikon amarra lehetett indulni a vadász-mester javaslata és eligazítása szerint.

A Cziráky vadászkastélya [K]

Persze a kastély titulus a helyet ismerők számára kicsit eufemisztikusnak tűnik. A három szárny közül a hátsó harmadik a konyha és a kiszolgáló egységek részére volt fenntartva és a három teret a középső nagy ebédlő-társalgó foglalta el. Nagyobb létszámú vendégsereg befogadására a hely alkalmatlan volt, ezért a környező fák oltalmában nagy katonai sátrakat húztak fel. Mondanunk se kell, hogy a vadászház előtti füves teret asztalok és ülőalkalmatosságok foglalták el.

Node ideje bemutatni a díszes társaság illusztris tagjait.

A baloldali szárnyat Ferdinánd főherceg mint díszvendég foglalta el. Utána Zichy Julianna asszonyt kell említeni, Antal gróf édesanyját, aki 18 évesen szülte fiát. Fiatalos hölgy volt, akin nem látszott meg a kora, amit persze nem illene elárulnunk (46 év). Egyetlen vadászatot se hagyott volna ki és ő foglalta el a jobboldali szárnyat.

Hamar kiderült, hogy az úrnő volt a társaság lelke. Szerette az ifjúságot és nagy kerítő hírében állt. Íme most is egy nagy kipárnázott fotelban ülve lesi a fess fiatal férfiakat és számíttatja, hogy melyik leányzó illene leginkább hozzájuk. A mellette álló asztal se lehetett üres: az éppen kellőre hűtött móri

ezerjő butéliája mellett mindig két pohár állt. Ha arra haladt egy fiatalúr, megszólította:

– Ugyan már, kedveském, csak nem veti meg egy ilyen unatkozó vénasszony társaságát? Jöjjön hát, üljön le arra a székre és töltsön magának. Meg nekem is – nyújtotta metszett velencei üveg poharát.

Azzal tüzetesen kikérdezte a delikvenst előbb a családjáról, majd a foglalkozásáról, még inkább az anyagi helyzetéről és végül a lényegről: van-e már jövődöbelije.

Antal gróf, aki inkább a fiatalokért, semmint a mamájáért aggódva időnként arra járt, olykor kimentette a páciens:

– Node kedves mama, ne kínozza már Albertet (itt mindig az aktuális alany lett említve) és egyen abból a finom nußstangliból is, nehogy már megártson a bor.

Juliana asszonyság ilyenkor előkelően legyintett a még karcsú fehér kacsójával:

– Ugyan, drága fiam, maga törődjön csak a többi vendégével. Ezek a vadászok úgyis mind olyan ügyetlenek...

És Antal gróf a látszat kedvéért ikszedszer is bedőlt a csapdának:

– Hogyan tetszik érteni azt, Mama, hogy ügyetlenek?

– Hát mindig mindent *elejtenek* – kuncogott hamiskásan a hölgy.

A Lovasberény testvérfalujának számító közeli Pázmánd nagynevű birtokosa ezúttal sajnos végleg elmaradt az eseményről. Az előző évben még itt vendégeskedő Kempelen János Nepomuk, Mária Terézia kegyeltje, magyar királyi kancelláriai tanácsos, volt orosz katonai attasé, a neves feltaláló, Kempelen Farkas bátyja, ez év márciusában 76 éves korában váratlanul elhunyt. Pedig ugyancsak jeles vendég lehetett volna, hiszen maga is szolgált a Ferdinánd ezredben, Albert szász(-tescheni) herceg magántitkáráként pedig járt Németalföldön is 1781-ben.

Antal gróf az ilyen vadászatokra a környékbeli települések urait nem hívta meg. Egyes falvak a jezsuiták birtokai voltak, mások urai birtokaiktól távol éltek. Noha Verebi Végh Ignác uram királyi helytartó tanácsosként kolléga volt, őt teljesen lekötötte a klasszikus zene bűvölete: a fuvolajáték és a kottamásolás. A vadászat és a hasonló hívságok távol álltak tőle.

Antal gróf kedvelte az egyenes, művelt és hazaszerető köznemeseket. Egy korábbi vadászatán hívta fel a figyelmét a saját vadász mestere egy bizonyos Szalay Istvánra. Ez a nyílt tekintetű, kicsit szögletes, de jó humorú nemes valamilyen hivatalt látott el Fejér vármegye igazgatásában. A velencei tavi vadásztársaság berkeiben úgy tartották számon, mint jó vadászt és megbízható társat. Nála jobban kevesen ismerték a tónak és környékének a faunáját, legyen szó halakról avagy vadakról. Nemrégiben Antal grófot is

meghívta a híres velencei vadkacsázásra, szárcsázásra. A gróf ez alkalommal viszonzozta a meghívást.

Ferdinánd hercegen, Antal grófon és István tekintetes uramon kívül jelen volt Lovasberény plébánosa, aki nagy adomázóként volt híres és mindig felélesztette a társaság lankadó tüzét; a jegyző, aki tarokkban inkább jeleskedett, mint a puska használatában; pázmándi kollégája, aki Kempelen úr megbecsülésének örvendett, a nadapi tiszttartó, hiszen az a falu is Cziráky-birtok volt; Mecséry Dániel kapitány, a lovak nagy szakértője, kitűnő lövész és végül Rodriguez Károly sebész. A társaságot az ifjú hölgyek szórakoztatására és más szolgálatokra rendelt lovasberényi ifjak egészítették ki, akik mindazonáltal a vadászatokon is részt vehettek.

A hölgykoszorú se volt kiterjedt. Az urak közül csak a két jegyzőt kísérte el élete párja. A fiatal hölgyek hat leányzót számláltak, úgymint István uram Annáját, a berényi jegyző két és a pázmándi nótárius három lányát.

Ezzel elérkeztünk történetünk alapvető fordulathoz.

Isten útjai nem mindig kifürkészhetetlenek. Ha nem is váratlanok, be kell látnunk, hogy néha meglepőek. A sorsnak nevezett gondviselés ennél a nem túl jelentős eseménynél hozta össze Károlyt és legjobb barátjának, Istvánnak a nővérét, Annát. Később Pista többször verte a mellét:

– Hát nem megmondtam?

Bár igazából nem is jósolt meg semmit, csak a lehetőséget pedzegette.

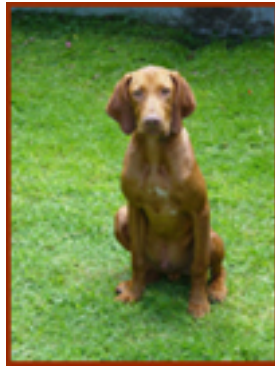
A vadászat

A vadászatoknak meglehetősen merev volt a napirendje. A vadászok szokásosan korán keltek és bekaptak egy gyors frühstück-öt (reggeli, mint német neve mutatja: korai „darab”), nem ritkán csak úgy állva, miközben a vadászmester eligazítását hallgatták. Persze az egész céciónak egy pohár pálinkával kellett kezdődnie. Aztán a plébános úr megáldotta a társaságot és a fegyvereket (ami kicsit ellentmondásos), majd kocsikra ültek és a kutyák vidám csaholásától kísérten elkocsiztak az aznapi színhelyre, többnyire egy ligetes szélére. A fővadász végigjárva a vendégeket mindegyikkel közölte a kijelölt helyét, pár szóban vázolta annak adottságait.

A napi cél szerint vagy megindultak a mező irányába nyulászni, vagy a ritkásabb bokros felé foglyot felverni, fácánt riogatni. Ha pedig az erdőből disznót vagy őzet jelentettek, akkor meghatározott térközhöz befelé lépdeltek. A gróf nem szerette a hajtást: nem tartotta fairnek, mint ahogyan az erdőszélen sorakozó vadlesek is csak a vad megfigyelésére engedte

használni. Így kizárólag a vadász szemfülességén múlt a sikere, no persze a szerencsét leszámítva.

A gróf vadászatain megadták a módit. Rajtuk nem az volt a cél, hogy az állatokat halomra lőjék, mint másutt szokás. Itt valóban a laza szórakozáson volt a hangsúly, amit az is igazol, hogy sokszor hangzott fel nevetés vagy kényszeredett kacaj: „Na, ezt jól elpuskáztam.”

Rövidszőrű magyar vizsla

A magyar vadász elmaradhatatlan társa a vizsla. Sokan nem tudják, hogy a vadászkutyának nemcsak az elejtett vad felkutatásában és begyűjtésében van szerepe, hanem már a vad észlelésében is. A vizsla kitűnő „pointer”, amely jelzi a vadásznak az észlelt vadat.

Pointerek kémlelik az erdő szélét

A pointer mutatót jelent. Több kutyafajtának ez a jelzője, de létezik egy angol pointer nevű vizslaszerű kutyafajta is.

A vadászat dél felé, egy órára be is fejeződött és a megehült társaság sietett hazafelé, ahol remélhetőleg már finom falatok illata terjeng.

Nem is kellett csalódnium.

Miközben a vadásztársaság az állatvilág még élő példányait hajkurászta, a vadászkastély mögötti térség rövid mészárszéki tevékenység után egy óriási konyhává változott át, ahol az állatsereglet kényszerűen korán elhunyt tagjainak adták meg a kellő végtisztességet. Persze az aznapi vadász-zsákmányokra majd csak az estebédnél, netántán a másnapi reggeli sültjei között kerítenek sort.

Antal gróf főszakácsának a vezénylete alatt itt sürgölődött a szomszédos falvakból felbérelt és délelőtt ide szállított kukták sereglete. Emitt a nyársak forogtak a lángnyelvek fölött a saját zsírukkal locsolt és emiatti szégyenük-től egyre pirosabbra váltó jöszágok fölött, amott óriási kondérokban fortyogtak a zöltségek között úszni tanuló társaik. Az étek egy részét a vacsorához készítették elő, merthogy a kisegítők kompániája kora délután az otthonába távozik.

Eközben a szakácssegédekkel érkezett szolgálólányok jegyző uraimék nejeinek a felügyelete alatt a sütemények és más ebéd utáni finomságokat agyusztálták és a terítés körül sürgölődtek, forgolódtak.

Már csak a vendég leányzókról nem szóltam. Szalay Anna legszívesebben maga is a vadászokkal tartott volna, vagy legalábbis kedvenc pején kilovagolt volna, de a többi lány kérlelte, hogy maradjon. A karakán Annára a többiek egy kicsit úgy tekintettek, mint a nővérükre.

– Nélküled páratlanul maradnánk – érvelt a pázmándi jegyző Ilka lánya.

Merthogy ilyenkor a kishölgyek valami társasjátékba szoktak kezdeni.

A fiatalok

A vadászat előtti estén Szalay Pista így érdeklődött a barátjánál:

– Mond csak, Karcsi, te mire fogsz löni holnap délelőtt?

A sebész kicsit keményen válaszolta:

– Láttam én már elég vért, Pista. Én életeket mentek és nem kioltok, még ha az csak egy nyuszié is. Nem megyek veletek, de te csak szórakozz a tetszésedre.

A fiatalember csak egy pillanatra komorult el. Igen jó természete volt, hamar túltette magát az oktalan sértődésen.

– Ahá, ne is tagadd barátom, te nemesebb vadakra óhajtasz vadászni – kacintott a távolabb összegyűlt leánycsoport felé.

– Ugyan, te mindig *olyasmire* gondolsz – háritott el a barátja ezt a lövést, ami pedig nagyonis célba találni látszott. Enyhén el is pirult, ami pedig bosszantotta.

Aztán a másnapi események fényesen igazolták Pista igazát.

Juliana nagyasszony már korán kiült kedvenc foteljába. Nem is tudott volna meglenni a pálinkát hörpölő, zsvajgó, dicsekvő – csak úgy röpködtek a korábbi vadászatok (meg nem történt) hőstörténetei – férfinépség látványa nélkül. És persze az ő metszett kristálypohara se maradhatott szárazon.

Júlia „mama” – csak meg ne hallja, hogy így szólítjuk! – búcsúképpen megáldotta a fiát, mintha Antal gróf még mindig ifjú lenne és nem az ország egyik potentátja. Aztán ez a fajta zsongás elhalt a távolodó kocsik keréknyikorgásával együtt és átadta helyét a vadászház háta mögötti véres események előreszűrődő kísérophangjainak.

Amikor Karcsi doki a sátorból előbújva nagy ásitással köszöntötte a már ragyogó napot, a vadász urak már messze jártak. Lassan a hölgyek is elő-előbukkantak borzasan a fel-fellibbenő sátorajtókból. Nem voltak sokan, hiszen a vadászat a férfiak időűzése volt. Nem is adtak annyit a toalettjükre, mint az másutt kötelező lett volna. Nagy zsvajjal tolongtak a kastély szalonjába, ahol forró csokoládé és sütemények várták őket. Egy kicsit más „menü”, mint a sültet-szalonnát hagymával faló vadászurakat.

Karcsi doki a két kínálat közötti utat választotta.

– Mit tudnak itt az igazi reggeli süteményről – dűnnyögte magában és az omlós, utánozhatatlan brüsszeli croissantra gondolt. – Viszont mi tagadás, a kolbász nevű jószághoz a magyarok értenek jobban – csordult meg a nyál a szájában. Az ínycsiklandó illatok a vadászház mögé csalogatták, ahol a hekatomba láttán vegyes érzelmei támadtak, bár végül a természetes kerekedett fölül. Az egyik természetes fehér köpenyes szakácsnő serpenyőjét gusztálgatva végülis csak kiragadott egy piros kacsacombot és egy „Szabad?” mentegetődzéssel rágcsálni kezdte.

Szórakozottan ballagott a kastély elülső bejárata felé. Ott már az összegyűlt leányzók csiviteltek, mint az egymásba fonódó szavak foszlányaiból kiderült arról purparlázva, hogy milyen társasjátékba fogjanak.

A világ más tájain a hölgyek ilyen társas alkalmakkor a **krokett** vagy a **krikett** játékokban jeleskedtek, de nálunk azt sem tudták, hogy ezeket eszik-e vagy isszák. Viszont az ütő meg a labda párosa a világon mindenütt jelen volt és van, így kishazánkban is, ahol a velük való játék a **méta** nevet viseli. Csakhogy azt népes csapatok szokták játszani, itt meg a hölgykoszorú csak hat leányzót számlált és azoknak se akarózott külön, a játékhoz való ancúgot (öltözéket) fölvenni. Egyébként is a méta fárasztó és valami lazább szórakozásra vágytak.

Boccia (boccsa) játék

Károly a csevelty némán hallgatta, majd egyszerre csak elmosolyodott. Visszaballagott a sátrához, ahonnan egy fa tartókerettel tért vissza, amiben nyolc eltérő rajzolatú fémgolyó és egy kis fagolyó helyezkedett el. A hölgyek gyűrűjéhez érve a keret tartalmát a földre borította. Az egymáshoz koccanó golyók hangos zajára a csivitelés elhalt és némán bámultak a golyókra, onnan pedig a fiatalemberre.

– Hölgyeim, már bocsánat, elfogadnák a boccsámat? – poénkodott. Azzal röviden elmagyarázta a játék lényegét. Annyira belelendült a szemléltetésbe, hogy nem is figyelt hallgatóságának tagjaira, pedig lett volna a szemét min gyönyörködtetnie.

– Ez egy francia játék, ami nagy divat a brüsszeli hölgyek körében is – vezette fel a tudnivalókat.

Itt közbe kell szólnom. A játékról sok tévhit terjedt el, már az eredetét illetően is. A boccia olasz szó jelentése (teke)golyó, magyarul boccsa (helyesen két 'cs'-vel!), többes száma boccie (boccsa). Szülőhazája Itália, amennyiben onnan terjedt el, bár már az egyiptomi sírokból is találtak boccsagolyókat. A franciák az átvett játékot pétanque-nak (jelentése: „mozdulatlan lábak”) keresztelték el. Egy változata a súlyos mozgássérültek paraolimpiai száma sajátos szabályokkal.

A középkorban piactereken, utcákon játszották, de uralkodók, jeles egyházi személyiségek, várurak, sőt nemes hölgyek is élvezték.

A jelenlévőknek is hamar megtetszett és persze nagy kacajok és viták közepette, amik nélkül nem is lehet boccsázni, dobálták a golyókat, megfellelkezve az ötlet gazdájáról. Na persze, hiszen itt nem kell semmi után rohangászni, nem kell sportöltözetet felvenni: a boccsa akár frakkban és estélyiben sétálva is játszható.

Karcsi doktor nem kis önelégültséggel az ábrázatán vissza is vonult volna. Ámde megálljt parancsolt neki egy gurgulázó hang.

Boccsa egy középkori kéziratban

– Ni csak fiatalember! Látom hadra fogta a tehetetlen leányzókat. Helyesen, helyesen, hiszen az a férfiember dolga. Nosza, üljön csak ide mellém és meséljen csak élete nagy *boccsázásairól* – nyomta meg jelentőségteljesen a szót Julianna grófnő nyilvánvalóan valami másra célozva.

Károly a legkeményebb katonát is ráncba szedte, elvégre egy sebésztől mindenki tart, de nem tudott mit kezdeni a tiszteletreméltó korú dámákkal. Engedelmeskedett a felszólításnak, de zavarában majdnem a mutatott szék mellé ült.

A hölgyemény elkaccantotta magát:

– Nocsak, nocsak. Magának fiam rossz a szeme? Vagy netán más testrészével van baja? – hozta még nagyobb zavarba hősünket. Mindjárt meg is világította, hogy pontosabban mire gondol.

– Hát egyikükön se akadt meg a szeme? Milyen *vadász* maga?

Majd megsajnálta a röstelkedő, kicsit elpiruló ifjút.

– Na, ezt szeretem. Nem is férfi az, aki nem képes pirulni vagy könnyezni. Node meséljen inkább arról, hogy miként *boccsáznak* – nyomta meg újra a szót – a brüsszeli hölgyek! – lazított egy kicsit a megjátszott szigorán.

A feszültség elmúlt és a hölgy már úgy beszélgetett a 25 éves egyre inkább feloldódó férfival, mintha csak édesfia lenne. Ebben segített az is, hogy a grófné magához intette az egyik arra csellengő srácot:

– Na fiam, szóljon Péter mesternek – ő volt az ételért-italért felelős főkomornyik – hogy juttasson nekünk két pohárka konyakot!

A hölgy bebeszélte magának, hogy az ebéd előtti pohárka konyak jót tesz az emésztésnek. Hát ebben (is) igaza volt.

– Bár a maguk Belgiumában ez is bizonyára finomabb – jegyezte meg.

A világot járt dáma egyetértett Károllyal abban, hogy a fekete, karcsú vallon nők kíváncsabbak a férfi szemnek, mint a telt, szőke, tenyeres-talpas flamandok (már boccsánat a szóért). Amikor pedig a brüsszeli csipkére

került a sor, megsimogatta a nyakát övező gyönyörű áttört kézi hímzésű csipkegallért. Az éles szemű férfi azonnal megragadta az alkalmat a bókra:

– Asszonyom, hiszen a maga darabja is csodálatos! Ha jól nézem, az is brüsszeli. (Ebben nem is tévedhetett, mert akkor még a varázslatos halasi csipke nem létezett.)

Azonban Julianna nem hiábavalóságokról óhajtott fecserészni. Valódi szándékát elősegítette, hogy az egyik golyó céljától kicsi messzire, pont a társalkodók közelébe gurult és egy kipirult leányzó igyekezett utána.

A nagyasszony vizsla szemekkel méregette a lányt. Szinte úgy, mint egy leendő anyós, hiszen 28 éves fia, Antal gróf még nőtlen volt és már ideje lett volna, hogy asszonyt hozzon a házhoz. Persze nem ittenit, hanem felsőbb társadalmi körökből valót, legalábbis egy grófi sarjat. Mindazonáltal kerítő hajlamát nem tudta elfojtani.

– Nagyon fontos az a játék? Üljön csak le ide kedveském – paskolta meg a mellette üresen álló harmadik ülőalkalmatosságot, és a grófnő invitálásának nem illett, mi tagadás, nem is mertek ellentmondani. Anna, mert hiszen ő volt az, némi vágyakozással még a társnői felé nézett (talán nyeresre állt), és amikor visszafordult szeme a némán szemlélődő ifjún akadt meg. Kicsit elpirult és lehajtotta a fejét.

Ezzel szemben Károly dokiban valami furcsa érzés kezdett motoszkálni.

– Még nem volt szerencsénk – válaszolta a grófnő kérdésére, hogy ismerik-e már egymást. Felállt és gálánsan meghajolt, a kezét nyújtva:

– Engedje meg kisasszony, hogy bemutatkozzak: Rodriguez Károly alhadnagy, a 3. Ferdinánd huszárezred katonai sebészorvosa vagyok.

Enyhe vibrálás futott át a karján, majd az egész testén ahogyan a leány elfogadta és a saját kis kacsójával határozottan megszorította a felé nyújtott jobbot. Nem is gondolta, hogy egy ilyen törekenynek látszó hölgyben ekkora erő lakozik.

– Van szerencsém, fiatalúr. Szalaji Anna vónék, ama híres Szalaji Istvánnak, a gárdonyi jegyzőnek és a vadásztársaság elnökének a lánya – mondta világosan. Mint kiderült, a kicsit vidékies kiejtésű leányzó neve Szalay, amit valamiért mindenki Szalajinak mondott és értett, kora pedig – amit más hölgyekkel szemben nem óhajtott rejtegetni – huszonhárom év. Vagyis az Antal gróffal majdnem egyidős, huszonöt éves doktornál két évvel fiatalabb.

Szerelem volt ez az első látásra. No meg az igazság kedvéért tegyük hozzá, hogy Ámor nyilán kívül két másik eszköz is ösztökélte a fiatalokat. Az egyik a koruk és a társadalmi állásuk: mindkettőjüknek ideje volt már házasodni. A másik meg – igen, kitalálták – Julianna asszonyság erélyes ragaszkodása az összehozáshoz. Persze azért higgyük csak azt, hogy az első tényező, a vonzalom volt a döntő...

Közben ebédre kongattak. A grófnő felállt. Bal kezével felkarolta Annát, jobbával a kicsit kábult Károlyt és a díszasztal felé indult. Épp' szembe jött velük Antal gróf:

– Node kedves Mama? Máris? Nem nyughatott, mi? – azzal hüvelyujjával felfelé bökdösve Károlyra kacsintott. – Aztán hajrá! – súgta biztatóan.

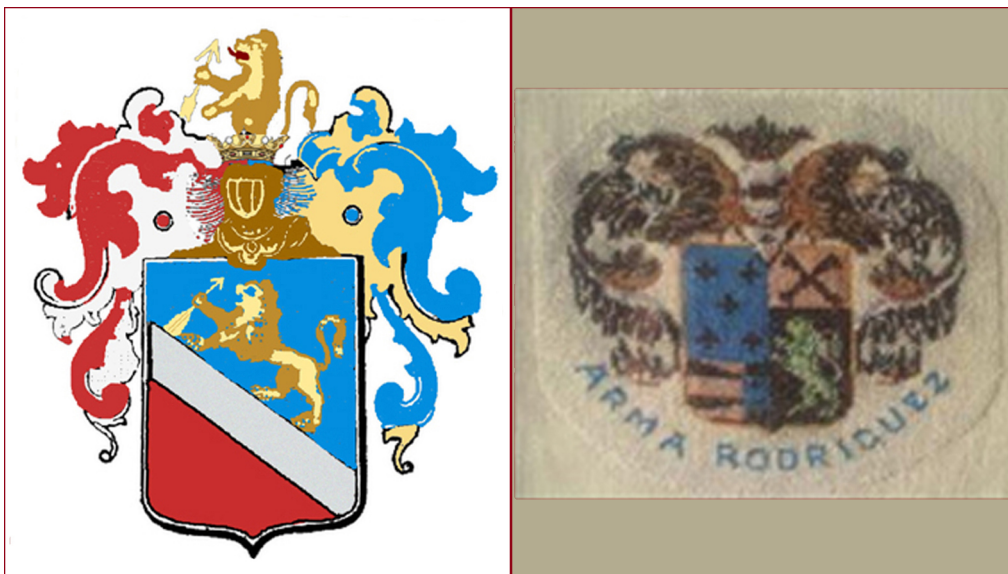
Ebéd után a társaság nyugovóra tért pár vérmes vadász kivételével, akik a borospoharak mellett nagyítgatták délelőtti sikereiket és a plébános meg a jegyző úr szűkebb körét, akik a tarokkal, az „ördög bibliájával” fosztogatták ki társaikat. A segédszemélyzet is lassan elkocsizott. A kutyák még egy kicsit bóklásztak az elszórt csontok után fürkészsze, de végül ők is elheveredtek.

Mindeközben Károly elővezetett két csodálatos paripát az istállósátorból és Annát a pejére segítve kilovagoltak egy távoli csalitosba.

Az Olvasó képzeletére bízom, hogy mi történhetett ott. Annyi bizonyos, hogy a vadászat zárónapján a két fiatal nagy-nagy üdvívalgástól kísértén bejelentette egymás iránti vonzalmát és azév karácsonykor Lovasberényben a Czirákyak kastélyában fényes eljegyzést tartottak. Amint mondani szokás, ez gyorsan ment...

III. RÉSZ

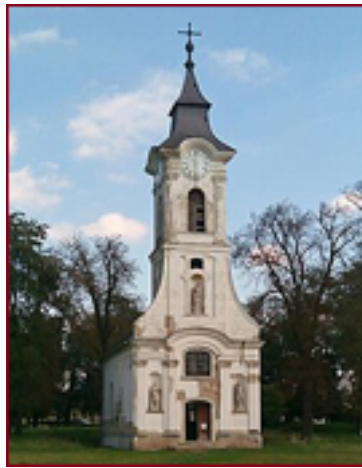
EGY CSALÁDBAN

10. GYÖKEREK

Leszerelés

Az esküvő pontos helye és dátuma ismeretlen, de minden bizonnyal a Czirákyak magánkápolnája volt a helyszín, mely a kastélytól közvetlenül jobbra áll, az időpont pedig 1802 legeleje.

A lovasberényi Cziráky kápolna [C]

Ennek bizonyítéka, hogy ifjabbik Carolus Rodriguezt, a pár első gyermekét 1802. július 21-én Lovasberényben keresztelték meg. Az esküvő időpontja mellett szól az is, hogy a sebészorvos nem jelent meg ezrede 1802-es éveleji szemléjén, ami csak igen kivételes alkalmakkor, jó indok esetén és engedéllyel fordulhatott elő.

A hadsereg malmai még Isten malmaihoz képest is lassan örölnek. A türelmetlen kirurgus, aki már tíz éve, tizenhat éves kora óta szolgált, kicsit unta már a helyzetét és szeretne volna magát hasznosabbá tenni a pihenő-állományú bakák pátyolgatásánál. Ennek dacára az 1803. szeptember 1-i, majd az 1804. július 16-i szemléken még szerepelt. Ámbár Lovasberény nem feküdt messze Mőrtől, úgy érezhette magát, mint manapság egy hosszú kiküldetésben lévő dolgozó, aki ritkán láthatja családját.

Pedig eközben Julianna grófnő nap-mint-nap rágt a fia fülét:

– Ugyan már kedves grófom, tegyen már valamit ezekért a fiatalokért, hiszen maga tudna!

Fiát akkor szólította „grófom”-nak, ha korholta vagy nem tetszett neki valami. Végül Antal gróf beadta a derekát és ezúttal az addigi ímmel-ámmal történt említés helyett most határozottan kérte Ferdinánd herceget Károly leszereltetésére. A megváltoztatott taktika végülis sikerre vezetett.

– Eminenciás uram! Hercegséged, mint hírlik, úgyis hamarosan idegen földre vonul az ezredével. Miért hurcolná magával azt a szerencsétlen felcsert is, akinek itt van a családja. Meg aztán édesanyámnak is nagy szüksége lenne egy orvosra, hisz' mint tudja, benne van már a korban.

Még jó, hogy az érintett ezt a kitételel nem hallotta. Viszont amennyire hidegen hagyta addig a herceget egy beosztottja családi élete, hiszen ő maga sohase nősült meg és nem volt részese olyasminek, annyira nem hagyhatta figyelmen kívül barátjának az általa is tisztelt édesanyjára tett célzását.

– Kedves grófom! Nem fogom magammal vinni Itáliába a sebészt – ígérte meg kicsit mereven, de engedékenyen.

Valóban, a huszárezred Mórról való távoztakor Karcsi doki megkapta az obsitot (ennek eredetije a német Abschied szó búcsút, elbocsájtást jelent) és valamikor már azév őszén a móri szüretet már családja körében ülhette meg.

A szépszülok

Rodriguez Károlyt és párját, Szalay Annát Cziráky Antal gróf, illetve édesanyja, Zichy Julianna grófnő karolta fel. Ehhez hozzátartozott, hogy a család a grófok lovasberényi birtokán, a kastélyban élt és tevékenykedett.

Nem szabad említetlenül hagyni, hogy a Julianna grófné mesterkedéséből egymásra talált fiatalok pompásan illettek egymáshoz.

Károlyt már nem „chirurgus regimenti”-ként (ezredsebészként), hanem „medicus”-ként, vagyis orvosként említették, bár néha urasági seborvosként is előfordul. Anna maga is orvost végzett, bizonyára szülésznő volt, tehát a pár a foglalkozását tekintve egy körbe tartozott.

Ezt mondhatjuk el a társadalmi helyzetükről is arról sem feledkezve meg, hogy mindketten a katolikus vallást követték. A Rodriguezek a hagyományok szerint, de a fent említett Fulgentius leszármazása szerint is nemesek voltak, ami itt-ott – bár rendszertelenül – megjelenik a családtagok matrikuláiban is. Szalay Anna édesanyját „*Nobilis* Donna Theresia, nata Pribék, vidua cond. Szalay”-ként említik. Az ő édesapja feltehetőleg Pribék János szolgabíró, fejérmegyei nemes volt, akinek egy 1707-es beadványa ismert.

A párt idővel négy gyermekkel áldotta meg az ég.

Ifjabb Károlyt csak sokára követte a második fiú, Alajos (Aloysius), akit 1809. június 30-án kereszteltek meg. Lehet, hogy közben más gyermek is

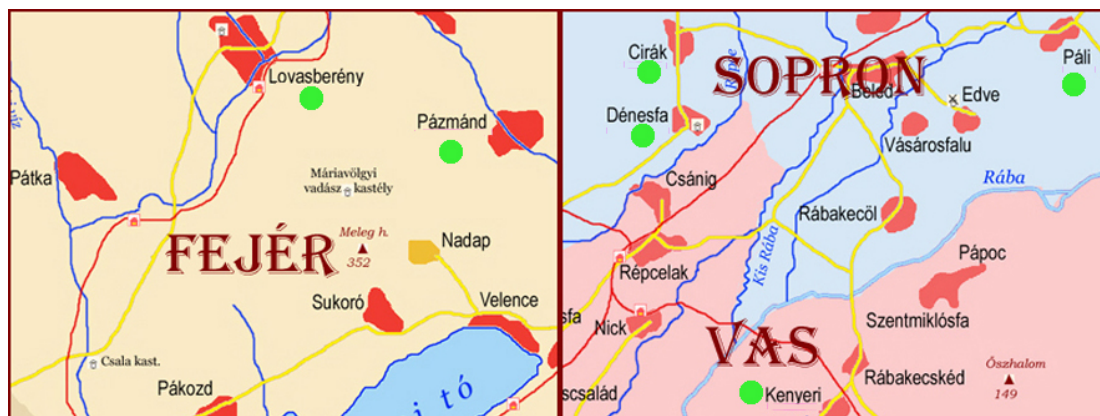
világra jött, de vagy nem élve, vagy még a keresztelés előtt elhunyt, ami akkor sajnos gyakori jelenség volt. Majd minden helyre rázódott. Ignácot (Ignatius) 1811. július 12-én keresztelték. Antónia Jozefa következett, Antal gróf keresztlánya 1814. augusztus 17-én. Jozefa volt az utolsó gyermek a sorban: 1816. október 16-i keresztelővel.

Szép szüleim szép és tartalmas életet éltek együtt úgy a családot, mint a hivatást tekintve. Károly 77 évesen vízkórságban hunyt el (1850. október 24.). Neje sérülési gyulladás miatt már korábban, 64 évesen (1842. május 15.) távozott az élők sorából.

A Barsiak a Rodriguezek direkt férfiági leszármazottja ifjabb Károllyal, mint ükapával. A Halassyak viszont női ágon, Jozefa ükanyán keresztül erednek a Rodriguezektől. Érdekes hasonlóság, hogy míg ükapám, Halassy József a Cziráky grófok ispánja volt, Barsi Béla dédapja, Rodrich Ágoston, Pázmádon, Lovasberény testvérfalujában töltött be hasonló tiszteket. (Lásd róla a fentebbi képet.)

Lovasberény és a Czirákyak

A Vértesséki és a Velencei-hegység északi nyúlványai között fekszik két helység: Lovasberény városkája és Pázmánd község. Az előbbinél fonódott össze ükapám, Halassy József és ükanyám, Jozefa Rodriguez, a család két gyökerének, a magyar és a spanyol ágának a sorsa. Az utóbbi főleg a Barsi család életében jelentős, de bizonyos jelek arra mutatnak, hogy ükszüleim maguk is sokszor jártak arra.

A Czirákyak, Rodriguezek és ükszüleim „mozgástere”

Louazberen (Lovászberény) a honfoglaló berény kabar törzsről és annak foglalkozásáról kapta a nevét. 1332-ben a pápai tizedjegyzékben templomos hely. Gróf Cziráky József 1730-ban vásárolta meg az uradalmat, aminek történetünk idején Gróf Cziráky Antal Mózes (1772-1852) volt a birtokosa.

A gróf idővel nemcsak Fejér megye főispánja, hanem a Magyar Királyság tárnokmestere, majd országbírája, a pesti egyetem elnöke, az MTA alapító tagja és igazgatója, utóbb államminiszter is lett. Szerteágazó tevékenységével kiérdemelte a Szent István rend nagykeresztjét és az Aranygyapjas rendet. A család birtokán, a kenyeri Sarlós Boldogasszony templomban van a sírja.

Cziráki és dénesfalvi gróf Cziráky Antal (1772–1852), országbíró, a Magyar Tudományos Akadémia alapító tagja.
Barabás Miklós (megsötétetett) műve

Nos ez a jeles személyiség, aki mint láttuk a Rodriguezek mentora is volt, karolta fel ükapámat nem tudni pontosan, hogy miért és hogyan.

A szülők — Parents	vezeték és keresztnév, vallása, állása és születés-helye <i>nomen, religio, conditio et locus natalitatis</i>	<i>Halassy József, r. kat., Sopron Kenyeriben</i>
	lakóhelye <i>locus domicilii</i>	<i>Rodriguez József, r. kat., Lovászberény</i>

Ükapám a Czirákyak ispánja volt, amiről oklevél tanúskodik. A Czirákyak a Sopron vármegyei Czirákról vették előnevüket. Kastélyuk volt Dénesfán, Kenyeriben és Lovászberényben. Pál(y)iban is volt birtokuk, de kastély nélkül.

Közülük a lovasberényi, a legnagyobb, legszebb és legkedveltebb 1730-ban lett egyszerű falusi udvarházból kastéllyá.

A Czirák kastély (dr. Barsi Béla felvétele)

Az U alakban hátranyúló földszinti szárnyakban sorakoztak bal oldalon a gazdasági és személyzeti, jobb oldalon pedig a lakóhelyiségek. Valószínű, hogy úgy ükapám, mint ükanyám az utóbbi helyen lakott és feltehetően már hosszú ideje ismerték egymást. Ezt első gyermeküknek a házasságkötés utáni harmadik hónapban való születése is igazolni látszik...

11. A FRIGY

A lánykérés

1844. augusztus elejének egyik szép csillagos estéjén kart karba öltve ballagott egy fiatal pár a lovasberényi kastély messze földön híres angol-kertjének az egyik sétányán, különleges növények közepette. Meg-megálltak egy-egy beugrónál, amelyeknek bokrai oszlopokon álló szobrokat kereteztek.

A férfi a szemlélődés közben már-már beszélni kezdett, miközben csizmája orrával kicsit zavartan rugdosta az ösvény kavicsait.

– Akkor, hát Jozefa... – de a megszólításnál nem jutott tovább.

A nő hasonlóan habozott:

– Igen, József? – de itt ő is elakadt.

A korban divatossá vált a József név és női változata, a Jozefa. Ez II. József osztrák császárnak tudható be, aki sohasem volt törvényesen megkoronázott magyar király. Eleinte egyeseknek tetszett „humanista” gondolkodásmódja, de idővel kiderült, hogy látszat-liberalizmusa hitetlenséget és cinizmust takart.

Egyébként a két fiatal már nem volt annyira ifjú.

A kereken harminc éves legény fess, magas, bár egy kicsit görnyedt tartású, fekete hajú vonzó férfi volt, aki után megfordult a fehérnép.

A csak két évvel fiatalabb feltűnően csinos lányban volt valami férfias határozottság, ami nem minden fiatalembernek volt ínyére. Nem tehetett róla: katonacsaládban nevelkedett. Mindamellet valódi úrhölgy módjára viselkedett, ezért – bár nem volt igazi nemesi rangja – sokan Lady Jozefának titulálták. Nem titkolhatjuk el, hogy jócskán túl volt az eladókoron, hiszen akkoriban a lányok akár már 15-16 éves korukban is férjre találtak.

Sétájuk közben eljutottak a park egyik tavacskájáig, aminek összeszűkült részén kőhíd vezetett át. József a tóba csordogáló pataktól kért tanácsot. A híd közepére érve elhatározásra jutott és a lány felé fordult:

– Akkor hát tisztelettel megkérném a kegyed kezét – bukott ki belőle a romantikusnak éppenséggel nem mondható merev formula, az „akkor hát” mögött egy bizonyos fokú kényszeredettséggel. Nem a lány ellen volt kifogása, sőt; a házasság intézményétől, függetlenségének a feladásától tartott.

Jozefa ösztönösen végigsimított már láthatóan domborodó hasán. Nem pirult el, nem jött zavarba, hanem határozottság és tudatosság sejlett ki a hangjából, amikor elkaccantotta magát:

– Rendes magától, József. Bár egy kicsit azért várt vele, ugye? Higgye el, hogy tisztos és kitartó párja leszek. És köszönöm...

Kicsit zavartan, esetenül megölelték egymást, majd tovább ballagtak a korábbiánál szorosabbra fűzve a karjaikat. Mindketten arra a februári estére gondoltak, aminek ez a mai lánykérés a közvetlen következménye lett.

Az előzmények

A két fiatal már több éve ismerte egymást. József Kenyeriben, Antal gróf másik kastélyában volt tisztartó. Telente, az őszi munkák végeztével szokta átrendelni a fényesebb otthonba, Lovasberénybe, hogy segítsen a Karácsony körüli bokros teendőknél. Ilyenkor a kastély személyzeti szárnyának egyik kényelmesebb egységét jelölte ki lakhelyéül. Így tehát közvetlen szomszédja lett a Rodriguez családnak.

A családfőt, Károlyt, a császári hadsereg volt katonaorvosát, leszerelése után (1801) fogadta magához a gróf urasági orvosként. A katonásan szigorú öregúr gyermekei közül az utoljára született Jozefát kedvelte a leginkább, bár őt is katonásan nevelte. Huszonöt éves korára karácsonykor egy nemes paripával lepte meg, amit egyenesen Belgiumból hozatott.

Angol telivér

Mármost történetesen József is jó lovas volt és a közös hobbi kapcsán többször is együtt lovagoltak ki a kastély mögötti vadregényes erdőbe. Ebben a vadászparadicsomban több vadászatnak is a közös résztvevői voltak.

Nem tagadható, hogy a két fiatal sorsában az apa és a gróf mesterkedése is közrejátszott, akik Jozefát a házasság révénbe óhajtották terelgetni.

A közellét végül megtette a magáét. 1844 februárjának egyik szép havas kora estéjén József két lovat fogott a szánba, amit előtte jó melegen kipárnázott prémekkel és ellátott mindenféle nemes étkekkel és italokkal.

Az esküvő

Az eredmény nem is maradt el. A pár órás szánkózás után visszafelé a száncsengők már hármójuk érkezését jelentették...

A nagy napot augusztus 31-ére tűzték ki. A lovasberényi esemény fényes külsőségek között zajlott az 1814-ben született Halassy József és az 1816. december 6-án született Jozefa Rodriguez között. (Ez a mindössze két év korkülönbség ritkaságnak számított abban a korban.)

A menyegző színtere a Szentháromság-kápolna volt, ami nem azonos a távolabbi Mária-kápolnával, amit a fiatalok amúgy szívesen látogattak.

Lovasberényt délkeleti irányban, Nadap felé elhagyva, a szőlőhegyi lankák üdítő látványa után erdőhöz érünk. Bal kéz felé, az úttól kb. 150 m-re, fák között megbújva egy tisztás szélén áll a Szűz Mária tiszteletére épített búcsújáró kápolna.

A Czirákyak kápolnája a kastély előtti kis tér jobboldali sarkában áll. Heister generális, a falu korábbi birtokosa építtette felesége unszolására (1708-ban). Általános szokás szerint miközben a falu templomát a jobbágyok látogatták, a kápolna a földesúr magánhasználatában állt függetlenül az úr és jobbágyai felekezeti hovatartozásától.

Az esketést Simovits Leopold plébános úr tartotta a szokásos rendben. Azahogy akadt egy kis derűs epizód. Az ifjú Halassy, mint minden leszármazottja, sajátos humorral volt megáldva. Szóval amikor az eskető atya szertartásosan megkérdezte Jozefát:

– Akarja-e ön a jelenlévő Józsefet férjül fogadni? – a válasz tisztán hallható, határozott „igen” volt. Viszont amikor ez hangzott el:

– Akarja-e ön a jelenlévő Jozefát feleségül venni? – a válasz egy kézmozdulat kíséretében így hangzott:

– Hát tehetek mást? – ami inkább derűsnek, semmint sértőnek hangzott.

A kápolnától és a kastélytól egyenlő távolságban állt két hársfa, amiket már 1800-ban is öreg fákként emlegettek. A házasságkötés után ide vonult a násznép a jó időre való tekintettel a fák árnyékában megterített asztalokhoz.

Igen díszes társaság gyűlt össze az ünneplésre. A díszvendég persze gróf Cziráky Antal Mózes volt, az egybekeltek mentora, harmadik feleségével (az első kettő elhunyt), Carolina von Walterskirchen bárónővel (1794-1861). Jelen volt a menyasszony rokonsága, a Rodriguez család számos tagja. Ezzel szemben a vőlegény oldalán csak barátok álltak, rokonok nem. Valamiért a kicsit nehéz természetű Halassyak-nak sohasem volt népes a rokonsága.

Ükszüleim családja

A Halassy házaspár élete nem volt idilli, de nem volt különös sem. Abban a korban a középosztálybeli férj élte a maga életét a megfelelő hivatásban, a feleség pedig kellő személyzettel támogatva a szülésnek, a gyereknevelésnek és az otthonnak szentelte magát. Meg kell mondanunk, hogy ez az életvitel a korábban nagy szabadsághoz szokott Jozefának lehetett terheesebb. Mindazonáltal ígéretének megfelelően teljesítette hitvesi kötelezettségeit. Egyéb-ként róla tudunk többet [4], míg ükapám életének részleteit homály fedi.

Első gyermekük a kicsit „sietősen”, a házasság után két hónapra érkezett **Eduard Gyula Károly** volt (1844. október 30) Lovasberényben, akit később egyszerűen csak Gyulának hívtak.

Ezért nehéz rábukkanni a neten. Ugyanis élt egy híres-neves Halassy Gyula is, aki 1924-ben Párizsban az agyaggalamb-lövészet olimpiai bajnoka lett. Egy Halasy Gyula pedig besztebányai képviselő volt. Amúgy a neten a házaspár egyik utódjáról se található érdemi ismeret kivéve a második fiút, Lajost [5].

Az ifjú pár hamarosan átköltözött Kenyeribe, ahol ükapám **ispán** volt és **nemesként** jegyezték. Ott három gyermekük született:

Lajos Ignác József (1846. augusztus 26.)

István József (1848. augusztus 17. – 1914. október 8.)

Gizella (1850. augusztus 28.)

Ezután egy szomorú változás miatt a családfő nagy elhatározásra jutott.

– Szívem, fontos mondanivalóm lenne a maga számára – kezdte József a diskurzust. A megszólítás valóban komoly témát sejtetett.

– Csupa fül vagyok, Józsefem – helyezkedett el még kényelmesebben az asszony társalgójuk öblös fotelében.

– Antal gróf nagyon rossz bőrben van. Megviselték ezek az újabb idők. Azt hiszem, hogy már nem számíthatok rá úgy, mint régen – tájékoztatta a férj.

Cziráky Antal Széchenyi-párti volt és az 1848-as márciusi események idején félreállt. Addig miniszter volt, amiről lemondott vagy lemondatták. 1849 után az ország és benne minden jóra való ember a legkeményebb Bach-korszak elnyomatását élte. Jóllehet magát a grófot nem érték atrocitások, Lovasberény népe sokat szenvedett az osztrák terrortól. Az aggodalmak felőrölték a gróf egészségét, aki hamarosan, 1852-ben elhalálozott.

– És akkor mégis milyen plánum van a tarsolyában? – érdeklődött Jozefa, aki tudta, hogy férje meglehetősen józanul gondolkodik.

– Eddig a mentoromtól függtem. De az ő jövedelmei az újabb intézkedések (úrbériség és robot eltörlése) miatt erősen megcsappantak. Már nem tud nekem jó fizetést adni. Úgy látszik ideje a saját lábamra állni.

– Tudja József, hogy én mindenben támogatom. Mégis mire gondolt az én okos uram? – hízelt Jozefa, amit ritkán tett, bár a férfi kedvelte volna.

– Kibérelném a gróf Pályiban (Páliban) fekvő földjeit. Ismerem az ottani földműveseket, szívesen dolgoznak majd nekem.

A dolgok így is történtek. A gróf még egy utolsó gesztusként árendába bocsátotta a páli földjeit egykori kedvelt ispánjának.

Így lett a nemes-nemzetes Halassy Józsefből előbb Páli gondnoka, majd „arendator”, azaz haszonbérlő gazdálkodó. Gyermekai születési bejegyzésein még egy lényeges változást észlelhetünk. Jozefa a **Rodrich** névváltozattal szerepel, ami férjének a kicsit engedékeny üzletpolitikáját tükrözi. Hiába no, most már a gabonát az osztrák katonaságnak kellett eladni, amihez apró PR-fogás volt a feleség németes neve.

Páliban még négy gyermekük született.

Wilhelmina Christina (1852. június 17.)

Ladislaus (1853. augusztus 9.)

Geza Petrus Paulus (1856. június 30.)

Petrus Paulus (1858. június 1.)

Pontos forrásokból nem tudjuk, de az összefüggések alapján úgy tűnik, hogy Halassy Józsefnek birtokai voltak Zalabaksán, esetleg Salomváron is. Lásd az alábbi térképen a **11** és a **12** pontokat.

Talán József ükapám Páli vállalkozása nem volt sikeres. Talán az állapota nem volt már száz százalékos. Az okot nem tudjuk, de tény, hogy újra áttelepedésre határozta el magát, ezúttal zalabaksai birtokára, Zala vármegyébe.

A kilencedik Halassy ivadék, **Josepha** (1861. február 27.), meglehetősen regényes körülmények között jött a világra, ami tekintettel édesanyja korára (45 év), amúgy sem volt mindennapos eset.

Amikor a család Zalabaksára költözött, odavaló útjukban egy csöppnyi malőr történt. A nagy utazóbatár, benne a mindenórás Jozefával, Körmendet elhagyva éppen csak átlépte Zala vármegye határát, amikor az asszonyra rájöttek a gyakori fájások. Így hát meg kellett állniuk Salomváron, amelynek parókiáján, Zalamindszenten (**13**) jegyezték be a kis Josepha születését. Majd hamarosan tovább utaztak Zalabaksára.

Ezután a még fiatalos pár – József 49 éves, Jozefa 45 éves volt – és az utódok életét homály fedi. A fáma szerint a férj gyorsan öregedett, már nem bírt az állatokkal (itt ugyanis átállt a ló- és szarvasmarha tenyésztésre), már nem volt dalos kedvű és elhanyagolta házastársi és szülői kötelezettségeit.

Az asszony emígyen némileg magára maradt és ezt úgy enyhítette, hogy fiataalkori szenvedélyét felelevenítve gyakran lovagolt ki egyedül. Ez mellesleg azt is mutatja, hogy a család nem szenvedett olyan elviselhetetlen szükségset.

Míg a férj sorsáról semmit se tudunk, a feleség egy kiruccanás alkalmával megpróbált átugratni az erősen megáradt Kerka patakon, de a kísérletet elvétette, lába a kengyelbe akadt, az áradatba zuhant, ami a halálát okozta (1880. április 30.). Ámbátor lehetséges, hogy ez csak híresztelés.

Halassyak Zalában

Zala vármegye Trianon előtt áterjedt a mai határon (lila vonal) túlra és az etnikai határ is azon túl húzódott (piros vonal). A határon túli színmagyar környékű térség központja Alsólendva (ma: Lendva) volt (99). A városka nagy szerepet játszik családunk történetében.

A magyar tömb településeit (piros) a Muramelléken vend (szlovén, türkiz), a Muraközön horvát (kék) falvak váltották fel.

Régen azt írtam, hogy édesapám is lendvai tanuló volt. Ez azonban tévedés. Nagyapám 1909-ben Budapestre költözött és édesapám 1911-ben már ott született. Apám büszke volt horvát nyelvtudására, ami szerinte a nagymamámról ragadt rá, de a családban nincsenek horvátok, csak vendek (szlovének) vannak.

Attól tartok, hogy mostantól ez a pont egy száraz felsorolásra szorítkozik, mivel sajnos déd- és nagyszüleimről nem áll rendelkezésemre semmilyen regényes ismeret. A fenti térkép mutatja a családi események színhelyeit.

A lovasberényi (nincs a térképen) születésű Halassy Gyula dédapám az Őrszentviden született (1850. január 22. – 2s). Adamics Juliannát vette nőül Bagonyán (1874. február 5. – 12). Róla csak annyit tudok, hogy Adamics (Adamich) István földműves volt az édesapja és Gorcsán (Gorczan) Anna az édesanya, aki a református vallást követte.

A másik dédapám Miholics József (1864 – 3s) Kebeleszentmártonban (röviden: Kebele) született. Apja ismeretlen, anyjáról is csak annyit tudok, hogy Miholics Évának hívták. Felesége Bukovecz Orsolya (1870 – 4s) szintén kebelei születésű. Apja Bukovecz György (1847) földműves, anyja Gáspár Júlia vagy Judit. Dédszüleim Lendvavásárhelyen keltek egybe (1888 – 34), amit ma az egykori nevén újra Dobronaknak hívnak.

Nagyapám – ki tudja miért – Csörnyeföldön született (1884. augusztus 5. – 5s). Keresztségét tőle délre, Felsőszemenye plébániáján jegyezték be (nincs a térképen). Halassy Gyula dédapámnak több gyermeke is lehetett, de nem sikerült rájuk információt találni a neten.

Egyszer meglátogatott egy antipatikus alsólendvai rokonom, egy matematika professzor sarja (de nem innen az ellenszenv), aki az Alsólendván (1885-ben) tanár Halassy Béla fia volt, akiről feltehető, hogy Halassy Gyula testvére volt.

Nem tudni, hogy miként találkozott Béla nagyapám a nagyanyámmal, Miholics Máriával, aki a Csörnyeföldtől távoli Kebelén született (1889 – **6s**). A találkozóhely bizonyára Alsólendva (**99**) volt, ahová átköltöztek. Dédapám ugyanis ott volt tanító, nagyapám odajárt iskolába és feltehetően nagyanyám is. Nagyszüleim Lendvavásárhelyen házasodtak össze (1908 – **56**). Azonban innentől fogva a családi történet külön fejezetbe tartozik.

Családunkban él a hagyomány, miszerint Halassy József ükapám a dévaványai Halassyak leszármazottja. Nem szerepel a családfán **[2]**, mert egyikük – akiről csak sejtéseim vannak, ezért nem akarom megnevezni – törvénytelen, de utólag nevesített fia volt.

Nagy Iván **[2]** szerint a család Heves, Komárom, Pest, Szabolcs és Zala vármegyékben élt és tevékenykedett. Ez azonban részben tévedés. Pesten és Szabolcsban a család jelenléte nem volt fajsúlyos. Ezzel szemben nagyonis az volt a nem említett Borsod és Pozsony vármegyékben.

Halassyak a vármegyékben

1. Komárom. A család ősi fészke. Halassy János itt kapott nemességet.
 2. Pozsony. Innen származott el Halassy Márton, a címerszerző.
 3. Heves. Itt volt alispán.
 4. Heves. Itt szerzett birtokot, amiért a címert kapta.
 5. Borsod. Itt volt országgyűlési képviselő Halassy József.
 6. Zala. Itt volt táblabíró Halassy Ignác.
 7. Fejér. Itt született az ükapám, Halassy József.
- Heves. A zöld pont a nemesi birtokot és nevet adó Dévaványa.

Fényes Elek [10] és Vályi András [11] szerint Zala vármegyében a Halassyak mindenütt a Csúzyak mellett voltak birtokosok, ami annyiban nem igaz, hogy Tótszerdahelyen az utóbbiak nélkül jegyezték fel őket.

Csúzyak és Halassyak Zalában

Egyébként Vályi szerint Zalában a főnemes Halassyak mellett éltek csak kisebb szétszórt birtokokkal rendelkező köznemesek is. Minden bizonnyal közéjük tartozott az ükapám.

12. A HALASSY-MIHOLICS CSALÁD

Pestre költözés

1908-at írtak. Ez az év nem sok jót ígért sem a magyar nemzetnek, sem Halassy Gyula családjának. Mindkettőnél érződött a tragédia szele.

Szemben a történelemhamisító historikusok kitalációjával, miszerint a Nagy Háború Ferenc Ferdinánd meggyilkolása (1914. június 28.) miatt tört ki, 1880 táján Európában már mindenki tudta, hogy a háború elkerülhetetlen. Nem a balkáni, hanem főleg a francia-porosz ellentétek miatt és mert Oroszország elégedetlen volt a Berlini Kongresszus (1878) döntéseivel, így azokat megkerülve akart kijutni az Adriához a szerbek támogatásával. Ezért tüzelte a szerbeket már előbb is a Monarchia ellen. Azonban Boszniának a Monarchia által történt csatolása (1908-1909) véget vetett ennek a tervének. Csak azért nem támadt rögtön a Monarchiára, mert még nem készült fel. Nem volt elég fegyvere, mint a háború többi leendő résztvevőjének sem.

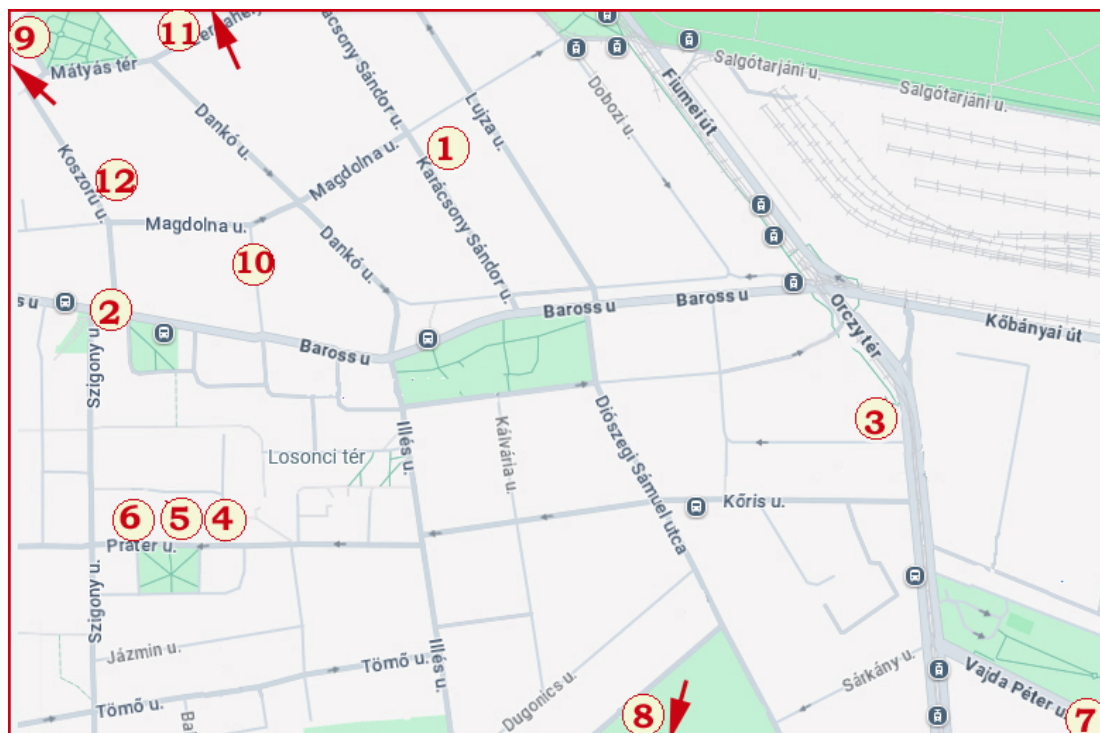
A délszlávok amúgy is régóta a magyarok ellen fenekedtek. A szerbek a Bácska és a Bánát nagy részét felölelő vajdaságuk (1849-1860) felszámolása miatt haragudtak meg ránk. A horvátok megorroltak, amiért az általuk 1849-ben jogtalanul elcsaklizott **Muraközt** végülis nem kapták meg a magyar-horvát kiegyezéssel (1868). Bár még halványan, de már a vendek (magyarországi szlovének) között is akadtak olyanok, akik a **Muravidéket** egy déli szláv államban szerették volna látni.

A Halassyak pedig ott éltek ezeknek a leendő forrongó kistérségeknek a közvetlen közelében. Kettős – magyar-vend – gyökerűek lévén kíváncsi lettem volna, hogy ők mit gondoltak akkor ezekről a mozgalmakról. De hát ezt már sohasem fogom megtudni.

Halassy Béla nagyapám és Miholics Mária nagyanyám

A Józsefvárosban

Családi vonatkozású helyek Józsefvárosban (VIII. kerület)

Halassy Gyula dédapám alighanem szelíd lelkű tanárember volt, akinek egy pályázatdíjas versét is sikerült fellelnem (majd elveszítenem). Fizikumam nem lehetett valami robusztus, a betegségeknek ellenálló, mert a boszniai válság idejére feltehetőleg távozott az élők sorából mintegy 63-64 évesen. (Annyi bizonyos, hogy édesapám nem ismerte egyik nagyapját sem.)

Ez adhatta meg a végső lökést fia terveihez. Halassy Béla nagyapám szinte mindenben a dédapám ellentéte volt. Apja halálakor 23-24 éves lehetett. Nem érdekelték az iskolai tanulmányok, mindig csak az alsólendvai kovácsudvarnál lógott rajongással figyelve a vas átalakulását. Inasként maga is tehetséges kovácsmesterré vált. Természete szangvinikus volt. Ugyancsak kedvelte a bort, de a híresztelésekkel szemben később nem az vitte el.

– Asszony – lepte meg 1909 elején a nejét – költözzünk. – Itt nincs elegendő és jó munka a számomra. Pestre megyünk és ott szépen megélünk.

Akkoriban elterjedt a hír, hogy a háborús készülődés jegyében, de amúgy is a rohamosan fejlődő Pesten hiány van mesteremberekben.

– Ahogyan az uramnak tetszik – fogadta a döntést Mária asszony, aki még 20 éves sem volt és nem mert kérdezni sem, nemhogy tiltakozni. Finom lelkű nő volt, társadalmi helyzetéhez képest olvasott és zeneszerető asszony. Kicsit meglepő, hogy pont egy olyan kemény férfihez ment feleségül. De nem ellenkezett azért sem, mert azt remélte, hogy a fővárosban majd a számára is kitágul a világ. Férje későbbi súlyos betegsége miatt ez a reménye sajnos nem egészen teljesült be.

Nagyapa fővárosi karrierjét a budapesti lakcímjegyzéken [6] kísérelhetjük nyomon, bár meglehetősen zavarosan. Annak tanulsága szerint Halassy Béla **lakatos mester** először 1909-ben jelent meg Pesten. Munkahelye és lakcíme az alábbi módon alakult (a sárga számok a térkép pontjaira utalnak):

1909	Nincs munkahely.	Koszorú utca 22. (12)	és IX. Ernő utca 17. (8)
1910	Vas- és fémbutorgyárak	Baross utca 96.	Baross utca 96. (2)
1911	Vas- és fémbutorgyárak	Baross utca 96.	Erdélyi utca 7. (11)
1912	Lakatosok	Baross utca 96.	Baross utca 96. (2)
1913	Nincs munkahely.		Szigetvári utca 21. (10)
1914	Vas- és fémbutorgyárak	Baross utca 96.	Nincs lakcím.
1916	Vas- és fémbutorgyárak	Baross utca 96.	Nincs lakcím.

Miközben az otthona többször változott, bérelt műhelye végig az igen jó környékű és forgalmas Baross utcában volt, ahol egy igencsak előkelő ház földszintjéről hallatszott üllőjének a csengése. A háború miatt a jegyzékek sora itt megszakad. Az 1922-es következő jegyzék nagyapát már nem említi: feltehetően ekkor kezdődött a betegsége, a demencia, amely aztán 62 évesen (Sátorajáújhely, 1947. április 5) el is vitte.

1957 Józsefváros, Baross u. 96. [E]

A nyilvántartások akkoriban is tele voltak ellentmondásokkal. Édesapám keresztlevelén (1911. március 22.) nagyszüleim lakcímeiként a VIII. kerület

Karpfenstein utca 18. (ma Karácsony Sándor utca) szerepel (1) és nem az Erdélyi utca: bérlők lévén nem jegyezték őket annál a háznál. Katolikusok voltak. Ezt azért kell kiemelni, mert a környéken – magában a házban is – a századfordulón rengeteg zsidó telepedett le.

Nagyapámnak egy lánya és egy fia született. Apám nővérééről, Margit néniről csak 1960 táján hallottam, amikor az emberek már fel merték venni a kapcsolatot nyugatra távozott rokonaikkal az ENSZ segítségével.

Panni nevű Plymouth kocsijával
(nővéremről nevezte el)

Nagynéném Budapesten született 1909. augusztus 25-én. 1929. március 2-án ment férjhez Illyés Kálmán Zsigmondhoz, református tisztviselőhöz, akitől egy unokatestvérem született: Ernest Kálmán (1930-1988). Férje meghalt a háborúban, így Margit néném hozzám ment egy amerikai katonatiszthez és kivándorolt Amerikába (Bethlehem, Pennsylvania) Amikor angolul kezdtem tanulni, Kálmán – aki amúgy hentes volt – lányával, Dianával leveleztem. Nálam jóval idősebb kedves lány volt, aki egy kukkot se tudott magyarul [7].

Halassy nagymama apámmal 1925 táján

Édesapám a Vas utcai kereskedelmi iskolába járt (a térképen kívül **(9)**), majd az I. kerületi községi Kossuth Lajos felső kereskedelmiben végzett. Még tinédzser volt, amikor nagyapát elérte a betegség és gyógyintézetbe került. Apám ezután villamossal járt a Csepeli szabadkikötőbe zsákolni, hogy segítsen édesanyja anyagi gondjain. Az 1930-as években a 20-as villamos közlekedett az utcájukban, 1941-ig a maival ellentétes balra hajts irányban.

A BVVV motorkocsija két pótkocsival **[D]**

Nem tudom, hogy apám is „tujázott”-e, de feltételezem, hogy igen.

„Tujázás” 1949 Magyar Rendőr Fortepan 16511

A hátulja > hátuja hangkiesésből és csonkolással keletkezett a tuja főnév, ami a villamos beceneve lett és abból képezték a tujázás főnevet, illetve a tujázni igét. A tujázást persze a viteldíj „megspórolása” ösztönözte.

Édesapám, Halassy Béla József – a második keresztnévét sohasem használta – ezermester volt, amit nyilvánvalóan nagyapámtól örökölt. Bár nem nézett ki izmosnak, valójában bivalyerős volt. Rövid ideig egy boksz-egyesületbe is el-eljárt, majd – másutt már elmesélt okok miatt – a rövidtávú futásra váltott át.

Tipikus „self-made man” volt. A gabonás uszályok kirakodására kitalált egy új módszert, ami felgyorsította a műveletet. Ezért a művezető kinevezte felügyelővé és erősen támogatta az egyetemre való jelentkezésében. A József Nádor tudományegyetemet átlagos eredményekkel végezte el (1938-42). A benyújtott doktoriját (1943) a háború miatt már nem tudta megvédeni.

Csepeli szabadkikötő a gabonátároló toronnyal
1937 Uj nemzedék napilap Fortepan 118843

Apu mindig a társaság lelke volt, nagyon jól táncolt és szeretett énekelni. Úgy is hívták a barátai, ismerősei, hogy *csalogány*. Bár csak ritkán láttam a szüleim társadalmi életét, kivéve a nagy kártyázásokat és a karitászt, alias KÖTYE (Kelenföldi Öreg Tyúkok Egyesülete) találkozókat, azonban egyszer, amikor parkettet fényeztem a tangó pasztával, váratlanul mellém állt és olyan simit rittyentett, hogy ihaj. (Vö. Jön-e velem nagysád Shimmy-t járni.)

Nem tudom, hogy mikortól és meddig volt katona, de feltehetően 1939 előtt pár hónapig. Azt meg végleg nem sejtem, hogy miért kapott vitézi címet.

Édesapám katonaruhában

13. A MOLNÁR-PUSKÁS CSALÁD

Tolna vármegye, a családi bölcső

Lásd az alábbi térképet!

A történetírók feljegyezték, hogy 1848. október 7-én a honvédsereg Perczel Mór vezérletével Ozoránál (kék pont) legyőzte az osztrák Karl Roth és a horvát Filipovics által vezetett, hazánkba délről betört és vonulása közben nagy dúlásokat rendező hadosztályát. Arról viszont csak a családi hagyomány szól, hogy a horvát segéderők fosztogatásainak miatt nem lett áldozata Pálfa is (sárga pont), a Molnár-Puskás család fészke.

Puskás nagymama a családi legendát a következőképpen adta elő:

– Otthonunk megmenekülése egy Sárközi nevű cigánynak köszönhető.

Bármennyire hihetetlen, 1850 táján Magyarországon csak pár tízezer cigány élt. Vályi István református pap egy malabári találkozás során fedezte fel, hogy ez az etnikum Indiából ered. Szemben Erdéllyel, ahol martalócok voltak, nálunk agyagvetésből, teknővájásból, fűzfakosarak készítéséből éltek és a falvak végein laktak.

Teknővájó cigányok (Cholnoky: Magyarország földrajza)

Ez a cigány – folytatta nagymama – fűzfavesszőből készült árukat adott el Bonyhádon, ahonnan hazatérőben éppen csak, hogy megmenekült a horvát fosztogatók elől. Ő hozta a hírt, hogy észak felé közeledik a banda egy része.

– A vészharang kongására összegyűltek a falu férfiai, köztük az öt kétméter magas Puskás fivérrel. Ők voltak a falu első kaszásai, vagyis a kalákában zajló búzaaratásnál ők kerültek az élre, ami nagy rangot és megbecsülést adott nekik. A legidősebb fiú állt elő a nagy ötlettel.

– A falu apraja-nagyja a főutcára vonult és oda hajtották az állatokat is. Adott jelre elkezdtek rugdosni a port és ütlegetni a marhákat, amelyek attól veszettül dobogtak.

– Amikor a martalócok a határba értek, egy óriási porfelhőt láttak és nagy dübörgést hallottak a falu felől. Azt hívták, hogy ott egy nagyobb honvédsereg vonul, elkotródtak.

A Puskások történetének a folytatása már messze nem ilyen vidám.

Puskás László nagybátyám is két méteres volt.

A Puskások egy lagziba voltak hivatalosak. Ott elfogyott a bor és mivel nem Kána volt a falu neve, a bort venni kellett. Szombat lévén Jákob zsidó nem akarta kiszolgálni őket. Ezért kirángatták és alaposan eltángálták. Majd állítólag beálltak bakonyi betyárnak, mint másutt elmeséltem.

Azért akad még itt is mesélni való.

Nagymami azzal büszkélkedett, hogy még négyévesen „szolgált” Perczel Mór valamelyik kastélyában. Az öreg hadfi megkeseredett magányos életet élt a méltatlan mellőztetése miatt. (Kossuth egyik „érdeme”.)

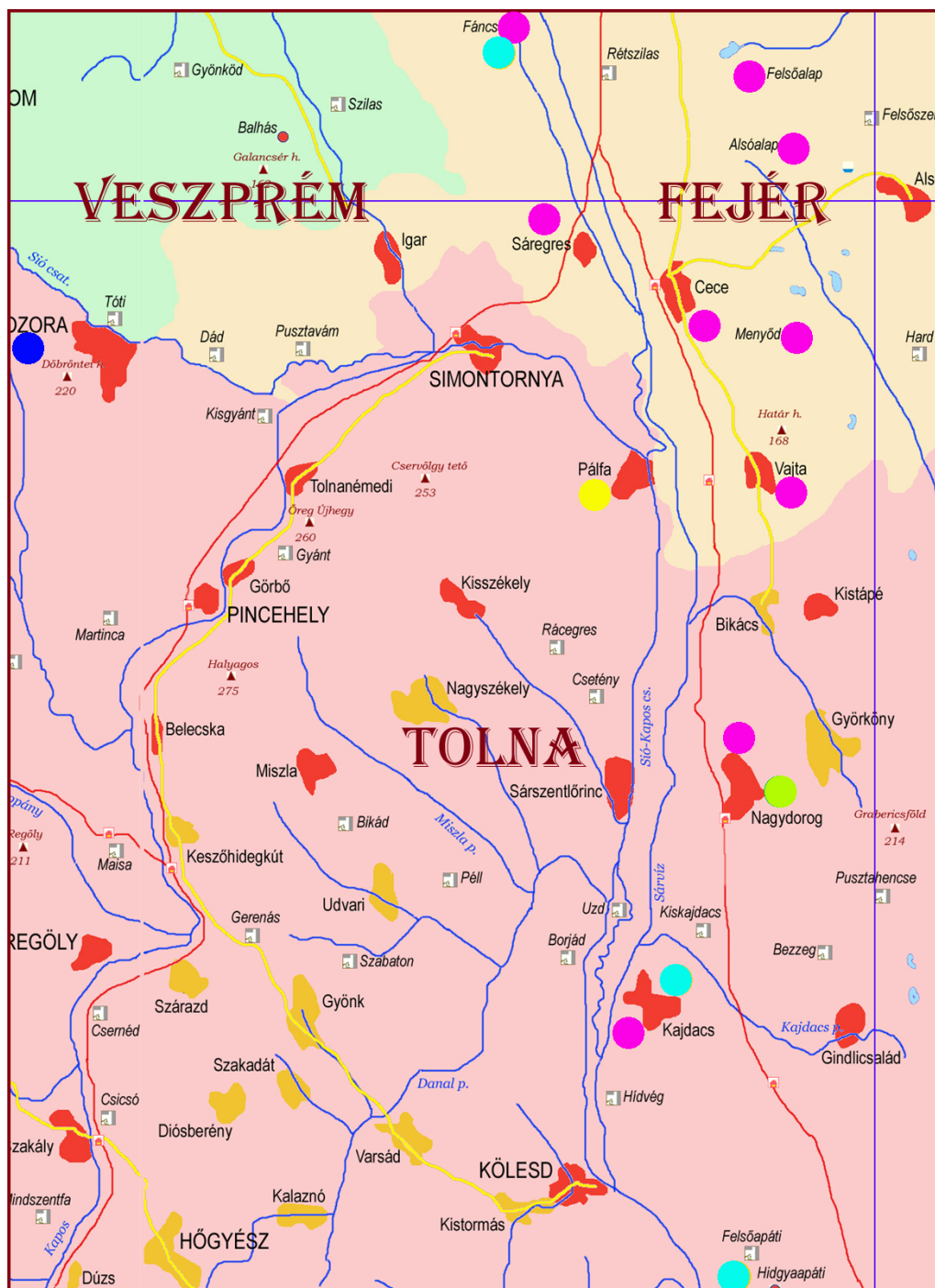
Amúgy a porral kapcsolatos sztori nagyon is hihető. Négy évesen jártam Nagydorogon és kedvenc játszótér az egyetlen főútca volt, amit 20 centis homok borított. Idáig lenyúlik ugyanis a Mezőföld löszös tája. A játékot meg kellett szakítani, amikor jött egy ökrösszekér, amit két nagy bamba behemót vonszolt. Csak ingatták a busa fejüket és ki nem tértek semmi elől.

Egyébként ki nem találád, hogy mi a közös a Pálfát északról övező Fejér vármegyei falvakban, de a tolnai Nagydorogot és Kajdacsot is közéjük sorolhatjuk.

Úgy tudni, hogy amikor Géza fejedelem országunkba engedte Tonuzoba vezért és besenyőit, azokat Heves táján telepítette le. Bár ez igaz, a besenyők nagy része a Sár folyó (ma Sárvíz) mellé került, hogy onnan sakokban tarthassák a somogyi Koppányt. Lásd a térképen a püspöklila pontokat!

Lehet, hogy most egy besenyő-ivadék írja ezeket a sorokat?

Szólnom kell a fűzről is, aminek köszönheti Pálfa az érintetlenségét, mármint közvetve, a kosárkészítő Sárközi cigányon át. (Egyébként Sárköznek a Sárvíztől keleti térséget nevezik.)

Gönczy Pál: Tolna vármegye részlet a tanyákkal (1883)

A Sárszentmihályról, Székesfehérvár mellől érkező Sárvíz folyócska még Pálfa magasságában is csak pár méter széles. Történetesen a falu felőli homokos partja itt ellaposodik és kellemes fürdőhelyet kínál. Ámde a túlsó széle kimélyül, ott rombol a víz és a töredékes partfalat végig füzes rekettye kíséri, helyenként fákkal is tarkítva és kiváló alapanyagot nyújtva Sárközi és kosárfonó társai számára.

A kis folyó két nagy sírást okozó vízi lényéről nevezetes.

Az egyik a törpeharcsa. Apám többször is fogott; egyszer talán tízet is. Bármennyire is finom már sültve, anyám rítt tőle, mert a lenyűzött bőré és fejüktől megfosztott jószágok még a sütőserpenyőből is kiugráltak.

A másik a pióca. A víz a túloldalon váratlanul mélyül úgy, hogy amikor óvatlanul lépegettem benne, egyszerre csak a nyakamig süllyedtem. De már nem egyedül bukkantam fel, mert szinte fűrtökben lógtak rajtam az erősen ragaszkodó vérszívók. Azoktól pedig nekem támadt kedvem a bömböléshez.

Irány: Budapest

A két család egyike se büszkélkedhet jeles személyiségekkel és a családfájukat se lehet visszavezetni 1800-nál korábbra. A Fejér vármegyei Fánccsin élőket kivéve mindannyian Tolna vármegyéhez kötődnek. Ámbár ott igen sok német élt, családom anyagi ágának minden tagja színmagyar.

Molnár Julianna nagyanyám és Puskás János nagyapám

A Molnár-Tímár család tagjai a Kajdacstól déli Alsóapáti pusztán, illetve a Fejér vármegyei Fánccsin éltek (türkiz pontok), gulyások voltak és állati termékekkel kereskedtek piaci árusokként; akként még Pestre is eljutottak.

A Puskás-Molnár ág tagjai földműveléssel foglalkoztak napszámosokként: nem volt saját birtokuk. Pálfán laktak (sárga pont) és bár ez a női ág, mégis azt tartjuk családi fészeknek. Ennek feltehetőleg Puskás nagymama az oka. Molnár nagyapám és Puskás nagyanyám közül az utóbbi viselte a nadrágot.

(Molnár dédanyám és az ő szülei még reformátusok voltak, de a lányát, nagyanyámat már katolikusként nevelték.)

Úgy emlékszem, hogy nagyiék nagydorogi házában nyaraltam úgy négy éves meg hat éves koromban. Esténként a nagy duplaágyba bújtattak (róla John Denver „Granma’s featherbed” c. csodás country-száma jut eszembe) és egy nagy-nagy képes könyvből a szentek életét olvasták nekem esti meseként. Ami viszont nem éppen református szellemre vall...

Bosznia-Hercegovina annektálása (1909) után a szerbek már nyíltan a magyarok és Magyarország ellen fenekedtek. Ezért Baranyából-Tolnából sokan északabbra menekültek. Amúgy is nagy lendületben volt fővárosunk fejlődése, ami sok munkaerőt vonzott. Így tehát – minden bizonnyal a vidéki lehetőségeket szűknek érző agilis nagymama döntésére – a Molnár család is Pestre költözött valamikor a két gyermekük születése, 1907 és 1911 között.

Bár nem szerepelnek a budapesti lakcímjegyzékben [6] (az ilyen gyakori név szerint a kutatás amúgy is kinkeserves és kétes eredménnyel jár), ez nem csoda, mivel a bérlőket nem (ott) tartották nyilván. Viszont édesanyám keresztleveléből tudjuk, hogy 1919. október 27-én szülei az Orczy út 47-ben (az „átkosban” Mező Imre út) laktak (3). 1919. november 4-én keresztelték meg a X. ker. Magyarok Nagyasszonya templomban.

Az Orczy út 1900-ban (jobbra a lóvasúttal)
1900 Klösz György Fortepan 82408

Nagyszüleim korábban is feljártak piacozni Pestre, majd itt főállású piaci árusok lettek. A gyümölcsárosok között bukkantam Molnár Jánosra és Jánosnéra, akik 1928-ban a IX. központi vásárcsarnokban béreltek standot.

Idővel az Orczy útról átköltöztek a Práter utca 59/a-ba (6) és valahol a lakás szomszédságában béreltek egy szatócsboltot (4). Talán azon a sarkon, amit most a nemzeti dohánybolt foglal el.

Sok mindent, így cukorkát is árultak. A fáma szerint nagymama szigorú volt, nem engedte a nassolást. Viszont nagyapa épp' ellenkezőleg: ha jöttek a gyerekek, cukrot dugdosott nekik: – De a nagyi meg ne lássa, ám! – intéssel.

Molnár nagyapa Nagydorog község Bdezzeg pusztáján élt. Házát csak valamikor 1952-53 táján, nagyapa szívbetegség miatti halála után adták fel. Utána nagymama a Somogyi útra hozzánk költözött és egy ideig az ottani szatócsboltot bérelte.

A Molnár testvérek

István nagybátyám, anyukám és Mária nagynéném
Julianna nagymama és János nagypapa társaságában

István nagybátyám (sz.: 1907) hivatalnok volt. Édesapám alkalmazta egy időben a dohányjövedéknél. Mindig kárpálta, mert munka közben pipázott, ami nem olyan, mint a cigizés: lefoglalja a másra kellő kezét.

Laci bátyám gyűjtötte az arany csokoládépapírt. Egy gömbbe masszírozta őket, ami idővel elérte a tizenkét centis átmérőt. Nem is bírtam el...

Két lánya volt: Zsuzsa és Kati. Panni nővéremmel imádtunk vendégségbe menni hozzájuk az Ajtósi Dürer sorra, de a kapcsolatunk idővel megszakadt. Ennek Olgi néni, a nej volt az oka. Jóllehet édesapám bűjtatta a származása miatt, hála helyett mindig irigykedett rá és ellene acsargott.

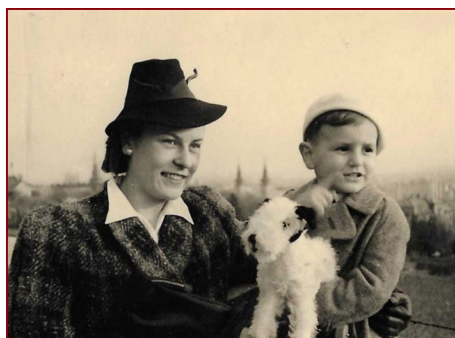

Anyu, apu, Olgi néni és Zsuzsa lánya

Nem is adott apunak ún. igazolást a háború után. Amikor pedig Mancsi néni meghalt, Olgi néni minden mozdíthatót elvitt a lakásából és semmit se hagyott a számunkra mondván, hogy nekünk milyen jól megy, hiszen még építkezünk is. Valóban építettünk egy kis kuckót Almádiban, ami felemésztette szüleim minden garasát, minden értékük zaciba került, tehát éppen, hogy jól jött volna némi pótlás.

Mária nagynéném, Mancsi néni (sz.: 1911), állítólag jól játszotta a nagyvilági nőt: csinos volt, rettentően jól táncolt és füstölt, mint a gyárkémény. Sajnos a sorsa idővel igen rosszra fordult.

Férjét, Halász Pétert a háborúban munkaszolgálatra hívták be nem a származása, hanem amiatt, hogy katonának alkalmatlan volt. Igen hamar el is vitte talán a tüdővész, ami miatt apám kijárta, hogy elengedjék, de már nem lehetett segíteni rajta.

Anyu és Péter unokabátyám 1941

Halász Péter unokabátyám '56-ban szakma és nyelvtudás nélkül diszsidált. A kemény ausztriai láger után Kanadában kötött ki és ott nyoma veszett. Elvett egy magyar lányt, állítólag gyermeke is született, de csak nem tudott zöld ágra vergődni. Miután az utána való hosszas nyomozás sem vezetett sikerre, a magára maradt Margit néném öngyilkosságot követett el.

Édesanyám jóval fiatalabb volt a testvéreinél: ő volt a család üdvöskéje. A Simor (most Vajda Péter) utcai általánosba, majd kereskedelmibe (7) járt. Amint apu, eleinte ő se villogott az eredményeivel, de a végére már jeles tanulóvá nőtte ki magát.

Anyu 13 évesen
(a fénykép háta szerint)

Később ő lett a rokon gyerekek pesztonkája. Nagynénjének (Puskás Anna) a halála után ő nevelte annak két fiát: Tibort és Gyulát, ikszed fokú unokabátyáimat, akik 1956-ban szintén disszidáltak és később Svájcban éltek.

14. EGYMÁSRA TALÁLVA

A környékről

A II. világháború előtti tíz fővárosi kerületből a VIII. kerület **Józsefváros** számított talán a legkevésbé civilizáltnak, hogy ne mondjuk a legrosszabb hírűnek. Még Pest külvárosa volt, ahol többségében majorságok, földszintes házak meg fogadók álltak, és akkoriban teljesen megszokott volt itt az állattartás is. Ki gondolta volna, hogy az általunk Köztársaság térként ismert egykori Új vásár, mai II. János Pál pápa tér 1900-ban így nézett ki?

Klősz György Fortepan / Budapest Főváros Levéltára.
Levéltári jelzet: HU.BFL.XV.19.d.1.07.100

A környékén megtelepedtek a vásárra igyekvőket kiszolgáló intézmények. Voltak itt fogadók, bérkocsisok, kerékgyártók, asztalosok, lakatosok és a legkülönbözőbb műhelyek. Nem véletlen, hogy kocsigyártó és -javító kovácsmesterként Halassy nagyapa is ebben a kerületben telepedett le.

Már a 20. század elején a szórakoztatóipar melegágya lett. Az újságszerkesztőségek, színházak és a mozik mellett megjelentek a piros-lámpás házak is, amiknek rejtett utódaival a kerület ma is „büszkélkedik”.

Nem véletlen, hogy a Fortepannak a kerületre vonatkozó képei közül igen sok korhatáros az erőszakos vagy erkölcstelen tartalom miatt.

A minket most közelebbről érdeklő Práter utca se örvendett sokkal jobb hírnek. Meglehetősen vegyes benyomást keltett.

Az egyik oldalon itt volt (Práter u. 9.) a főváros egyik, ha nem a legszebb szecessziós stílusú háza, ami 1904-5 között épült Kőrössy Albert Kálmán, a magyaros szecesszió legnagyobb mesterének tervei alapján.

Működött benne toronyóragyár, leghíresebb lakója pedig az 1907-1915 között a ház műteremlakásában élt és dolgozott Mednyánszky László, a szegények festője.

Az utcában voltak az igen jól megépített és karbantartott ún. papházak. Ezekben nem atyák laktak, hanem szegények, akikről – az olcsó lakbérrel – ők gondoskodtak. Előtte volt a Papnövelde alias Szeminárium kert, ami ma a részben a környéken zajló Pál utcai fiúk regény (1902) írójának, Molnár Ferencnek a nevét viseli. Egykor a tér közepén állt egy kis medence, amit Papgödörnek becéztek, de mára eltűnt.

Pál utcai fiúk szoborcsoport a Práter utcai iskola előtt
Szanyi Péter szobrászművész alkotása (2007) Wikidézett: Misibácsi

VIII. kerületi kertek

A közeli Fűvészkert egykor a Festetics család hatalmas kertjének volt a része, amely a Práter utca végénél terült el. Feltehető, hogy az utca arról – latinul pratum = rét – kapta a nevét. Egykor Augarten Gassé-nak, Ligetkert utcának is hívták.

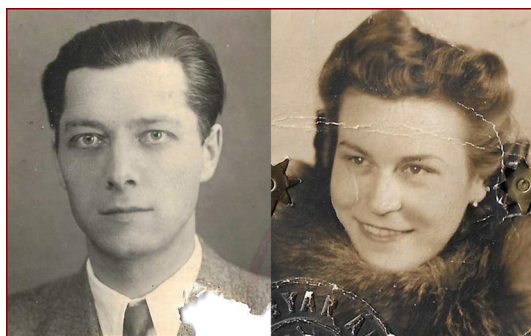
Viszont a másik oldalon az utca finoman szólva elhanyagolt képet mutatott: még az alábbiánál is sokkal komorabbat. (Régebbi képet nem találtam, de az utca régen is így nézhetett ki, persze több földszintes házzal.)

A Molnár Ferenc tértől 1961.
Fotó: Domonkos Endre Fortepan 251614

„Testközelben”

Édesapám viselt dolgai a felső kereskedelmi elvégzése után (1939), tehát miután a tizennyolcat betöltötte, meglehetősen összekuszálódtak, miközben édesanyám napjai a normális mederben zajlottak.

Apu és anyu 1938-39 táján

Apu pár hónapot szolgált karpaszományos honvédként, ami nagyjából olyasmi lehetett, mint az én egyetemi előfelvételis szolgálatom. Majd ahogyan az angolok mondják „két végén égette a gyertyát”: egyetemre járt, de közben volt rendes munkahelye, ráadásul közben megnősült. 1938-42 között a M. kir. József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Közgazdaságtudományi karának a hallgatója volt, de már 1940-ben (vagy még előbb) a dohányjövedéknél dolgozott. (Annál is maradt 1953-ig). Házasságlevelének tanúsága szerint lakást bérelt a Práter utca 65-ben (5).

Anyu a polgári után a három éves kereskedelmi lányiskolát végezte el, majd a Hangya szövetkezetnél helyezkedett el (1936). Második gyermekével, a nővéremmel való terhessége miatt mondta fel az ottani állását (1943).

Ezt egy szomorú epizód miatt tehette. Ugyanis volt egy másik nővérem is. Annamária 1942. december 22-én született, 26-án megkeresztelték, de a huzatos kórházfolyosón tüdőgyulladást kapott és meghalt. Micsoda karácsony!

Molnárék a Práter utca 59/a-ban laktak. Ezért a szüleim kvázi szomszédok lévén gyakran találkozhattak egymással, főleg amikor apám betért nagyfi ottani boltjába, ami egy agglégénynél sokszor megeshetett. Hol vásárolni kellett valamit, hol várni valakire...

Addig-addig, amíg a Mária Terézia (ma: Horváth Mihály) téri józsefvárosi Szent József templomban össze nem kötötték a sorsukat.

1939. augusztus 6.

A többi pedig már jelenkor.

A. INTERNETES FORRÁSOK

- [1] Barsi Béla kutatásai a Rodriguezekről (nem kell félni a vírusoktól)
<https://macse.hu/matrikula/Matrikula-2014-3.pdf>
<https://macse.hu/matrikula/Matrikula-2014-4.pdf>
- [2] A dévaványai Halassy család
<https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Nagyivan-nagy-ivan-magyarorszag-csaladai-1/potlek-kotet-D207/halassy-csalad-deva-vanyai-D937/>
és
<https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Nagyivan-nagy-ivan-magyarorszag-csaladai-1/otodik-kotet-356E/halasy-csalad-devavanyai-361F/>
és a teljes családfa meg a címer leírása
<https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Kempelen-kempelen-bela-magyar-nemes-csaladok-1/4-kotet-56A5/halasy-devavanyai-78C6/>
- [3] A Halassy család címereslevele
<https://adatbazisokonline.mnl.gov.hu/adatbazis/cimereslevel-adatbazis/adatlap/1502>
- [4] Rodriguez Jozefa geneológiai rekordja (**direkt másolandó!**)
<https://www.ancestry.com/genealogy/records/results?firstName=josepha&lastName=rodrigues&birthLocation=706048>
- [5] Halassy Lajos adatai (**FamilySearch bejelentkezést igényel!**)
<https://www.familysearch.org/hu/tree/person/details/LBNK-XQ3>
- [6] Budapesti lakcímejegyzékek
https://library.hungaricana.hu/hu/collection/fszek_budapesti_czim_es_lakasjegyzek/
- [7] Halassy Margit adatai (**FamilySearch bejelentkezést igényel!**)
<https://www.familysearch.org/hu/tree/person/details/GNGM-6SB>
- [8] Fallenbüchl Zoltán: Spanyolok Magyarországon
<https://nektar.oszk.hu/hu/manifestation/3204597>
- [9] Bagi Zoltán Péter: „Mansfeld oskolájából valók”
<https://real.mtak.hu/26560/1/02%20Eger%202015%20%281%29.pdf>
- [10] Fényes Elek: Magyarország geográfiai szótára, Pest 1851.
<https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyarorszag-geografiai-szotara-fenyek-elek-BABC3/>
- [11] Vályi András: Magyar országnak leírása
<https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/ValyiFenyek-orszagleirasok-81A15/valyi-andras-magyar-orszagnak-leirasa-87F85/>

B. KÉPHIVATKOZÁSOK

- [A] Manneken Pis (**a hivatkozás direkt másolandó**)
<https://pixabay.com/hu/images/search/manneken/>
- [B] Macskapracli. Snaci csodálatos receptjei.
<https://pekeskifli.blog.hu/2017/06/23/katzenpratzl>
- [C] A lovasberényi Cziráky kápolna. Szerzője: Zemszo.
https://hu.wikipedia.org/wiki/F%C3%A1jl:Czir%C3%A1ki-kast%C3%A9ly_k%C3%A1polna.jpg
- [D] A BVVV motorkocsija két pótkocsival
https://hu.wikipedia.org/wiki/F%C3%A1jl:BLVV_motorvonat.jpg
- [E] Baross utca 96. Adományozó: UVATERV.
https://hu.wikipedia.org/wiki/F%C3%A1jl:Baross_utca_szemben_a_Koszor%C3%BA_utca_Fortepan_4520.jpg
- [H] Magyarország vármegyéi és városai (**hivatkozás direkt másolandó**)
<https://mek.oszk.hu/09500/09536/html/index.htm>
- [I] Az extremadurai Fekete Madonna
https://en.wikipedia.org/wiki/Our_Lady_of_Guadalupe_in_Extremadura
- [K] A Czirákyak vadászkastélya
<https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/SzazMagyarFalu-szaz-magyar-falu-1/lovasbereny-8FDF/emlekeztetem-magzataimat-hazank-szereteter-9198/>

TARTALOMJEGYZÉK

PROLÓGUS.....	3
1. CSÚZ – A HALASSYAK ÓSI FÉSZKE.....	5
A küldönc.....	5
A küldetés.....	6
A követ.....	9
Két fogadtatás.....	11
2. EGY KIS KÖRNYEZETRAJZ.....	15
A birtok.....	15
Háborúságok.....	16
3. ERZSÉBET NAPJA.....	18
Báli előkészületek.....	18
A „tethely”.....	21
A tánc.....	22
4. EGY KIS TÖRTÉNELEM.....	24
Az ármális.....	24
Derűre ború.....	25
5. SPANYOL BIRODALMI HÁTTÉR.....	29
A spanyol birodalom.....	29
Spanyolok Magyarországon.....	30
Melyik Rodriguez?.....	31
6. A RODRIGUEZ ŐS.....	35
Egy pár lennének?.....	35
Történelmi kitérő.....	38
Mire jó a sör?.....	40
A nagy elhatározás.....	41
7. KATONADOLOG.....	43
Fölösleges aggályok.....	43
És növekedett bölcsességben.....	43
„Karcsi doki”.....	46
8. AZ ÚJ OTTHON.....	49
Hazatérés.....	49
A meghívás.....	53
Fulgentius Rodriguez.....	55
9. TALÁLKOZÁS.....	57
A vendégcsereg.....	57
A vadászat.....	59
A fiatalok.....	61
10. GYÖKEREK.....	68

Leszerelés.....	68
A szépszüllők.....	69
Lovasberény és a Czirákyak.....	70
11. A FRIGY.....	73
A lánykérés.....	73
Az előzmények.....	74
Az esküvő.....	75
Ükszüleim családja.....	76
Halassyak Zalában.....	79
12. A HALASSY-MIHOLICS CSALÁD.....	82
Pestre költözés.....	82
A Józsefvárosban.....	83
13. A MOLNÁR-PUSKÁS CSALÁD.....	88
Tolna vármegye, a családi bölcső.....	88
Irány: Budapest.....	91
A Molnár testvérek.....	93
14. EGYMÁSRA TALÁLVA.....	96
A környékről.....	96
„Testközelenben”.....	98
A. INTERNETES FORRÁSOK.....	100
B. KÉPHIVATKOZÁSOK.....	101
TARTALOMJEGYZÉK.....	102